

Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences

SBE

SDÜ

ISSN 1305-7774

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DERGİSİ**

**Journal of Suleyman Demirel University Institute
of Social Sciences**

Hakemli Dergi

(Refereed Journal)

Yıl (Year): 2008/2

Sayı (Number): 8

Derginin Sahibi (Owner of the Journal)

Prof. Dr. M. Lütfi BAYDAR (Süleyman Demirel Üniversitesi Adına)

Genel Yayın Yönetmeni (General Manager of the Journal)

Doç. Dr. H. İlker ÇARIKÇI

Genel Yayın Yönetmeni (Editor-in-Chief of the Journal)

Doç. Dr. Haluk SONGUR

Editör Yardımcıları (Assistant Editors)

Dr. Nejdet DURAK

Enstitü Yayın Kurulu (Institute Editorial Board)

Prof. Dr. Hasan İBİCİOĞLU

Prof. Dr. Ramazan KAPLAN

Doç. Dr. H. İlker ÇARIKÇI

Doç. Dr. Haluk SONGUR

Doç. Dr. Süleyman SEYDİ

Doç. Dr. İ. Latif HACİNEBİOĞLU

Yrd. Doç. Dr. Vahdettin AYDIN

Dizgi ve Tashih (Composition)

Arş. Gör. Sema TONGAL

Kapak (Cover)

SDÜ Basın ve Halkla İlişkiler

Baskı (Print)

S.D.Ü. Basım Evi

Tel: +90 246 2113001

Dergide yayınlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Dergide yayınlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla iktibas ve atıf şeklinde kullanılabilir.

©SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Isparta-2009

İsteme Adresi (Communication Address)

Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Zemin Kat Doğu Kampüsü

32260 ÇÜNÜR/ISPARTA

Tlf: 0 246 211 38 50 Fax: 0 246 237 00 60

E-posta: sosyal@sdu.edu.tr,

DANIŞMA VE HAKEM KURULU
(BOARD OF ADVISORY AND ACADEMIC REFEREES)

İ.İ.B.F.

Doç. Dr. Ali Murat DULUPÇU,
Süleyman Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. İlker ÇARIKÇI, Süleyman
Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Faruk TURHAN, Süleyman
Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Metin TOPRAK,
Osmangazi Üniversitesi
Prof. Dr. Neşe KUMRAL, Ege
Üniversitesi
Doç. Dr. Ramazan KILIÇ,
Dumlupınar Üniversitesi
Prof. Dr. Orhan KURUÖZÜM,
Akdeniz Üniversitesi.
Doç. Dr. Ömer DEMİR, Yüksek
Öğretim Kurulu
Doç. Dr. Hüseyin ÖZGÜ, Pamukkale
Üniversitesi
Prof. Dr. Hasan İbicioğlu Süleyman
Demirel Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Bekir GÖVDERE,
Süleyman Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Durmuş ACAR, Süleyman
Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Mesut KÜÇÜKKALAY,
Osmangazi Üniversitesi
Yard. Do. Dr. Aliye KAYIŞ,
Süleyman Demirel Üniversitesi
Yard. Dr. Sait TAŞ, Süleyman
Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Şeref KALAYCI, Süleyman
Demirel Üniversitesi
Doç. Dr. Adem KORKMAZ,
Süleyman Demirel Üniversitesi
Yard. Doç. Dr. Murat OKÇU,
Süleyman Demirel Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Ali YAVUZ, Süleyman
Demirel Üniversitesi

FEN-EDEBİYAT

Sedat Laçiner USAK, Çanakkale
Üniversitesi
Kamer KASIM, Abant İzzet Baysal
Harun ARIKAN, Çukurova Üniversitesi
Bayram AKÇA, Muğla Üniversitesi
Süleyman İNAN, Pamukkale
Üniversitesi
İbrahim KAYA, Dumlupınar
Üniversitesi
Cihat GÖKTEPE, TOBB Üniversitesi
Süleyman SEYDİ, Süleyman Demirel
Üniversitesi

İLAHİYAT

Doç. Dr. Muharrem KILIÇ, Sakarya
Üniversitesi
Prof. Dr. Kemal SÖZEN, Süleyman
Demirel Üniversitesi
Prof. Dr. Saffet KÖSE, Selçuk
Üniversitesi
Prof. Dr. Levet ÖZTÜRK, Sakarya
Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM, Dokuz
Eylül Üniversitesi
Doç. Dr. Mustafa ÖZEL, Dokuz Eylül
Üniversitesi
Prof. Dr. Şamil DAĞCI, Ankara
Üniversitesi
Prof. Dr. Yunus APAYDIN, Erciyes
Üniversitesi
Doç. Dr. Haluk SONGUR, Süleyman
Demirel Üniversitesi

İÇİNDEKİLER (CONTENTS)

Editörden.....VI

Haluk SONGUR

1917 Dated Family Law Ordinance as A Last Circle of Codification
Movement after Tanzimat (Reforms) and Identity Changes in
The Ottoman Empire 1
(Osmanlı Kanunlaştırma Hareketinin Son Halkası Olarak 1917
Tarihli Hukûk-i Aile Karanâmesi)

İlker Hüseyin ÇARIKÇI-Ahmet Sait ÖZKUL

Çalışma Değerlerini Etkileyen Faktörler "Süleyman Demirel
Üniversitesi Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma".....9
(Factors Affecting Operating Value "A Research on Suleyman Demirel
University Students")

Mücahit AVCI

Türkiye Fransa İlişkilerinin Tarihsel ve Hukuksal Arka Planı.....37
(Historical and Legal Background of Relations between
Turkey and France)

Selami TURAN-Ahmet AKGÜL

XVII. Asrın Âlim ve Şairlerinden Ali Bin Muslihi'd-Din Bozkırî ve
Zemmu'l-Fenâ Adlı Eseri.....59
(One of the 17th Century Poets and Scholarly Persons, Ali Bin
Muslihi'd-Din Bozkırî and His Work "Zemmu'l-Fenâ")

Sevil SARGIN

Uygulamalı Bir Kültür Coğrafyası Çalışması Tuzlukçada
Tatar Köyleri (Konya).....67

(An Applied Study of Cultural Geography: Tatar Villages
in Tuzlukçu -Konya-)

Hülya ALTUNYA

“Gibi”nin Müteredditliği Üzerine.....91
(On the Indecisiveness of “Like”)

Kürşat Haldun AKALIN

İlahların Savaşı Baal / Yahve Karşılaşması.....103
(The War of Gods: Yahve Matched Against Baal in the Altar)

Mehmet UYSAL

Murad Efendi ve Hersek İzlenimleri 119
(Murad Efendis Impression of Herzegovina)

MAKALE YAZIM KURALLARI.....135

Editörden

Akademik hayatın ve birikimin en önemli göstergelerinden biridir dergiler. Özellikle de geleneği yüzyıllar öncesine uzanan yükseköğretim kurumlarının en prestijli varlıklarıdır dergiler aynı zamanda. Londra'da King's College Moughan Kütüphanesine gittiğimde orada bazı köklü üniversitelerin birkaç yüzyılı aşkın dergilerinin tam bir koleksiyonunu gördüğümde gerçekten çok hayran olmuş ve bunun ne kadar önemli olduğunu fark etmişim.

İnsanlık tarihi boyunca pek çok bilim insanı, birçok alanda büyük eserler bırakmış ve katkılarda bulunmuştur. Bu eserler ve katkılar yapanları açısından büyük olsa da insanlık tarihi bakımından küçük bir katkı olmaktadır. Ancak ne var ki bu büyük birikim elbette küçük katkılarla gerçekleşebilmekte veya ancak bu çabalarla büyük bir külliyat olabilmektedir. Tarih boyunca yapılan tüm eserler ve katkılar bu bakımdan önemli olmaktadır. "Bir çiçekle bahar olmaz ama bir çiçekle bahar başlar", sözü fehvasınca, koca bir dünyada, *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* olarak, tekrar bu büyük külliyata mütevazı ama kayda değer bir katkı yapmak amacıyla karşınızdayız.

Sekizinci (2008/2) sayımızla yeniden büyük bir heyecanla karşınızdayız. Bu sayıda ilk defa İngilizce bir makale yayınlamaktayız. Artık bundan sonraki sayılarımızda yabancı dilde makaleler yayınlamayı sürdüreceğiz. Bu vesileyle tüm yazar dostlardan yabancı dilde yayınlarını dergimize göndermelerini talep ediyoruz. Mücahit Avcı'nın "Türkiye Fransa İlişkilerinin Tarihsel ve Hukuksal Arkapları" adlı çalışması Avrupa Birliği sürecinde olan Türkiye'nin, Fransa olan ilişkilerinin tarihsel geçmişini irdelemektedir. Ayrıca

bu sayıda farklı bir tür olarak, Mehmet Uysal'ın, "Murad Efendi ve Hersek İzlenimleri" adlı gezi yazısı sizlere ayrı bir tat verecektir. İsmi andığım ve burada zikretmediğim diğer yazılarımızı da sizlerin beğenisine sunuyoruz.

Yazılarını bize göndererek derginin çıkmasında en büyük pay sahibi olan yazarlara teşekkür ederiz. Bundan sonraki sayı için çalışmalarımızın başladığını bildirir ve tüm yazarları dergimize katkı yapmaya davet ediyoruz.

Yeni sayımızda buluşmak ümidiyle...

Haluk SONGUR

1917 DATED FAMILY LAW ORDINANCE AS A LAST CIRCLE OF CODIFICATION MOVEMENT AFTER *TANZİMAT* (REFORMS) AND IDENTITY CHANGES IN THE OTTOMAN EMPIRE¹

ENACTED: 1336/25 October 1917

ABOLISHED: 20 Ramazan 1337/19 June 1919

Haluk SONGUR²

ÖZET

Osmanlı tarihinde, *Tanzimat* dönemi, yasal, kültürel ve moderleşme anlamında pek çok önemli değişim ve dönüşümün gerçekleştiği bir dönemdir. Osmanlı'nın başlangıcından itibaren *Tanzimata* kadar devam edegelen hukuki (fikhi) yapı bu dönemde yeni mahkemelerin kurulmasıyla ve kodifikasyonla, ciddi yenilikler ve değişimler geçirmiştir. Kodifikasyon hareketini iki kısma ayırabiliriz. İlki, İslam hukukunun kanunlaştırılması olarak bilinen, fıkıh literatüründen seçme yaparak bir yazılı kanun, kod yapımıdır. İkincisi de İtalyan ceza yasasının aktarılmasında olduğu Batı hukuk kodlarının adaptasyonudur. Bu nedenle Osmanlı tarihi özellikle hukuk tarihi açısından, *Tanzimat* öncesi klasik dönem ve *Tanzimat* sonrası olmak üzere iki dönemde ele alınabilir.

Osmanlıda en meşhur kanunlaştırma faaliyeti olarak *Mecelle-i Ahkam-ı Adliyye* bilinir. Bu bir medeni hukuk kodudur. Ancak Aile hukukunu kapsamaz ve Hanefi mezhebinin görüşlerinin de dışına çıkmamıştır. Kodifikasyon hareketi son olarak 1917 tarihli Hukuk-ı Aile Kararnamesi ile son bulmuştur. Hukuk-i Aile Kararnamesi Osmanlı

¹ An abstract of this study printed as an abstract in Abstract Booklet and presented as conference paper in "Renaissance, Representation and Identity", Joint International Conference of the European Association for Middle Eastern studies (EUROMAS) and British Society for Middle Eastern Studies (BRISMES), 12-16 September 2005, Durham University, UK.

² Assoc. Prof. Dr. Of Islamic Law, Süleyman Demirel University, Faculty of Divinity and Visiting Scholar of Islamic Law in Trinity University College, Carmarthen, UK. hasongur@hotmail.com.

hukuk tarihi bakımından çok önemli bir noktadır. Pek çok açıdan yenilikler taşımaktadır. İlk büyük yenilik, kararname fıkhî bakımından sadece Hanefî mezhebinin görüşleriyle kendini sınırlamamış, bazı konularda diğer mezheplerin görüşlerini hatta bazı şâz görüşleri de kullanmıştır. Ayrıca İslam hukukunda ilk defa olarak poligamiye dolaylı bir sınırlama getirmesi, evlilik yaşının alt sınırını belirlemesi ve kadına mahkeme yoluyla boşama hakkı vermesi gibi modernleşmeyle birlikte ortaya çıkan bir çok yeni durumu da karşılamış olmaktadır. Bu karamamenin en önemli diğer yanı da, yasada müslümanlar, hristiyanlar ve yahudiler için ayrı ayrı hükümler vaz ederek hukukî pluralizmi benimsemiştir. Bütün bu yeni ve önemli değişimlerin, kimlik ve kültür üzerindeki etkileri ve karşılıklı etkileşimi de yoğunlaşacağımız hususlardan olcaktır.

Anahtar Kelimeler: Aile Hukuku, Osmanlı Aile Hukuku, Kimlik, Osmanlı Hukuku

ABSTRACT

The *Tanzimat* (the political reforms of Abdulmecid in 1839 and period following) period is important in the legal as well as other fields. The ongoing classical Ottoman law from its foundation to the middle of the 19th century initially changed in this period either by establishing new courts or by enacting new laws. We may divide codification into two categories; first, the codification of classical Islamic law, and second, adaptation of Western law. Therefore history of Ottoman law should be examined in two parts; the classical period before *Tanzimat* and the new period after *Tanzimat*.

The most famous codification is the *Majalla*, a civil code, but it does not contain family law. Though some of *Majalla* articles contradict the Hanafi School, in general *Majalla* did not deviate from that school's opinions. The last round of codification led to the 1917 Family Law Ordinance, which introduced many new articles from the legal and cultural points of view. The Ordinance does not restrict itself to the traditions of the Hanafi Schools and it is an example of legal pluralism. For example the Ordinance restricted polygamy. The Ordinance offers separate rules for Muslims, Christians and Jews, as well as state control on marriage and it introduced judicial divorce. Of course, all reforms reflect changes in identity. We should examine the connection between identity and the Family law Ordinance and how they affected each other. Was there an interaction between the two? The paper will focus on reforms which brought about the family law Ordinance and its effect on changes of identity.

Keywords: Family Law, Ottoman Family Law, Identity, Ottoman Law

INTRODUCTION

The aim of the study is not only to explain the Ottoman Family Law Ordinance 1917, but also to show its' historical importance and efficiency on other regions family law codifications like Syria, Egypt and Israel. I will examine the connection between identity changes and Family Law Ordinance which may affect each others. I will also try to figure out the possible reasons for these changes in family law.

The classification of the law is different in Islam then continental Europe. Basically Islamic Law can be functionally divided into three parts as *ibadat*, *muamelat* and *ukubat*. But as we know, Western Law is generally divided into public and private law. Islamic Family Law has been considered in the part of *ibadat* or *muamelat*. It has been considered within the chapter of *ibadat* since some jurists have considered marriage as a pure worship. Thanks to consideration of some other jurists, it is now accepted in the chapter of *muamelat* because according to the jurists, it is a kind of contract between two different people.

In classical fikh literature, the issue has been elaborated under the titles such as *Kitabu'n – Nikah* and *Kitabu't – Talak*. But it has been commonly studied in last century by Islamic jurists in the special works titled as *Ahvalus' - Sahsiyye* or *Fikhu'l- Usra*.

A. Sources of the Islamic Family Law

We can assert that Ottoman Family Law is depended on Islamic Law which is commonly accepted that its' sources are The *Qur'an*, *Sunnah*, *Ijma* (consensus) and *qiyas*.

Tanzimat (the political reforms of Abdulmecid in 1839 and the following period) is important for legal fields as well as other fields. The ongoing classical Ottoman Law is changed first time in this period, from its foundation till the middle of the XVII century, either by establishing new courts or by enacting new laws. We may divide codification into two categories. First one is codification of Classical Islamic Law and second one is adaptation of Western Law. At first glance, we can divide the history of Family Law of Turks into two periods; the period before *Tanzimat* and the period after *Tanzimat*. In Ottoman Empire the source of the Family Law was classical fikh texts. Especially the books of Molla Husrev who was head of religious affairs, operated as official and essential sources of the Ottoman Family Law up to XVII Century. Later on Ibrahim Halebi's book "*Multeka'l – Ebhur*" took places rather then Molla Husrev's book and it was used essentially as an official one until 1917 Ottoman Family Law.

Other than classical texts there is another source of the *padişah* decree which is called *orfi hukuk* (costumart law). Therefore it is claimed that Ottoman Law is not depended on the Islamic Law. But the legislation sphere is more than supposed. Wherever *sharia* is silent, at this point *Padişah* becomes as an authoritative power. It is answered that the power of legislation has been given by *shariah* to head of the state this also continuous with its contradiction to the Qur'an. But this view is another point of the discussion and we will not handle this topic.

The development of Turkish codification can be said to be unique as it was much influenced by *shariah*. The *Majalla* (or the Ottoman Civil Code compiled between 1869 and 1876) was the first codification of Islamic Law in the history. It comprised the law of property and some general principles particularly a number of rules concerning ownership and transaction. However, the code did not touch upon the topics of family or succession which Ottoman Family Law of 1917 dictated upon. The Ottoman Family Law aimed at abolishing the privileged status of foreigners and consolidated the laws governing family regardless of ethnicity or religion. When Turkey became a republic in 1923, the Swiss Civil Code of 1907 was taken up as the model for her civil code. However, because the law was adopted quite suddenly, the judicial system was enabling to adapt and even now there is a gulf between the law and its practice.

B. The Place of the Ordinance in Islamic and Ottoman Law

The movement of codification started after *Tanzimat* with land law and *Majalla* (civil code) ended up with 1336/25 October 1917 Ottoman Family Law Ordinance.

The most famous codification is *Majalla*. It is a civil code. But does not contain Family Law because of some reasons. Though some articles of *Majalla* is based on exceptional opinion of the Hanefi School. But *Majalla* did not enact any rule belong other than Hanefi School.

Although *Majalla* is a civil code it does not contain the Family Law. Again the Family Law unfortunately has got a change to be valid for short time which could not be understood advantage or disadvantages. After enacting the 1917 Ottoman Family Law Ordinance became valid for less than two years about 16 months. It is interesting to note that it is played a big role in modern times' Family Laws more than Ottoman Legal history.

Notwithstanding Family Law valid about one and half year, it has huge influence on the Modern Muslim like Syria, Jordan, Israil and middle eastern countries.

C. Reasons of the Family Law

There are certain the reasons in three titles;

First is a legal reason, second are like political, economical, social reasons and third one is an ideological and culturel reason.

One of the most important outcome of the *Tanzimat* is *Majalla*. As I mention just before *Majalla* does not contain Family Law. The issues were tried to be solved by Muslims according to the Fikh rules seperated in various fikh books. The cases for non-muslims were to be solved by their own spiritual leaders. But this obviously caused by seperation of jurisdiction power to diffirent authorities. To complete *Majalla* and to join jurisdiction power in the one hand.

As a consequence of *Tanzimat* movement the social-political and economical structure of Ottoman society changed completely and turned to the west and tried to be like them. Then Women commenced to play more and more in social life. The social-political and ongoing the war problems led to preparing a Family Law Code.

Feminism movement have an infuluence in Ottoman Empire as well, some societies and organizations like '*mudafay-ı hukuk-i nisvan*' (defence for women rights) established for maintaining and developing human rights.

On the other hand generally these movements were clashing among Turkists, Westernist and Islamists.

Abdullah Cevdet and Celal Nuri who are the supporter of Westernization and Western life style were insisting on the adaptation of Western Law. Turkists also wanted to have a new Family Law. Because according to them Family Law more shaped by costum. Islamists were challenging those claims as reactionary movement. Consequently even it was due to diffirent reasons for everyone, each approaches wanted to have a new Family Law.

Generally we may mention about demands of Western people. They want that:

Marriage contract should run in front of the *Kadi* with presentation of two sides. Contract must be registereted and there must be a limitation about minumum marriage age. Polygamy must be restricted or banned, divorce without a reason must not be accepted and it must be run by the permit of the *kadis*. Also Women must be given the right to divorce.

D. The Structure of Ordinance and Its Sysyem

It consists of the two books *Munakahat* and *Mufarakat*. First book consists of six parts, 15 chapters and 101 articles. Second book contains 3 parts, 5 chapters and 56 articles. The number of the article is totally 157.

E. The Renewals of Family Law

Although some jurists claimed that 1917 Ottoman Family Law is only by its formal structure, indeed it brings many new articles for Muslim world.

a. To be first Codification in the Law of Family

Ottoman Family Law is the first codification in Muslim world in this field except the draft prepared by Kadri Pasha.

b. Legal Pluralism

Muslims, Christians and Jews were living together in Ottoman society. This ordinance brought articles for every different part of this society (Muslims, Christians, Jews). That was maybe result of *Tanzimat*. Because the *Tanzimat* movement was not defending uniformity but locality.

c. Eclectic (joint-*telfik*) character

The beginning of the codification of the movemet was critized in Muslim world by some critics. One of these critics is to be confined only within Hanefi school. This caused many problems in *Majalla*. But the *telfik* methodology is used in the Family Law Code. In codification Family Law comission used not only for main schools ideas but also used the opinion of the jurist who are out of this school.

d. Jurisdiction Uniformity conformed

The Family Law abolished the jurisdiction by preparing separate chapters for Muslims, Christians and Jews and joint the power of jurisdiction in one hand. Before this ordinance, Muslims, Christians and Jews had their own *kadis*.

e. The Control of State on Marriage and Divorce

Before 1917 Family Law Code there was no necessity to register for marriage and divorce to the court related places. This was causing problems. It was an obligation for marriage sides that they must announce their marriage decision to see if there is a restriction. After this procces they can run to *nikah* and register themselves by *kadi* or deputy. Annoncement of marriage is introduced first time to Ottoman Family Law with this Code. Fine punishment imposed on the un-registered marriages. Even then unregistered marriage is not considered as a valid.

f. Juristic Divorce

The right of the divorce is given to women by the Code. Ongoing dispute between husband and wife is one of the divorce reason. This is the first time for women to have the right that they can make an application to court for divorcing. Here is the interesting point; Family Code suggests that before divorcing they should file their plea to '*aile meclisi*' like arbitrary before the court. This is introduced first time by this code. Some authors have claimed that rule is taken by French's Family Law system. Because France Family law has a family community called '*conseil de familia*'. But there is another approach that when Napolian entered to Egypt his lawyers should be examined Maliki Family Law and has gotten the appliance to their Law system.

g. Restriction of Poligamy

Ordinance does not restrict for Polygamy directly but it accepts a valid condition in time of marriage a stipulation by women to be divorced if the husband gets second wife. Indeed this restriction is very new for Ottoman Law system. After that some other Family Laws restrict the polygamy by using other methods like second marriage subject to the first wives' permission.

Ordinance abolished by temporary ordinance 20 Ramazan 1337/19 June 1919.

h. Minimum Age limitation to marriage

This is one of the most prominent newness of this code. Because there is no minimum age for getting married according to the famous four legal schools. In this context the code borrowed the opinion from Ibn Subrume and Abu Bekral'-Asam and forbidden the marrying before virginity (age of majority)

CONCLUSION

The last circle codification movements are done for Family Law Ordinance in 1917. This ordinance introduced many new articles legally and culturally. The Ordinance does not restrict itself by Hanafi School; it does not hesitate to take any other opinion belonged rather than Hanafi School. For example as a result of this Ordinance restricted to the polygamy. It is an example of legal Pluralism. Ordinance offers to separate rules for Muslim, Christian and Jews also State control on marriage, divorce and introducing juridical divorce.

There are many studies on the *Majalla* which is the first Codification but we could not find many studies on this Family Law Code.

Maybe the most important part of mentioning on this topic is that making Law is not only making law. It is also related to culture, history and structure of

society and at the same time it is essential to understand the expectations of society. While the process of legislation is going on the legislator should keep in mind and consider history, culture and has to understand the society. In this context Family Law is a good example. Otherwise adaptation of any code has to face with problems which each or them comes outside.

REFERENCES

- Aydın, M. Akif, *İslam-Osmanlı Aile Hukuku*, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 1985.
- Bennabi, Malek, *Islam in History and Society*, Islamabad, 1988.
- Berki, Ali Himmet, *Açıklamalı Mecelle, (MECELLE-İ AHKÂM-I ADLİYYE)*, Hikmet yayınları, İstanbul, 1982.
- Cin, Halil, Akgündüz, Ahmet, *Türk Hukuk Tarihi*, 2. Cilt, Özel Hukuk, Konya, 1989.
- Faridi, F.R., Siddiki, M.N., *Muslim Personal Law*, (editors), Delhi, Aligarh, 1985.
- Masud, Muhammad Khalid, *Islamic Legal Philosophy Islamic Legal Philosophy*, Islamabad, 1977.
- Öztürk, Osman, *Osmanlı Hukuk Tarihinde Mecelle*, İrfan Matbaası, İstanbul, 1973.
- Peters, Rudolph, *Crime and Punishment in Islamic Law*, Cambridge, 2005, UK.
- Roberson, B.A(editor), *Shaping The Current Islamic Reformation*, Great Britain, 2003.
- Yaman, Ahmet, *İslam Aile Hukuku*, İFAV, İstanbul, 2008

ÇALIŞMA DEĞERLERİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER “SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA”

İlker Hüseyin ÇARIKÇI*
Ahmet Sait ÖZKUL**

ÖZET

Bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin çalışma değerleri profillerinin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini saptamayı hedeflemektedir.

Araştırmanın çalışma değerleri hakkındaki teorik kısmı, İslam, Protestan, Marksist, Hümanist teoriler ve diğer teorilerden oluşmaktadır.

Çalışmanın evreni, Süleyman Demirel Üniversitesi bünyesindeki beş fakülteden alınan toplam 600 öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmanın anketi için “Çalışma Değerleri Ölçeği” kullanılmıştır. Çalışma değerleri ölçeğindeki ifadeler Protestan, İslam, Hümanist, Marksist, Boş Zaman, Varlık ve Örgütsel çalışma ahlaklarına ait düşüncelerden oluşmaktadır.

Öncelikle ölçeğe temel bileşenler analizi uygulanmıştır. Sonuçta, çalışma değerleri dört faktör altında toplanmıştır. Daha sonra bu faktörler seçilen demografik değişkenlerle test edilmiştir. Analizlerde, bağımsız t testi, tek yönlü varyans analizi ve faktör analizi yöntemleri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Değer, Çalışma Değerleri, Çalışma Ahlakı, Öğrencilerin Değerleri

* Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Isparta.

** Öğr. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Yalvaç Meslek Yüksekokulu, Isparta.

FACTORS AFFECTING OPERATING VALUE "A RESEARCH ON SULEYMAN DEMIREL UNIVERSITY STUDENTS"

ABSTRACT

This study aims to determine the work values profiles of the students of Suleyman Demirel University according to demographic variables whether it changes.

The theory part of the research on work values is consist of the theories about Islam, Protestant, Marxist, Humanist and the other theories.

The domain of the research is 600 students from five different faculties of Suleyman Demirel University. The "Work Values Scale" was used for questionnaire of the research. Work values scale is consist of the expressions from Protestant, Islam, Humanist, Marxist, Leisure, Wealth and Organizational concepts belong working ethics.

First, the principal component analyses were applied to the scale. As a result, the work values could be collected in four factors. Later, these factors were tested with the demographic factors which were chosen. At the analyses, independent sample t test, One Way Anova and principal component analyses methods were used.

Key Words: Values, Work Values, Work Ethics, Student's Values

GİRİŞ

İnsanlar aynı olaylara, aynı süre zarfında aynı yerden baksalar dahi farklı fikirler ve görüşler bildirmektedirler. Her olay veya olgu, her bir insanın zihnine bio-psiko-sosyal bir varlık olmanın getirdiği sonuçlardan biri olarak farklı mesajlar göndermektedir. Fiziksel ve sosyal şartlar aynı olmasına rağmen farklı bakış açılarının ve paradigmaların ortaya çıkması durumu, insanların farklı düşünce ve inanç sistemleri olduğunun bir işaretidir. Görülen bu farklılık göstergeleri neticesinde bireysel veya sosyal açıdan inanç, değer, tutum, davranış veya normlar diye ifade edilen kavramlar ortaya çıkmaktadır.

Çalışmanın asıl konusu itibariyle üzerinde durulan kavram ise değerler ve özellikle de çalışma değerleridir. Bazı bilim adamları değerleri inançlar, bazıları ise değerleri tutumlar olarak ifade etmektedirler. Her ne şekilde ifade edilirse edilsin insanlar, zihinlerindeki inanç sistemlerini bir süre sonra değerler olarak tutumlarına ve daha sonra ise davranışlarına aktarılmaktadırlar.

İnsanın sahip olduğu genel değerler sisteminin çalışma yaşamını da doğrudan etkilediği muhakkaktır. Bu yüzden birçok inanç sistemi insanları çalışmaya yönlendirirken bazı kısıtları ve özgürlük alanlarını da tanımlamaktadırlar. Bu durum çalışma değerleri sistemlerini oluşturmaktadır.

Kısaca ifade etmek gerekirse ortaya çıkan çalışma değerleri öncelikle insan olmak, daha sonra ise bir topluma, bir inanca ve bir kişiliğe sahip olmakla doğrudan ilgilidir. Çalışmada ifade edilmeye çalışılan konu ise öğrencilerin hangi çalışma değer sistemleri hakkında nasıl görüşlere sahip olduklarını ortaya koymak ve bu konuda grup farklılıkları olup olmadığını tespit etmektir.

Değer Kavramı

Değer konusunda birçok araştırmacı ve teorisyen farklı içeriklere sahip tanımlar yapmışlardır. Bu tanımlar benzerliklerle beraber bazı farklılıkları da içermektedirler. Değer kavramı ilk olarak ünlü sosyal psikolog Milton Rokeach'ın (1973) ifadeleriyle açıklanmaktadır. Rokeach değerle ilgili tanım yapmak için öncelikle insanî değerlerin doğası ile ilgili temel varsayımları dikkate almıştır. Bu varsayımları şu şekilde ifade edilmektedir.

1) Bir bireyin sahip olduğu değerlerin toplam sayısı göreceli olarak (nispeten) küçüktür.

2) Bireyler aynı değerleri farklı derecede yüklenirler.

3) Değerlerin organizesi değer sistemleri içinde gerçekleşir.

4) Bireyin değerlerinin gelişiminde, kültür, toplum, kurumlar ve bireyin kişiliği etkilidir.

5) Değerin önemi, sosyal bilimlerin ilgi alanı olan her şeyde belirginleşmekte ve açıkça gözlemlenmektedir.

Bu varsayımlar aynı zamanda, değer kavramının sosyoloji, antropoloji, psikoloji, psikiyatri, politika, eğitim, ekonomi ve tarih gibi bütün sosyal bilimlerde merkezi bir yer aldığını ispatlamak için sebepler de sunmaktadır.

Rokeach yukarıdaki varsayımlara dayanarak değeri, "*aksine/karşıt bir davranış biçimi veya yaşam amacına karşılık bireysel veya sosyal olarak tercih edilen belirli/spesifik bir davranış biçimi veya yaşam amacına olan daimi bir inanç*" olarak tanımlamıştır.

Değer sistemini ise, "*sürekli bir önemliliği olduğundan dolayı, tercih edilebilir davranış biçimleri veya yaşam amaçları ile ilgili inançların daimi bir organizasyonu*" şeklinde tanımlamıştır. (Rokeach, 1973: 3,5)

Değerler üzerine kültürlerarası geniş bir araştırma yapmış olan Geert Hofstede (1980), değeri "*belirli durumları diğerlerine tercih etmeye yönelik büyük bir eğilim*" olarak ifade etmiştir. (Hofstede, 1980: 19)

Değerler konusunda son yıllarda önemli çalışmalar yapmakta olan Shalom Schwartz (1999) değeri, “genellikle davranışların/eylemlerin seçilmesine, olayların ve insanların değerlendirilmesine, davranışların/eylemlerin açıklanmasına yardımcı olan sosyal bir aktör” olarak nitelendirmekte ve “insanlara yaşamlarında değişken önemlilik içerisinde yol gösteren ilkeler olarak hizmet eden arzu edilebilir amaçlar” olarak tanımlamaktadır. (Schwartz, 1999: 24-25)

Bir diğer ifadeyle değerler, “toplum tarafından onaylanmış temel motivasyonların sözlü temsilcileri” olarak ifade edilmiştir. (Struch ve diğerleri, 2002: 16-17)

Değerler Psikolojisi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınmış olan Erol Güngör değeri, “bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç” şeklinde tanımlamaktadır. (Güngör, 2000: 27)

Schwartz’a göre;

1) Değerler inançlardır. Fakat objektif/öznel olmayan/tarafsız ve soğuk bir inanç değil, kimi zaman içinden çıkılmayacak/kaçınılmaz derecede güçlü duygularla bağlanmış/bağlanılan inançlardır.

2) Değerler, motivasyonel bir yapıya sahiptirler. Değerler, insanların ulaşmak için gayret gösterdikleri arzu edilen/edilebilir hedeflerini kapsarlar ve bu hedeflerle ilgilidirler.

3) Değerler, spesifik hareketlerin/davranışların ve durumların üzerinde bir kavramdır. Değerler soyut hedeflerdir. Bu soyut yapısı değerleri, genellikle özel hareketler, nesnelere veya durumlara ilgili olan norm ve tutum gibi kavramlardan ayırt etmektedir.

4) Değerler, olayların, insanların, davranış biçimlerinin, hareketlerin değerlendirilmesinde ve seçilmesinde rehberlik ederler. Bu durum değerlerin, yol gösteren standartlar ve kriterler olarak hizmet ettiğinin de göstergesidir.

5) Değerler, bir durumun diğerine karşı nispi önemliliğine göre düzenlenir/sıralanır. Sıralanan bu değerler örgüsü, değer önceliklerinin oluşmasını sağlar. İnsanların değer şekilleri, onları bireysel olarak tanımlayan/ifade eden/karakterize eden değer önceliklerinin düzenli bir sistemidir. Değerlerin bu hiyerarşik özelliği de onları normlardan ve tutumlardan ayırt edicidir. (Schwartz, 2007)

Çalışma ve Çalışma Değerleri

İnsanlar ve toplumlar “çalışma” eylemini kendi kültürleri/kültürel değerleri bağlamında değerlendirmektedirler. Bu durum sonucunda ise her toplum/her insan

kendisine özgü çalışma değerleri oluşturmaktadır. Aşağıda çalışma kavramı çalışma değerleri bağlamında açıklanmaktadır.

Araştırmacılar çalışma kavramı ile ilgili birçok tanımlamalar yapmışlardır. Bunlardan Fox ve Hesse-Biber'e göre çalışma, "*diğer insanlara değer ve hizmet üretmek için harcanan enerji veya faaliyettir.*" Richard H. Hall'a göre çalışma "*bireylerin kendi temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla mal ve hizmetlerin elde edilmesindeki faaliyetlerdir.*" Çalışma tanımlarının ortak noktası insanın faaliyetleridir. Bu faaliyetlerin içinde toplumsal ve bireysel motifler mevcuttur. İnsanın sosyal ortamda çalışma davranışı sergilemesi, insanın hem biyolojik ihtiyaçlarının tatminine hem de sosyal ihtiyaç ve sorumluluklarını yerine getirmeye yönelik bir davranıştır. Bu ifadelerden anlaşıldığı gibi çalışma, insanın tabiatla olan ilişkisini ifade etmekle beraber ihtiyaçlarını karşıladığı andaki psikolojik durumu, ideolojisi, aile, grup ve sosyal çevreyle de ilişkileri olan bir kavramdır. (Özkul, 1997: 7-8)

Çalışmanın insan hayatındaki vazgeçilmez yeri münasebetiyle, insanların çalışmayı nasıl algıladıkları önemli bir konudur. İnsanlar çalışmayı, yaşamlarının sıradan bir kaynağı yahut yaşamlarının en önemli bölümü olarak görmekte, kimi insanlar ise çalışmayı bir tür ceza çekme yahut kendini ifade etmenin en uygun yolu olarak bazen de yapılması gereken bir vazife veya insan doğasının gelişimi olarak kabul ettikleri görülmektedir. (Turgut, 1996: 23)

Kimi insanlar için çalışma günlük bir faaliyetten ibaret iken bazıları için çalışma yaşamın başlı başına bir amacıdır. Bu insanların tutumlu, dakik, çalışkan sade bir hayat tarzı olan öz-disiplinli kişilerdir. (Arslan, 2003: 8)

Çalışma, insanlar arasında çeşitli şekillerde yorumlanacağı gibi toplumlar arasında ve toplumun çeşitli katmanları arasında da farklı yorumlanabilmektedir. Bazı toplumlar yahut toplumsal kesimler çalışmaya yönelik olarak olumlu bir tutum içerisinde iken bazıları çalışmadan ziyade dinlenme ve eğlenceyi ön plana çıkarabilmektedirler. (Arslan, 2003: 8)

Günümüzde çalışmada/işte geçirilen zaman insan hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Çalışanlar diğer aktivitelerinde olduğu gibi çalışırken de bir takım değerleri geliştirirler. (İnançoğlu, 2002: 150)

Ülgener (1981), iktisadi yaşayışlarının ardında tavır ve davranışlarıyla insan gerçeğinin ve onun zihniyetinin olduğunu belirtmekle birlikte, Durkheim, her sosyal faaliyetin kendine mahsus bir ahlak disiplinine ihtiyaç duyduğunu ifade etmektedir. Geniş veya dar her sosyal grubun bölümlerden kurulu bir bütün olduğunu da belirten Durkheim, bu bölümlerin de bireylerden oluştuğunu söylemektedir. Bireye kendisinin ve sosyal grubunun menfaatlerini hatırlatan

sistemin ahlak disiplininin başka bir şey olamayacağını vurgulamaktadır. Bu disiplin ise bireye, kolektif menfaatlere zarar getirmemesi için yapması ve yapmaması gerekenleri bildiren bir kurallar bütünüdür. (Durkheim, 1986: 22-24)

Bireyin kendisini tabiatın gereklerine bıraktığı andaki karmaşadan kurtaran, gittiği yoldaki hareketlerinde onu zapt eden, ona ne olması gerektiğini söyleyen, ortakları ile ilişkilerinin nasıl olması gerektiğini anlatan, içinde bulunduğu topluluğun devamı için neler yapması gerektiğini bildiren bu disiplindir. Bu disiplini ise birey, kendisini aşan, kendi üstünde hüküm sahibi olan bir otorite olarak görür.¹ Sosyal gruplar ne kadar geniş olursa bu kuralları uygulamanın da o kadar zorunlu olacağını ifade eden Durkheim, bu kuralların da kolektif amaçları açıkça gösterir nitelikte olması gerektiğini vurgulamaktadır. Durkheim bu sebepten dolayı her meslek faaliyetinin ahlaki ilkeleri içermesi gerektiğini ifade etmektedir. (Durkheim, 1986: 22-24)

Geniş anlamda toplum, dar anlamda sosyal çevre, içinde bulunulan grup ve birey özelliklerinin bireylerin sahip oldukları ideolojilerini (zihniyetleri) belirlemede etkili olacağı gibi çalışma zihniyetini de belirleyici etkilerde bulunması da söz konusudur. Bu nedenle çalışma ideolojisi bir topluluğun üyelerinin değerlerini, tavırlarını, inançlarını ve fikirlerini içine almaktadır. Bu kavramlar çalışma değerleri olarak kabul edilir. Çalışma Değerleri bir grubun veya topluluğun istedikleri ve arzuladıkları özellikleri belirler. Ayrıca çalışma değerleri bireyin çalışmaya olan yaklaşımıyla da ilgilidir. (Özkul, 1997: 15)

Yukarıdaki ifadelerden anlaşıldığı gibi, toplumsal hayatın merkezi rollerinden biri olan çalışma kavramı bireylerin ahlak ve değer anlayışlarına göre şekil almaktadır. Yani bireylerin çalışma ahlakı anlayışları onların genel ahlak anlayışlarıyla doğrudan ilişkilidir.

Bireyleri sahip oldukları anlayışlardan dolayı, günlük kullanımlarda aynı manada ifade edilen fakat içeriğinde bazı farklılıklar olan iki kavramın karıştırılmaması gereklidir. Bu kavramlar çalışma ahlakı ve iş ahlakıdır. "*İş ahlakı, mal ve hizmet üreten işletmelerin ya da firmaların uymaları gereken ahlaki ilkeleri ve standartları ifade eder.*" Bununla beraber çalışma ahlakı, "*bireyin ve toplumun refahı için çalışmanın gerekli ve önemli olduğu üzerinde durur.*" Çalışmak, bireyin yaşamının devam için bir zorunluluk olmanın ötesinde bir bireysel sorumluluk ahlakıdır. Ayrıca, çalışma ahlakı ile ekonomik refah arasında çok yakın bir ilişki bulunmaktadır. Çalışma ahlakının yüksek olduğu toplumlarda ekonomik refah düzeyinin de yüksek olduğu düşüncesi iktisatçılar tarafından genel kabul

¹ "Pepper'e göre de ahlaki değerler bireyin üstünde, ferdi menfaati aşan değerlerdir." (Güngör, 1998: 34).

görmektedir. Dinlerin de çalışma ahlakının önemi üzerinde durdukları bilinmektedir. İslamiyet, çalışma ahlakının önemini vurgulayan dinlerin başında gelmektedir. Hıristiyan dininde çalışma ahlakı son derece önem taşımaktadır. Çalışma ahlakı konusuna özel önem vermesi dolayısıyla "*Protestan Ahlakı*", çeşitli araştırmacılar tarafından çalışma ahlakını ifade etmek üzere kullanılmaktadır. (Canaktan, 2007)

Ülgener, bireyin hayatına yön veren zihniyet yapısının oluşumuna, iklim, çevre ve siyasi durum gibi bazı içi ve dış etkenlerin tesiri olabileceğini ifade etmekle beraber hayat anlayışının basit bir davranıştan sıyrılıp ahlaki ifade kalıpları ile bir dünya görüşü ve anlayışı olarak zihinlere yerleşmesinde en etkin rolün manevi-dini faktör olduğunu vurgulamaktadır. Bu durumun ispatının da iktisat tarihi olduğunu ifade etmektedir.² Gündelik hayatımızda ilk defa basit, iddiasız bir şekilde karşımıza çıkan çoğu fikrin ve halk dilindeki çoğu özdeyişin başlangıçta veya formasyonu sırasında dini/mistik kanallardan çıkarak (aşlını muhafaza ederek veya asıl anlamından sıyrılarak) günümüze kadar geldiğini ifade eder. (Ülgener, 1981: 14)

Turgut (1996), literatürde var olan değer biçimlerini ve bunların değişimlerini dikkate alarak yapmış olduğu incelemeler sonucu çalışma ile ilgili farklı düşünce boyutlarına ait görüşler olduğunu saptamıştır. Bu görüşler, Protestan Çalışma Ahlakı, Hümanizm Çalışma Ahlakı, Marksizm Çalışma Ahlakı, Örgütsel Çalışma İnancı, Boş Zaman Ahlakı, Varlık ile İlgili Çalışma Ahlakı ve Batı düşüncesinde üzerinde fazla durulmayan İslam Çalışma Ahlakı olmak üzere yedi tanedir.

Çalışmada evrensel çalışma değerlerine faktör analizi uygulanarak dört faktör altında toplanmıştır. Yeni oluşan değerler ise; 1) Geliştiren ve Eğlendiren İş, 2) Çalışan Merkezlilik, 3) Özgüven ve Para, 4) Grup Çalışması değerleridir. Yeni oluşan bu değerlere yönelik olarak öğrencilerin tutumları uygulama kısmında ifade edilmektedir.

² Ülgener (1981), Max Weber'in Kapitalizm'in doğuşunda Kalvinizm'e yüklemiş olduğu tesirin de bu noktadan kaynaklandığını belirtmektedir. Kapitalist hayat şartlarının tek kurucusunun elbette Kalvinizm olmamakla beraber, o hayatı metodik, hesaplı bir iş ve vazife ahlakı ile zihinlere işlemekteki rolünün de inkâr edilemez olduğunu ifade etmektedir. (Ülgener, 1981: 14)

Öğrencilerin Çalışma Değerlerine Bakışı “Araştırma Kısım”

Bu çalışmada iş hayatına adım atacak öğrencilerin çalışma hayatı hakkındaki değerlendirmelerini, öngörülerini, beklentilerini ve duyarlılıklarını belirleyen faktörler üzerinde durulmaktadır.

Çalışmada ortaya konulmak istenen, seçilen grupların hangi çalışma değerlerine daha çok veya daha az değer/önem verdiklerini belirlemek ve bu bağlamda seçilen grupları birbirleriyle karşılaştırabilmektir.

İş hayatına başlayacak/iş hayatı hakkında beklentileri olan öğrencilerin, çalışma değerlerini araştırmak üzere belirli olan bu değer boyutlarını çalışmaya temel olarak alınmasının sebebi, bu değerlerin evrensel geçerliliği olmasından kaynaklanmaktadır.

Sonuç olarak irdelenmek istenen sorular şu şekilde ifade edilebilir.

1) Üniversite öğrencilerinin çalışma değerleri hakkındaki görüş ve düşünceleri nelerdir? Öğrencilerin çalışma değerleri profili nasıldır?

2) Öğrencilerin demografik sınıflandırması açısından ortaya çıkan gruplarda, hangi değerler daha çok/az önemlidir?

Öğrencilerin demografik verileri ile çalışma değerleri arasında bir bağlantı olup olmadığı konusunun belirlenmesi ve yukarıdaki sorulara yanıt bulabilmek için hipotezler geliştirilmiştir.

Bu araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin çalışma değerlerini belirlemek, arkadaş, arkadaş grupları ve ailelerinden beklentilerinin neler olduğunu saptamak amacıyla yapılmıştır. Bunun için ise, Süleyman Demirel Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Teknik Eğitim Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi ve dört farklı Meslek Yüksek Okulu (Ağlasun MYO, Gelendost MYO, Merkez MYO ve Yalvaç MYO) öğrencilerine orantılı olmayan kota örneklem modeliyle uygulanmıştır.

Çalışmanın modeli, genel olarak bakıldığında türü itibariyle *tanımlayıcı ve betimleyici (Descriptive)* bir araştırma, araştırmanın yapıldığı zaman itibariyle *belirli bir zaman kesitinde yapılan bir araştırma* ve kullanılan teknikler itibariyle de *Tarama (Survey)* türünde bir araştırma modelidir.

Çalışma amacı yönünden irdelendiğinde ise, değerlendirme ağırlıklı bir çalışmadır ve Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin yaşam ve çalışma değerlerinin, demografik değişkenler karşısında değişim gösterip göstermediği alınan veriler çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Analiz teknikleri açısından bakıldığında bu çalışma, Nicel/Kantitatif (*Quantitative*) bir çalışmadır. Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin yaşam ve çalışma değerlerindeki farklılıkların nedenleri çeşitli değişkenler

açısından incelenmiştir. Bunun için araştırmacı tarafından literatürde kabul görmüş olan yaşam ve çalışma değerleri ölçeği kullanılmış ve bu ölçek Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin bir kısmına uygulanmış, öğrencilerin ilgili değişkenlere göre vermiş oldukları cevaplar yorumlanarak ortaya çıkan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Aşağıdaki çalışmanın hipotezlerinin modeli görülmektedir.

Araştırma Hipotezlerinin Modeli

Çalışma Değerleri

Geliştiren ve Eğlendiren İş

Çalışan Merkezlilik

Grup Çalışması

Özgüven ve Para

Demografik Faktörler

Cinsiyet

Lise

Fakülte

Sınıf

Doğum Yeri

Şu An Yaşadığı Yer

Araştırmadaki hipotezler yukarıdaki temel değişkenlere göre oluşturulmuştur. Çalışma değerlerinde temel bileşenler analizi sonucu oluşan faktörlerin değişkenleri ile demografik değişkenler arasında ilişki olup olmadığı araştırılmıştır. Her bir demografik etkenin çalışma değeri faktörleri altında toplanan değişkenlerle olan ilişkisi hipotezler oluşturularak incelenmiştir. Örneğin cinsiyetin geliştiren ve eğlendiren iş faktörüne yönelik tutumlarda etkisinin olup olmadığını incelemek için geliştiren ve eğlendiren iş faktörü altında toplanan değişkenler dikkate alınarak testler uygulanmıştır. Modeldeki faktörlerin nasıl oluşturulduğu faktör analizi bölümünde ifade edilecektir.

Araştırmanın evreni, Süleyman Demirel Üniversitesi bünyesinde eğitim gören Lisans ve Önlisans öğrencileridir. Bu araştırmaya, Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencilerinin yaklaşık %1-%2'si katılmıştır. Yaşam ve Çalışma Değerleri ölçeği belirli sayılarda eğitim gördükleri akademik birim (Fakülte/MYO) ve cinsiyet farklılıkları göz önüne alınarak yaklaşık 750 öğrenciye dağıtılmış ve bunlardan 600'ü anketi doldurarak uygulamaya katılmışlardır. Orantılı olmayan kota örneklem modeli uygulandığı için her bir fakülteden 120'şer kişi alınmıştır. Her fakültenin birinci ve son sınıfların her ikisinden de 60'ar kişi alınmıştır. Bayan ve erkek öğrenci sayıları da eşit olarak 300 kişi olarak belirlenmiştir.

Araştırmada kullanılan çalışma değeri ölçeği 7 farklı boyuttan ve 68 sorudan oluşmaktadır. Yararlandığımız bu ölçek daha önce Tülay Turgut (1996) ve Ercüment Polat (1999) tarafından kullanılmıştır. Turgut ve Polat çalışma değerlerini 7 boyutta incelemişlerdir.³

Buna göre, İslam Çalışma Ahlakından 10, Protestan Çalışma Ahlakından 6, Örgütsel, Marksizm ve Boş Zaman Çalışma İnancından 3'er, Hümanizm 8 ve Varlıkla ilgili Çalışma İnancından 9 ifade ölçekte yer almaktadır. 42 ifadeyi içeren ankette, yaşam değerlerinde 5 basamaklı düzenek kullanılması nedeniyle, "Tamamen Katılıyorum" dan, "Hiç Katılmıyorum" a giden 5 seçenekli bir hale getirilmiştir. Buna göre "Tamamen Katılıyorum" 5, "Hiç Katılmıyorum" 1 rakamı ile gösterilmekte ve aradaki seçenekler katılma derecesini yüksekten düşüğe 4, 3 ve 2 rakamları ile göstermektedirler. Öğrencilerden, ölçeği doldururken her ifadenin yanına katılma derecelerini gösteren rakamı işaretlemeleri istenmiştir. Her bir değer boyutu için işaretlenen bu rakamlar bireyin değer boyutunu ne derece kabul ettiğini göstermektedir.

Öncelikle çalışma değerleri ölçeklerinin güvenilirlik analizleri (Reliability Analysis) yapılmıştır. Daha sonra ise Çalışma Değerlerinin hangi faktörler altında toplandığını görmek amacıyla Faktör Analizi/Temel Bileşenler Analizi (Principal Component Analysis) yapılmıştır. Demografik faktörlerin dağılımlarını görmek amacıyla SPSS programı, frekans dağılımı tablolarından yararlanılmıştır. Hipotezleri test etmek amacıyla da iki bağımsız grupta T testi ve ikiden fazla bağımsız grup arasında da Tek Yönlü Anova analizlerinden yararlanılmıştır.

Araştırmanın Bulguları

Demografik Bulgular

Anketin kişisel bilgiler kısmından elde edilen diğer bilgiler aşağıdadır.

Uygulamaya katılan öğrencilerin;

* Öğrencilerin % 3,7'si 16-17 yaşında, %29,2'si 18-19 yaşında, %38,7 'si 20-21 yaşında, %21,5'ü 22-23 yaşında %7'si 24 yaş ve üzerindedir.

* Öğrencilerin % 50'si bayan, %50'si erkektir.

³ Kullandığımız ölçekte yedi değer boyutunun 68 sorusundan yalnız 42 tanesi kullanılmıştır. Bunun sebebi hem soru yoğunluğunu azaltmak hem değer boyutları hakkındaki soru sayılarını birbirlerine yakınlaştırmak, ayrıca yedi değer boyutunun tamamının ölçülmesinin gerekli olduğu düşüncemizden kaynaklanmaktadır. Bu yüzden 36 sorudan oluşan İslami Çalışma Ahlakı soruları 10 soruya indirilmiştir.

* Öğrencilerin %52,7'si normal lise, %1'i fen lisesi, %1'i imam hatip lisesi, %14,2'si süper lise, %15,3'ü Anadolu lisesi, %13,2'si Meslek lisesi mezunudur. %2,7'si ise diğer liselerden mezun olmuşlardır.

* Öğrencilerin %20'si Mühendislik ve Mimarlık, %20'si Teknik Eğitim, %20'si İktisadi ve İdari Bilimler, %20'si Fen Edebiyat Fakülteleri, %20'si Meslek Yüksekokulu öğrencilerinden oluşmaktadır.

* Öğrencilerin % 50'si Birinci Sınıf, %50'si Son Sınıf öğrencisidir. (Araştırmanın uygulandığı bazı bölümlerin yeni açılmış olması nedeniyle henüz dördüncü sınıfta okuyanlar bulunmadığı için 3. sınıflar son sınıf olarak kabul edilmiştir.)

* Öğrencilerin %23,1'i Akdeniz, %19,1'i İç Anadolu, %18,4'ü Marmara, %13,4'ü Ege, %10,4'ü Doğu Anadolu, %7,7'si Güneydoğu Anadolu, %6,5'i Karadeniz Bölgesi, %1,5'i Yurt Dışı doğumludurlar. Öğrencilerden 2 kişi yukarıdaki konuda bilgi vermemişlerdir.

* Öğrencilerin annelerinin %58,2'si İlkokul, %17,5'i Lise, %8,6'sı Ortaokul, %6,5'i Üniversite, %1,2'si Yüksekokul mezunudur. Araştırmaya katılan öğrencilerin annelerinin %8'i eğitim görmemiş ve öğrencilerden 16 kişi yukarıdaki konuda bilgi vermemiştir.

* Öğrencilerin babalarının %37,6'sı İlkokul, %28'i Lise, %16,6'sı Üniversite, %10,8'si Ortaokul, %5,3'ü Yüksekokul mezunudur. Araştırmaya katılan öğrencilerin babalarının %1,7'si eğitim görmemiş ve öğrencilerden 15 kişi yukarıdaki konuda bilgi vermemişlerdir.

* Öğrencilerin annelerinin % 83'ü Ev Hanımı, %7,3'ü Memur, %3'ü Emekli, %2,8'i İşçi, %1,9'u Serbest Meslek Çalışanı/Sahibi, %1,4'ü Esnaf/Tüccar, %0,7'si ise çiftçidir. Öğrencilerden 25 kişi yukarıdaki konu hakkında bilgi vermemişlerdir.

* Öğrencilerin babalarının %23,8'i Emekli, %22,5'i Memur, %17,1'i İşçi, %15,4'ü Esnaf/Tüccar, %11,1'i Serbest Meslek Çalışanı/Sahibi, %8,6'sı Çiftçi, %0,2'si diğer meslek gruplarındandır. Öğrencilerin babalarının %1,4'ü çalışmamaktadır. Öğrencilerden 40 kişi yukarıdaki konu hakkında bilgi vermemişlerdir.

* Öğrencilerin %48,7'si yurtda, %35,5'i arkadaşları ile birlikte evde, %8,7'si ailesiyle birlikte, %3,7'si tek başına evde, %1'i akrabalarıyla birlikte yaşamaktadırlar. Öğrencilerin %2,3'ü diğer seçeneğini tercih etmişlerdir. (Genel olarak bu seçeneği tercih edenler misafirhane vb. yerlerde yaşamaktadırlar.) Öğrencilerden 3 kişi bu konuda bilgi vermemişlerdir.

* Öğrencilerin %45,8'i 250-499 YTL, %24,6'sı 500-749 YTL, %16'sı 750 YTL ve üzeri, %12,9'i 100-249 YTL, %0,7'si 0-99 YTL arasında (aylık yaklaşık) harcama yapmaktadırlar. Öğrencilerden 26 kişi yukarıdaki konu hakkında bilgi vermemiştir.

* Öğrencilerin %37,7'si 100-149 YTL, %23,8'si 200 YTL ve üzeri, %20'si 0-49 YTL, %10,8'i 100-149 YTL, %7,7'si 150-199 YTL arasında (aylık yaklaşık) kişisel gelişim harcaması (Kitap, kurs, spor, internet, sinema vb.) yapmaktadırlar. Öğrencilerden 45 kişi yukarıdaki konu hakkında bilgi vermemiştir.

* Öğrencilerden %47,1'i daha önce ücretli olarak bir işte çalışmış, %52,9'u ise daha önce ücretli olarak bir işte çalışmamışlardır. Öğrencilerden 4 kişi bu konuda bilgi vermemiştir.

* Öğrencilerin %46,1'i normal ücretli ve garanti işte (memurluk gibi) çalışmayı isterken, öğrencilerin %53,9'u yüksek ücretli ve riskli işte (özel sektör) çalışmayı istedikleri görülmektedir. Öğrencilerden 6 kişi bu konuda bilgi vermemiştir.

Güvenirlilik araştırması sonucunda, çalışma değerleri ölçekleri için Cronbach-Alpha iç tutarlılık analizlerinde, çalışma değerleri ölçeğinin güvenilirlik katsayıları ise 0,7887 ve N: 500 çıkmıştır.

Analiz sonucunda oluşturulan faktörler toplam varyansın % 64,2'sini açıklayabilmektedirler. Varyans değerlerini açıklamada en büyük pay % 23,820 ile birinci faktöre aittir. İki'den dörde kadar olan faktörler de sırasıyla % 17,213, % 12,869 ve % 10,253 olarak varyans değerlerini ifade etmektedirler.

Çalışma Değerleri Faktörlerin İsimlendirilmesi

Çalışma değerlerinden elde edilen faktörler aşağıdaki gibi isimlendirilmiştir.

Faktör 1: Geliştiren ve Eğlendiren İş (Toplam Varyansa Katkı: % 23,820)

- 1) Yapılan iş, insana yeni tecrübeler kazandırmalıdır.
- 2) Yapılan iş, insanın yeteneklerini kullanmasına izin vermelidir.
- 3) İş, insanın mutlu edecek şekilde düzenlenmelidir.
- 4) Yapılan iş, insana yeni fikirler üretmesini sağlamalıdır.

Faktör 2: Çalışan Merkezlilik (Toplam Varyansa Katkı: % 17,213)

- 1) İlerleyen bir toplumda işçi sınıfının hakkı fazla olmalıdır.

2) Eğer işçiler yönetimde daha fazla söz hakkına sahip olsa, fabrikalar çok daha iyi işler.

3) İşçiler, üretim, mali işler ve yatırımlarla ilgili kararlarda daha faal olmalıdırlar.

Faktör 3: Grup Çalışması (Toplam Varyansa Katkı: % 12,869)

1) Grup halinde çalışmak tek başına çalışmaktan iyidir.

2) Bir işletmede en önemli varlık gruplardır.

Faktör 4: Özgüven ve Para (Toplam Varyansa Katkı: % 10,253)

1) Sadece kendisine güvenenler hayatta ilerleyebilir.

2) Para insana bağımsızlık ve seçme şansı verir.

Birinci faktörün ağırlık noktası bireyin işinde çalışmak ve tecrübe kazanma isteği ile beraber, mutlu olmak isteğidir. Bu yüzden birinci faktör Geliştiren ve Eğlendiren İş olarak ifade edilmiştir. İkinci faktörün ağırlık noktası çalışan ve çalışanların yetkilerinin artırılmasına yönelik istekler olduğu için bu faktör Çalışan Merkezilik olarak isimlendirilmiştir. Üçüncü faktörde grup halinde çalışmak ve işletmede grupların önemi vurgusu yapıldığı için Grup Çalışması olarak belirtilmiştir. Dördüncü faktör ise insanın kendisine olan güvenini ve paraya verdiği değeri yansıtması nedeniyle Özgüven ve Para olarak isimlendirilmiştir.

Hipotezler Ve Yorumları

Araştırmanın modeli bölümünde ifade edilen değişkenler arasındaki ilişkinin her birinden bir hipotez geliştirilerek test edilmiştir. Çalışma ve Yaşam değerlerine yönelik hipotezler ve yorumları aşağıdaki gibidir.

Demografik Faktörler ve Çalışma Değerleri

Bu bölümde demografik faktör gruplarının çalışma değeri faktörleri üzerinde öğrencilerin tutumları açısından farklılık olup olmadığı araştırılmıştır. Elde edilen faktörlerin değişkenleri ile demografik faktörler arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Cinsiyet ve Çalışma Değerleri

• Cinsiyet-Geliştiren ve Eğlendiren İş

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
S27HUMAN	Equal variances assumed	2,702	,101	1,421	589	,156	8,668E-02	6,100E-02	-3,31E-02	,2065
	Equal variances not assumed			1,421	585,755	,156	8,668E-02	6,090E-02	-3,31E-02	,2064
S28HUMAN	Equal variances assumed	7,704	,006	2,132	594	,033	,1443	6,767E-02	1,138E-02	,2772
	Equal variances not assumed			2,132	580,098	,033	,1443	6,767E-02	1,138E-02	,2772
S29HUMAN	Equal variances assumed	33,258	,000	3,503	594	,000	,1879	5,364E-02	8,256E-02	,2933
	Equal variances not assumed			3,503	518,691	,000	,1879	5,364E-02	8,253E-02	,2933
S30HUMAN	Equal variances assumed	15,717	,000	2,495	593	,013	,1389	5,567E-02	2,954E-02	,2482
	Equal variances not assumed			2,493	541,368	,013	,1389	5,570E-02	2,946E-02	,2483
S31HUMAN	Equal variances assumed	65,328	,000	4,742	592	,000	,2648	5,585E-02	,1551	,3745
	Equal variances not assumed			4,734	481,776	,000	,2648	5,594E-02	,1549	,3747

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi Sig. (2-tailed) (p) değerleri 27HUMAN ifadesi dışında 0,05'in altındadır. Ayrıca t değerlerine bakıldığında bayanların erkeklere göre geliştiren ve eğlendiren iş faktörüne daha duyarlı oldukları görülmektedir. Bu durumda "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin geliştiren ve eğlendiren iş değişkenlerine yönelik tutumlarında cinsiyet grupları açısından farklılık vardır." hipotezi kabul edilecektir.

• Cinsiyet-Çalışan Merkezlilik

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi çalışan merkezlilik değişkenlerinin p değerleri 37MARX dışında 0,05'in üstündedir. Bu durumda "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin çalışan merkezlilik değişkenlerine yönelik tutumlarında cinsiyet grupları açısından farklılık yoktur." hipotezi kabul edilecektir.

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
S37MARX Equal variances assumed	.006	.937	-2,726	589	.007	-.2956	,1085	-.5086	8,26E-02
Equal variances not assumed			-2,726	588,749	.007	-.2956	,1085	-.5086	8,26E-02
S38MARX Equal variances assumed	.053	.819	-1,350	591	.177	-.1302	9,644E-02	-.3196	9,20E-02
Equal variances not assumed			-1,350	590,322	.178	-.1302	9,645E-02	-.3196	9,21E-02
S39MARX Equal variances assumed	2,130	.145	,138	581	.891	1,462E-02	,1063	-.1941	,2233
Equal variances not assumed			,138	578,463	.891	1,462E-02	,1062	-.1940	,2232

• Cinsiyet-Grup Çalışması

Independent Samples Test

	Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
								Lower	Upper
S35ORGUT Equal variances assumed	,716	,398	-1,915	591	,056	-.1932	,1009	-.3913	4,936E-03
Equal variances not assumed			-1,915	590,356	,056	-.1932	,1009	-.3913	4,937E-03
S38ORGUT Equal variances assumed	,434	,510	-,708	586	,479	-7,143E-02	,1008	-.2695	,1266
Equal variances not assumed			-,708	585,510	,479	-7,143E-02	,1008	-.2695	,1266

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi iki değişkenin de p değerleri 0,05'in üstündedir. Bu ise bayan öğrenciler ile erkek öğrencilerin grup çalışmasına yönelik tutumlarında farklılık olmadığı yönündeki bir durumun ifadesidir. Bu durumda "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin grup çalışmasına yönelik tutumlarında cinsiyet grupları açısından farklılık yoktur." hipotezi kabul edilecektir.

• Cinsiyet-Özgüven ve Para

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi değişkenlerden birisinin p değeri 0,05'in altında diğersinin ise 0,05'in üstündedir. T değerlerine bakıldığında ise bayan öğrencilerin erkek öğrencilere göre özgüven ve para faktörüne daha duyarlı

oldukları görülmektedir. Bu durumda "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin özgüven ve para faktörüne yönelik tutumlarında cinsiyet grupları açısından farklılık vardır." hipotezi kabul edilecektir.

Independent Samples T-test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
S11PRTST	Equal variances assumed	,004	,758	1,609	595	,092	,1538	9,108E-02	-2,50E-02	,3327
	Equal variances not assumed			1,689	591,926	,092	,1538	9,109E-02	-2,51E-02	,3327
S19VRLK	Equal variances assumed	11,149	,001	3,034	596	,003	,2977	9,811E-02	,1050	,4903
	Equal variances not assumed			3,034	567,900	,003	,2977	9,811E-02	,1050	,4904

Mezun Olunan Lise ve Çalışma Değerleri

• Lise-Geliştiren ve Eğlendiren İş

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
S27HUMAN	Between Groups	1,443	6	,240	,434	,856
	Within Groups	323,485	584	,554		
	Total	324,927	590			
S28HUMAN	Between Groups	6,186	6	1,031	1,510	,172
	Within Groups	402,208	589	,683		
	Total	408,394	595			
S29HUMAN	Between Groups	1,834	6	,306	,698	,652
	Within Groups	258,119	589	,438		
	Total	259,953	595			
S30HUMAN	Between Groups	4,480	6	,747	1,615	,140
	Within Groups	271,749	588	,462		
	Total	276,229	594			
S31HUMAN	Between Groups	3,962	6	,660	1,381	,220
	Within Groups	280,677	587	,478		
	Total	284,540	593			

Yapılan analizlerde lise grupları arasında geliştiren ve eğlendiren iş faktörüne yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Analizlerin Sig. değerleri 0,05'in üzerindedir. Bununla beraber diğer çalışma değeri faktörleri değişkenleri ile yapılan analizlerde lise gruplarının farklılık göstermediği gözlemlenmiştir. Bu durumda "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin geliştiren ve eğlendiren iş değişkenlerine yönelik tutumlarında lise grupları

açısından farklılık yoktur." hipotezi kabul edilmekle beraber, diğer çalışma değeri faktörleri değişkenlerinin lise grupları arasında anlamlı bir tutum farklılığı oluşturmadığı söylenebilir. Sonuç olarak lise grupları ile çalışma değerlerine yönelik tutumlar arasında grupsal anlamda farklılık içeren bir sonuca ulaşamamıştır.

Fakülte ve Çalışma Değerleri

• Fakülte-Geliştiren ve Eğlendiren İş

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
S27HUMAN	Between Groups	3,757	4	,939	1,714	,145
	Within Groups	321,170	586	,548		
	Total	324,927	590			
S28HUMAN	Between Groups	5,724	4	1,431	2,100	,079
	Within Groups	402,671	591	,681		
	Total	408,394	595			
S29HUMAN	Between Groups	9,139	4	2,285	5,384	,000
	Within Groups	250,814	591	,424		
	Total	259,953	595			
S30HUMAN	Between Groups	7,473	4	1,868	4,102	,003
	Within Groups	268,755	590	,456		
	Total	276,229	594			
S31HUMAN	Between Groups	9,780	4	2,445	5,239	,000
	Within Groups	274,860	589	,467		
	Total	284,640	593			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi üç değişkenin Sig. değerleri 0,05'in altında olmakla beraber iki değişkenin değeri 0,05'in üstündedir. Bu durum, geliştiren ve eğlendiren iş faktöründe fakülte grupları arasında farklılık olduğunun göstergesidir. Geliştiren ve eğlendiren iş faktörüne Mühendislik, İ.İ.B.F. ve MYO öğrencilerinin TEF öğrencilerine göre daha duyarlı oldukları gözlemlenmiştir. Sonuç olarak "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin geliştiren ve eğlendiren iş değişkenlerine yönelik tutumlarında fakülte grupları açısından farklılık vardır." hipotezi kabul edilecektir.

• *Fakülte-Çalışan Merkezlilik*

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
S37MARX	Between Groups	19,133	4	4,783	2,755	,027
	Within Groups	1017,364	586	1,736		
	Total	1036,497	590			
S38MARX	Between Groups	10,848	4	2,712	1,977	,097
	Within Groups	806,602	588	1,372		
	Total	817,450	592			
S39MARX	Between Groups	19,146	4	4,786	2,953	,020
	Within Groups	936,896	578	1,621		
	Total	956,041	582			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi iki değişkenin Sig. değerleri 0,05'in altında olmakla beraber bir değişkenin değeri 0,05'in üstündedir. Bu durum, çalışan merkezlilik faktöründe fakülte grupları arasında ağırlıklı olarak farklılık olduğunu göstermektedir. Çalışan merkezlilik faktörüne yönelik tutumlarda FEF öğrencilerinin MYO ve Mühendislik Fakültesi öğrencilerinden daha duyarlı oldukları gözlemlenmiştir. Bu durumda "*Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin çalışan merkezlilik değişkenlerine yönelik tutumlarında fakülte grupları açısından farklılık vardır.*" hipotezi kabul edilecektir.

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
S35ORGUT	Between Groups	8,462	4	2,116	1,400	,233
	Within Groups	888,627	588	1,511		
	Total	897,089	592			
S36ORGUT	Between Groups	11,204	4	2,801	1,886	,111
	Within Groups	865,658	583	1,485		
	Total	876,862	587			

• *Fakülte-Grup Çalışması*

Yapılan analizlerde fakülte grupları arasında grup çalışması faktörüne yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Analizlerin Sig. değerleri 0,05'in üzerindedir. Bu durumda "*Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin grup çalışması değişkenlerine yönelik tutumlarında fakülte grupları açısından farklılık yoktur.*" hipotezi kabul edilecektir.

• *Fakülte-Özgüven ve Para.*

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
S11PRYST	Between Groups	5,940	4	1,485	1,197	,311
	Within Groups	734,201	592	1,240		
	Total	740,141	596			
S19VRLK	Between Groups	6,789	4	1,692	1,161	,327
	Within Groups	864,182	593	1,457		
	Total	870,952	597			

Yapılan analizlerde fakülte grupları arasında özgüven ve para faktörüne yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Analizlerin Sig. değerleri 0,05'in üzerindedir. Bu durumda "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin özgüven ve para değişkenlerine yönelik tutumlarında fakülte grupları açısından farklılık yoktur." hipotezi kabul edilecektir.

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
S11PRYST	Between Groups	5,940	4	1,485	1,197	,311
	Within Groups	734,201	592	1,240		
	Total	740,141	596			
S19VRLK	Between Groups	6,789	4	1,692	1,161	,327
	Within Groups	864,182	593	1,457		
	Total	870,952	597			

Sınıf ve Çalışma Değerleri

• *Sınıf-Geliştiren ve Eğlendiren İş*

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
S27HUMAN	Equal variances assumed	5,441	,011	1,799	589	,073	,1096	6,094E-02	-1,01E-02	,2293
	Equal variances not assumed			1,798	576,108	,073	,1096	6,095E-02	-1,01E-02	,2293
S28HUMAN	Equal variances assumed	2,352	,126	1,534	594	,125	,1040	6,779E-02	-2,91E-02	,2372
	Equal variances not assumed			1,534	591,588	,125	,1040	6,779E-02	-2,91E-02	,2372
S29HUMAN	Equal variances assumed	8,443	,011	1,489	594	,137	8,054E-02	5,409E-02	-2,57E-02	,1868
	Equal variances not assumed			1,488	573,456	,137	8,054E-02	5,409E-02	-2,57E-02	,1868
S30HUMAN	Equal variances assumed	,134	,715	,199	593	,842	1,114E-02	5,598E-02	-9,68E-02	,1210
	Equal variances not assumed			,199	592,159	,842	1,114E-02	5,598E-02	-9,68E-02	,1210
S31HUMAN	Equal variances assumed	100	,752	,157	592	,875	8,933E-03	5,690E-02	-,1028	,1207
	Equal variances not assumed			,157	591,678	,875	8,933E-03	5,689E-02	-,1028	,1207

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi değişkenlerin Sig. (2-tailed) (p) değerlerinin tamamı 0,05'in üzerindedir. Bu durum öğrencilerin ilk veya son sınıfta olmalarının geliştiren ve eğlendiren iş faktörüne yönelik tutumlarında farklılığa yol açmadığı göstermektedir. Bu durumda "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin geliştiren ve eğlendiren iş değişkenlerine yönelik tutumlarında sınıf grupları açısından farklılık yoktur." hipotezi kabul edilecektir.

• Sınıf-Çalışan Merkezlilik

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-Test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
S37MARX	Equal variances assumed	.378	.539	1,284	589	.200	.1399	.1090	-7,41E-02	.3540
	Equal variances not assumed			1,284	588,415	.200	.1399	.1090	-7,41E-02	.3540
S38MARX	Equal variances assumed	.034	.854	.762	591	.446	7,380E-02	9,655E-02	-.1180	.2832
	Equal variances not assumed			.762	590,800	.446	7,360E-02	9,655E-02	-.1160	.2832
S39MARX	Equal variances assumed	.184	.666	2,781	581	.005	.2941	.1056	6,683E-02	.5015
	Equal variances not assumed			2,781	580,874	.005	.2941	.1055	6,685E-02	.5014

Yukarıdaki tabloda ilk iki değişkenin Sig. (2-tailed) değerleri 0,05'in üstünde olmakla beraber son değişkenin p değeri 0,05'in altındadır. Bu durumda öğrencilerin ilk veya son sınıf olmalarının çalışan merkezlilik faktöründe tutum farklılığına yol açmadığı söylenebilir. Sonuç olarak "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin çalışan merkezlilik değişkenlerine yönelik tutumlarında sınıf grupları açısından farklılık yoktur." hipotezi kabul edilecektir.

• Sınıf-Grup Çalışması

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-Test for Equality of Means						
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
S35ORGUT	Equal variances assumed	4,629	.032	-2,252	591	.025	-.2289	.1008	-.4248	-2,90E-02
	Equal variances not assumed			-2,252	588,977	.025	-.2289	.1008	-.4248	-2,90E-02
S36ORGUT	Equal variances assumed	2,049	.153	-1,249	586	.212	-.1259	.1008	-.3237	7,204E-02
	Equal variances not assumed			-1,249	584,578	.212	-.1259	.1008	-.3237	7,204E-02

Yukarıdaki tabloda birinci değişkenin p değeri 0,05'in altında, ikinci değişkenin değeri ise 0,05'in üstündedir. T değerlerine bakıldığında ise son sınıfların grup çalışması faktörüne birinci sınıflardan daha duyarlı oldukları görülmektedir. Bu durumda "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin grup çalışması değişkenlerine yönelik tutumlarında sınıf grupları açısından farklılık vardır." hipotezi kabul edilecektir.

• Sınıf-Özgüven ve Para

Independent Samples Test

	Laven's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means							
	F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference		
								Lower	Upper	
S11PRTST	Equal variances assumed	.415	.520	-1,105	595	.270	-.1008	9,120E-02	-.2799	7,834E-02
	Equal variances not assumed			-1,105	594,199	.270	-.1008	9,119E-02	-.2799	7,833E-02
S19VRLX	Equal variances assumed	.069	.792	.647	596	.518	6,394E-02	9,883E-02	-.1302	.2580
	Equal variances not assumed			.647	595,811	.518	6,394E-02	9,884E-02	-.1302	.2580

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi her iki değişkenin de Sig. (2-tailed) değerleri 0,05'in üstündedir. Son sınıf öğrencileri ile birinci sınıf öğrencilerinin özgüven ve para faktörüne yönelik tutumlarında farklılık görülmemektedir. Bu durumda "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin özgüven ve para değişkenlerine yönelik tutumlarında sınıf grupları açısından farklılık yoktur." hipotezi kabul edilecektir.

Doğum Yeri ve Çalışma Değerleri

• Doğum Yeri-Geliştiren ve Eğlendiren İş

Aşağıdaki tablodaki değişkenlerin Sig değerlerinin tamamı 0,05'in üzerindedir. Bu durum öğrencilerin doğum yeri gruplarının, geliştiren ve eğlendiren iş faktörü değişkenlerine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığının ifadesidir. Bu durumda "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin geliştiren ve eğlendiren iş değişkenlerine yönelik tutumlarında öğrencilerin doğdukları bölge açısından farklılık yoktur." hipotezi kabul edilecektir. Bununla beraber yapılan

analizlerde öğrencilerin doğum yerlerini ifade eden bölge grupları arasında diğer çalışma faktörleri arasında Sig. değerlerinin tamamı 0,05'in üzerinde çıkmıştır.

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
S27HUMAN	Between Groups	3,007	7	,430	,776	,608
	Within Groups	321,611	581	,554		
	Total	324,618	588			
S28HUMAN	Between Groups	3,016	7	,431	,624	,737
	Within Groups	404,876	586	,691		
	Total	407,892	593			
S29HUMAN	Between Groups	1,921	7	,274	,624	,736
	Within Groups	257,836	586	,440		
	Total	259,758	593			
S30HUMAN	Between Groups	2,342	7	,335	,715	,659
	Within Groups	273,688	585	,468		
	Total	276,030	592			
S31HUMAN	Between Groups	,463	7	6,620E-02	,136	,995
	Within Groups	283,616	584	,486		
	Total	284,079	591			

Bu durumda çalışma değeri faktörü değişkenlerine yönelik tutumlarında öğrencilerin doğum yerleri grupları açısından farklılık göstermediği söylenebilir.

Şu An Yaşanılan Yer ve Çalışma Değerleri

• *Yaşanılan Yer-Geliştiren ve Eğlendiren İş*

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
S27HUMAN	Between Groups	4,083	5	,817	1,496	,189
	Within Groups	317,732	582	,546		
	Total	321,815	587			
S28HUMAN	Between Groups	5,993	5	1,199	1,752	,121
	Within Groups	401,680	587	,684		
	Total	407,673	592			
S29HUMAN	Between Groups	3,001	5	,600	1,375	,232
	Within Groups	256,284	587	,437		
	Total	259,285	592			
S30HUMAN	Between Groups	3,411	5	,682	1,469	,198
	Within Groups	272,150	586	,464		
	Total	275,561	591			
S31HUMAN	Between Groups	6,415	5	1,283	2,701	,020
	Within Groups	277,903	585	,475		
	Total	284,318	590			

Tablodaki değişkenlerinin 31HUMAN değişkeni dışında Sig değerleri 0,05'in üzerindedir. Bu durum öğrencilerin yaşadıkları yer gruplarının, geliştiren ve eğlendiren iş faktörü değişkenlerine yönelik tutumlarında anlamlı bir farklılık oluşturmadığının ifadesidir. Bu durumda "*Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin geliştiren ve eğlendiren iş değişkenlerine yönelik tutumlarında öğrencilerin yaşadıkları yer açısından farklılık yoktur.*" hipotezi kabul edilecektir.

• Yaşanılan Yer-Çalışan Merkezlilik

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
S37MARX	Between Groups	1,593	5	,319	,181	,970
	Within Groups	1026,698	582	1,764		
	Total	1028,291	587			
S38MARX	Between Groups	19,073	5	3,815	2,792	,017
	Within Groups	797,911	584	1,366		
	Total	816,985	589			
S39MARX	Between Groups	19,642	5	3,928	2,422	,035
	Within Groups	931,047	574	1,622		
	Total	950,690	579			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, ilk değişkenin Sig. değeri 0,05'in üstünde, diğer değişkenlerin değeri ise 0,05'in altındadır. Bu durum, öğrencilerin çalışan merkezlilik tutumlarında farklılık olduğunu göstermektedir. Evde tek başına yaşayanların, diğer gruplara göre daha az çalışan merkezli oldukları söylenebilir. Sonuç olarak "*Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin çalışan merkezlilik değişkenlerine yönelik tutumlarında öğrencilerin yaşadıkları yer açısından farklılık vardır.*" hipotezi kabul edilecektir.

• Yaşanılan Yer-Grup Çalışması

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
S35ORGUT	Between Groups	15,461	5	3,092	2,060	,069
	Within Groups	876,702	584	1,501		
	Total	892,163	589			
S36ORGUT	Between Groups	6,731	5	1,346	,901	,480
	Within Groups	865,467	579	1,495		
	Total	872,198	584			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi, her iki değişkenin de Sig. değeri 0,05'in üstündedir. Bu durum yaşanan yer grupları arasında grup çalışmasına yönelik tutumların farklılık göstermediğinin ifadesidir. Sonuç olarak "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin grup çalışması değişkenlerine yönelik tutumlarında yaşadıkları yer açısından farklılık yoktur." hipotezi kabul edilecektir.

• Yaşanılan Yer-Özgüven ve Para

ANOVA

		Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
S11PRTST	Between Groups	1,294	5	,259	,206	,960
	Within Groups	736,927	588	1,253		
	Total	738,121	593			
S19VRLK	Between Groups	16,372	5	3,274	2,257	,047
	Within Groups	854,569	589	1,451		
	Total	870,941	594			

Yukarıdaki tabloda görüldüğü gibi ilk değişkenin Sig. değeri 0,05'in üstünde, diğerinin ise 0,05'in altındadır. Analiz sonuçlarına bakıldığı zaman gruplar arasında tutum farklılığı görülmemektedir. Bu durumda "Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin özgüven ve para değişkenlerine yönelik tutumlarında yaşanan yer açısından farklılık yoktur." hipotezi kabul edilecektir.

SONUÇ

Öğrencilerin çalışma değerlerine yönelik tutumlarının demografik değişken gruplarına göre farklılık düzeylerini belirlemek amacıyla Süleyman Demirel Üniversitesi bünyesindeki Mühendislik Fakültesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Teknik Eğitim Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi ve Meslek Yüksekokullarında eğitim-öğretim gören birinci ve son sınıf öğrencilerine kota örneklem yoluyla her fakülteden 120 kişi olmak üzere toplam 600 denek alınarak anket yöntemiyle yapılan araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular SPSS programından yararlanılarak yorumlanmıştır.

Araştırmada kullanılan anket soruları daha önce kullanılan yaşam ve çalışma değeri ölçeklerinden alınan sorulardır. Çalışma ve Yaşam Değerleri soruları için büyük ölçüde Tülay Turgut (1996) tarafından hazırlanan "İş Adamlarının Yaşam ve Çalışma Değerleri" adlı yüksek lisans tez çalışmasından yararlanılmıştır.

Araştırmanın modelini oluşturmak için öncelikle kullanılan ölçeklerin ifadeleri faktör analizine tabi tutulmuştur. Sonuçta Çalışma Değerlerinin dört faktör altında toplandıkları gözlemlenmiştir. Çalışma Değeri faktörleri karşıladıkları

varyans yüzdelere göre sırasıyla, Geliştiren ve Eğlendiren İş, Çalışan Merkezlilik, Grup Çalışması ve Özgüven-Para olarak, isimlendirilmiştir. Daha sonra her bir faktörün değişkenleri hakkında demografik faktör grupları arasında tutum farklılıklarını/benzerliklerini görebilmek için hipotezler kurularak gerekli analiz testleri ile sonuçlar yorumlanmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, Çalışma Değerleri ile Demografik Faktörler arasındaki ilişki aşağıdaki gibidir.

- Çalışma değerlerinde en yüksek varyansı açıklayan Geliştiren ve Eğlendiren İş faktörüne yönelik tutumlarda öğrenciler arasında cinsiyet açısından farklılıklar görülmektedir. Bayan öğrenciler erkek öğrencilere göre bu konuda daha duyarlı tutum sergilemektedirler. Bayan öğrenciler çalışmak istedikleri işin, insana tecrübe kazandırmasına, insanın yeteneklerini kullanmasına müsait oluşuna, işin çalışanları mutlu edecek şekilde düzenlenmesine ve işin yeni fikirler üretmeye izin vermesi konularına erkek öğrencilerden daha duyarlıdır. Çalışma değerlerinde Çalışan Merkezlilik ve Grup Çalışması'na yönelik tutumlarda cinsiyet grupları arasında farklılık görülmemektedir. Fakat Özgüven ve Para faktöründe cinsiyet grupları arasında tutum farklılığı görülmektedir. Bayan öğrenciler Özgüven ve Para faktörüne erkek öğrencilerden daha duyarlıdır. Bayan öğrenciler erkek öğrencilere göre bireyin kendine olan güvenine ve paranın insana seçme özgürlüğü sağlamasına daha çok önem vermektedirler. Sonuç olarak; Cinsiyetin, Çalışma Değerleri üzerinde görüş/tutum farklılığına sebep olacak bir etken olduğu söylenebilir.

- Öğrencilerin mezun oldukları lise gruplarının farklı olması çalışma değerleri açısından görüş/tutum farklılığına neden olabileceği varsayımlarıyla yapılan analizlerin sonucunda gruplar arasında farklılığa rastlanmamıştır. Öğrencilerin mezun oldukları liselerin farklı olmasının çalışma hayatı, çalışanın durumu ve işin doğası hakkındaki düşüncelerinde farklılığa neden olmadığı gözlemlenmiştir. Faktör analizi sonucunda elde edilen dört çalışma faktörüne yönelik tutumlarında da öğrencilerin lise grupları açısından farklı görüşleri olmadığı ifade edilebilir. Lise gruplarının farklı olması çalışma değerleri hakkında görüş farklılığı oluşturmamaktadır. Sonuç olarak; öğrencilerin mezun oldukları lise gruplarının farklı olmasının, Çalışma Değerleri üzerinde görüş/tutum farklılığına sebep olacak bir etken olmadığı söylenebilir.

- Çalışma değerleri ile öğrencilerin şu an eğitim görmüş oldukları fakülte grupları arasında tutum farklılığı görülmektedir. Geliştiren ve Eğlendiren İş faktörüne yönelik tutumlarda Mühendislik, İ.İ.B.F. ve MYO öğrencilerinin TEF öğrencilerine göre daha duyarlı oldukları görülmektedir. Çalışan Merkezlilik

faktörüne ise FEF öğrencileri, Mühendislik ve MYO öğrencilerinden daha çok değer vermektedirler. Bununla beraber, fakülte grupları arasında Grup Çalışması ve Özgüven-Para faktörlerine yönelik bir tutum farklılığı görülmemektedir. Sonuç olarak Fakülte gruplarının farklı olmasının Çalışma Değerleri üzerinde etkisi olduğu ifade edilebilir.

- Çalışma değerleri ile öğrencilerin doğum yerleri arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı konusunda ortaya konulan hipotez testlerinde öğrencilerin tutum farklılığı sergilemedikleri görülmektedir. Çalışma değerleri konusunda, öğrenciler geldikleri bölgeler farklı olmasına rağmen belirli bir tutum içindedirler. Bu durumda Doğum Yeri gruplarının farklı olmasının Çalışma Değerleri faktörleri üzerinde etkili olmadığı söylenebilir.

- Öğrencilerin sınıf grupları açısından farklı tutum içinde olup/olmadıklarını belirlemek amacıyla yapılan test sonuçları iki grup arasında bir faktörde farklılık olduğu yönündedir. Birinci sınıf veya son sınıf öğrencilerinin eğitim görmüş oldukları dört/iki yıl içinde çalışma değerlerinde farklılık olabileceği konusundaki hipotez sonuçlarına göre, Grup Çalışması faktöründe öğrencilerin farklı görüşte oldukları gözlemlenmiştir. Son sınıf öğrencileri birinci sınıf öğrencilerine göre grup ve grup çalışmasına daha çok önem vermektedirler. Ayrıca son sınıfa gelene kadar öğrencilerin çalışma hakkında grubun/birlikte hareket etmenin önemini kavramış oldukları gibi bir yorum da yapılabilir. Sonuç olarak öğrencilerin şu an eğitim aldıkları Sınıf gruplarının farklı olmasının Çalışma Değerleri üzerinde etkili bir faktör olduğu söylenebilir.

- Öğrencilerin şu an yaşamakta oldukları yerlerin onların çalışma değerleriyle ilgili düşüncelerinde farklılık oluşturup/oluşturmayacağı konusundaki hipotez test sonuçlarına göre, öğrencilerin çalışma değerlerinin ikinci büyük varyans değerine sahip olan Çalışan Odaklılık konusunda farklı tutum içinde oldukları gözlemlenmiştir. Bu faktöre yönelik olarak farklı tutum sergileyenler ise daha çok tek başına evde yaşayan öğrenciler ile yurtda, ailesiyle, arkadaşlarıyla veya misafirhanede yaşayan öğrencilerdir. Evde tek başına kalan öğrenciler Çalışan Odaklılık konusuna diğer tüm gruplardan daha az duyarlıdır. Sonuç olarak öğrencilerin Şu An Yaşamakta Oldukları yerlerin Çalışma Değerlerinde farklı tutumlara neden olduğu söylenebilir.

Süleyman Demirel Üniversitesi'nde yapılan bu araştırmayla, öğrencilerin çalışma yaşamına bakışları ve bu konudaki düşünceleri/görüşleri/tutumları yukarıda belirtilen demografik etkenler bağlamında açıklanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın geneline bakıldığında öğrencilerin çalışma değerlerine yönelik düşüncelerinin birbirine yakın görüşler doğrultusunda olduğu fakat arada farklılıkların bulunduğunu ifade etmek gerekli olacaktır. Öğrencilerin hayata bakışlarında

- TURGUT, T., **İş Adamlarının Yaşam Ve Çalışma Değerleri**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, M.Ü.S.B. Enstitüsü İng. İş. Böl. Örg. Dav. A.B.D., İstanbul, 1996.
- ÜLGENER, S. F., **İktisadi Çözülmenin Ahlâk Ve Zihniyet Dünyası**, İkinci Baskı, Der Yayınları, İstanbul, 1981.

TÜRKİYE FRANSA İLİŞKİLERİNİN TARİHSEL ve HUKUKSAL ARKA PLANI

Mücahit AVCI*

ÖZET

Osmanlı İmparatorluğu döneminde başlayan ve dönem dönem inişli çıkışlı bir seyir izleyen Fransa ile ilişkilerin uzun bir geçmişi vardır. Asırlardır devam eden Fransa-Türkiye ilişkileri askeri, ticari ve kültürel boyutlarıyla, hem tarih olarak eskilere dayanmaları hem de nitelikleri açısından dikkate değer bir konumdadırlar. İkili ilişkilerin tarihsel ve hukuksal geçmişinin analizi, özellikle Osmanlı'nın duraklama dönemine girmesiyle sonraki süreçte askeri, hukuki ve idari farklı alanlarda girilen ve etkileri günümüzde de devam eden reformlardaki yoğun Fransız etkisini göstermesi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Fransa Tarih, Hukuk, Reform

HISTORICAL AND LEGAL BACKGROUND OF RELATIONS BETWEEN TURKEY AND FRANCE

ABSTRACT

Relations with France begins in times of the Ottoman Empire and follows uneven progress from time to time, has a long history. The ongoing relations of France-Turkey for centuries is remarkable of its' military, commercial and cultural dimensions in terms of both with its long histories and characteristic properties. Analysing of historical and legal background of bilateral relations is essential for showing us the intensive French effect on reforms in the fields of military, law and administration which starts after the standstill period of Ottoman and stil an affect on nowadays.

Key Words: Turkey, France, History, Law, Reform

* Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Kamu Yönetimi Bölümü, 32260, Isparta, Türkiye, www.mucahit@iibf.sdu.edu.tr.

1. İmparatorluk Dönemi Osmanlı Fransa İlişkileri

1.1. Başlangıçtan Fransız Devrimine Kadar Türkiye Fransa İlişkileri

Türklerin Fransızlarla ilk teması 1096 yılındaki ilk haçlı seferi ile başlamıştır. Kudüs'ü Selçuklulardan geri almak için yapılan haçlı seferlerinin ilk üçüne ve yedincisine katılan Fransa bu haçlı seferlerinde öncülük rolü oynamıştır¹.

Osmanlı'nın Fransa ile de ilk ilişkileri haçlı seferleri esnasında gerçekleşmiştir. Niğbolu savaşında Yıldırım Beyazıt'ın ordusu karşısında esir düşen haçlı ordularına mensup Fransız asilzadeler fidye karşılığı esir bırakılmışlardır. İşte bu şekilde başlayan Fransa ile ilişkiler 1525 yılına kadar aynı düşman hava içerisinde gider². Uzunçarşılı ise Fransa ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilk siyasal ilişkinin 1525'de başladığını belirtir³. Fransa kralı I.François'ın 25 Şubat 1525'de İspanya'ya karşı başlattığı Pavia savaşının neticesinde esir düşmesi üzerine⁴, Ana-Kraliçe İstanbul'a elçi göndererek oğlunun kurtarılması için Osmanlı'dan yardım talep etmişti. Kanuni, Avrupa'da etkisi giderek artan İspanya etkisini de kırmak üzere 1526 yılında Macaristan'a sefer düzenlemiştir. Kanuni'nin 1526 yılındaki Macaristan seferi ile Fransız desteği ile birlikte aldığı Mohaç zaferi Avrupa'daki artan İspanya etkisini kıracaktır. Mohaç'taki Fransız Osmanlı işbirliğini takiben 1536 yılında Fransa ile ilk ekonomik antlaşma imzalanmıştır. Birinci Kapitülasyon olarak isimlendirilen bu antlaşma 24 Temmuz 1536'da Lozan Barış Antlaşması imzalanıncaya kadar, giderek ağırlaşan bir sürecin başlangıcını oluşturmuştur. Bu antlaşma ile Fransa Avrupa koalisyonundan tecrit edilirken Osmanlı devletinin himayesi altına alınmıştır. 1535 ve 1740 arasında altı tane daha kapitülasyon antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmalar Fransa'ya bölge ticaretindeki tekeli sayesinde Avrupa sahnesinin ön sırasında yer alma imkanı vermiştir. Ayrıca Fransa'ya bu antlaşmalarla adalet, finans, idare, ticaret, din ve politikayla ilgili konularda farklı Sultanlar tarafından ayrıcalıklar tanınmıştır⁵. Bu kapitülasyonlar sayesinde Fransa diğer tüm Hristiyan devletlerin önünde yer alıp eski imtiyazlarını daha da sağlamlaştırmıştır. 1740'da I.Mahmud döneminde imzalanan yedinci ve son kapitülasyon antlaşması Fransa'ya verilen ayrıcalıkların tüm zamanlar için geçerli olmasını içermektedir. Halbuki eski kapitülasyonlar sadece imzalayan Sultan'ın devrinde geçerliydi. Osmanlı padişahları Fransızlara böylesine geniş ayrıcalıkla

¹ Norman Davies, Avrupa Tarihi, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006, s.355.

² Abdurrahman Çaycı, Büyük Sahra'da Türk Fransız Rekabeti 1858-1911, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s.1.

³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Osmanlı Tarihi, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999, s.494.

⁴ Gündüz Akıncı, Türk Fransız Kültür İlişkileri, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973, s.1-2.

⁵ Arnold J. Toynbee, Kenneth P. Kirkwood, Türkiye İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Serüveni, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2003, s.122-124.

verirlerken, kendi ülkeleri açısından da beklentiler içindeydiler. Osmanlı, Fransa'ya yardım edip ardarda kapitülasyonlarla ayrıcalıklar tanırken, hem Fransa ile olan ticari ilişkilerini geliştirmek hem de Fransa ile olan yakınlığını, diğer Hıristiyan devletlerine karşı kullanma arzusu içindeydi⁶.

1525 yılında başlayan Türk-Fransız işbirliği, 16.yy boyunca Fransızların içeride yaşadığı din savaşları (1560-1598) ve dışarıdan herhangi bir tecavüze uğramayışları sebebiyle daha ziyade iktisadi sahalarda devam etmiştir. 17 yy'da Osmanlı'nın duraklama devrine girip diğer taraftan Fransa'nın Avrupa'nın en büyük devleti durumuna gelmesine karşın ilişkiler dostane bir şekilde devam etmiştir. 18.yy'da İspanya, Polonya, Avusturya, Veraset ve Yedi Sene Savaşları ile yıpranan Fransa kıtadaki üstün durumunu kaybetmiştir. Osmanlı ise 1683'deki 2. Viyana kuşatmasından başlayarak gerilemekte, buna karşılık kuzey komşusu Rusya Osmanlı aleyhine ilerlemekteydi. Rusya'nın hızla gelişmesi ve Doğu Akdeniz'e doğru sarmak istemesi Osmanlı karşısında en imtiyazlı devlet durumunda olan ve bundan büyük ticari ve iktisadi menfaatler sağlayan Fransa'nın işine gelmiyordu. Ayrıca, Rusya ile birlikte bu dönemde İngilizler de doğudaki Fransız menfaatlerinin devamı açısından tehlike olarak görülmüşlerdir. Gerçekten çeşitli kapitülasyonların yarattığı uygun zeminde Fransa, bölge ticaretinin nimetlerini neredeyse tek başına kullanıyordu⁷. Diğer taraftan, Fransa aynı bölgede Katolik propagandasını da yürütmekteydi ve Ortodoks dünyasının hamiliğini üstlenmek isteyen Rusya'nın bölgeye inmesinden hoşlanmayacağı açıktı⁸. Bu sebeplerden dolayı bu dönemde Fransa gerilemekte olan Osmanlı ile yakından ilgili olmuş ve bunun karşılığında kapitülasyonları sürekli hale getirtmiştir. Netice itibariyle Fransız İhtilali'nin gerçekleştiği yıllara yakın bir zamana kadar, Fransa Osmanlı'daki büyük menfaatleri sebebiyle parçalanmasını mümkün olduğu kadar geciktirmek ve Osmanlı'dan kıtadaki düşmanlarına karşı bir güç olarak faydalanmak siyasetini izlemiştir⁹.

1.2. Fransız Devrimi ve Osmanlı'ya Etkileri

19. yüzyıl ekonomisi esas olarak İngiliz Endüstri Devrimi'nin etkisi altında şekillenmişse de siyaseti ve ideolojisi de Fransız Devrimi ile biçimlenmiştir. İngiltere, Avrupalı olmayan dünyanın geleneksel ekonomik ve toplumsal yapılarında yarık açacak ekonomik dinamiti sağlarken Fransa da onun devrimlerini gerçekleştirip ona düşüncelerini vermiştir. Dünyanın çoğu yerinde liberal ve radikal

⁶ Toktamış Ateş, Geçmişten Günümüze Türk Fransız İlişkileri, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1992, s.12.

⁷ Abdurrahman Çaycı, y.a.g.e., s.1.

⁸ Toktamış Ateş, y.a.g.e., s.13.

⁹ Abdurrahman Çaycı, y.a.g.e., s.8-9.

demokrat siyasetin tartışma konularını ve sözcük dağarını Fransa sağladı. Pek çok ülkeye hukuk kurallarını, bilimsel ve teknik örgütlenme modelini ve metrik ölçüm sistemini getirdi. O zamana kadar Avrupalı düşüncelere direnmiş olan eski uygarlıklara modern dünya ideolojisi ilk kez Fransız etkisiyle sızdı. Fransız Devrimi'nin zamanındaki diğer olaylardan çok daha köklü sonuçları olmuştur. Devrim herşeyden önce Avrupa'nın en güçlü ve en kalabalık devletinde ortaya çıkmıştı. İkinci olarak kendinden önceki ve sonraki devrimlerle kıyaslandığında kitlesel nitelikteki tek toplumsal devrimdi ve benzeri herhangi bir başkaldırıdan çok daha radikal. Üçüncü olarak tüm çağdaş devrimler içerisinde yalnızca Fransız Devrimi tüm dünyayı kapsama niteliği taşımaktaydı¹⁰.

Osmanlı İmparatorluğu Fransa'da yaşanan gelişmeleri bir Avrupa sorunu saydığı için fazla endişe duymamıştı. Ancak Fransız Devriminin alevlendireceği ulusçuluk düşüncesinin ve Beyanname ile kabul edilen "ulusların kaderlerini tayin hakkının", kendi çok uluslu bünyesinde ne gibi yıkıcı tesirler ortaya çıkaracağını fark etmemiş hatta tam tersine Fransa'nın Avusturya'yı yenmesi, yıllardır Avusturya ile savaşmakta olan İstanbul'da sevinçle karşılanmış ve devrim yönetimine sempati ile bakılmasına neden olmuştu. Gerçekten Fransa'da olanlar sadece İstanbul'da değil Avrupa'da komşu başkentlerinde bile tam anlamıyla değerlendirilememişti. Hatta Avrupa devletleri ihtilalin bu gidişinden memnun olmuşlardı. Fransa'nın zayıf düşmesinden memnun olanlar O'nun Avrupa politikasında artık faal bir rol oynayamayacağını tahmin etmekteydiler. Fakat 16. Louis'in yargılanması, hapse girmesi ve ardından bir süre sonra idamı, Avrupa monarşilerini telaşa düşürmüş ve ihtilale başka bir gözle bakmaya başlamışlardır. Çünkü idam edilen yalnızca kralın şahsiyeti olmayıp 752 yılından beri bütün monarşilerin istinad ettiği ilahi hak prensibiydi. Bundan sonra ihtilal Avrupa'nın mevcut düzenine karşı bir hareket olarak algılandı. Ardından ilahi hak prensibine taraftar monarşilerle, milli hakimiyeti kabul eden Fransa arasında savaşlar başlamıştır. Avrupa monarşilerinin devrimi boğmak amacıyla dört bir yandan Fransa'ya saldırımları bu kez Fransız ulusallık bilincini ve gururunu kamçılacak ve Fransa tüm Avrupa'ya kafa tutacaktır¹¹.

Osmanlı'da değişimin batıya karşı olan bir hayranlıktan değil de askeri mağlubiyetler sonucu bir zorunluluk olarak görülmesi değişimin başlangıçta askerlik veya askerlikle ilgili alanlarda yaşanması sonucunu getirmiştir¹². 1774 yılında imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti üzerindeki Rus tehdidi daha da arttı. 1783 yılında Kırım Rusya tarafından ilhak

¹⁰ Eric Hobsbawm, Devrim Çağı 1789-1848, Dost Kitabevi, Ankara, 2003, s.63-64.

¹¹ Enver Ziya Karal, Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, 1938, s.31.

¹² İlber Ortaylı, İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s.24.

edildi. Bu durum Osmanlı devlet adamları kadar, Fransa'yı da endişeye düşürmüştü. Rusya'nın gücünün ve Ortadoğu'da nüfuzunun gittikçe artması, Fransa'nın doğudaki menfaatlerini tehdit edecek bir tehlike halini alıyordu. Bundan dolayı Fransa, Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya karşı kendini savunabilmesi için güçlenmesini ve batılılaşmasını istiyordu. 1784 yılında Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın teşebbüsü ve Fransız elçisinin yardımıyla iki Fransız mühendis subayıyla birlikte yeni bir eğitim kursu açıldı¹³. Diğer taraftan Fransa hükümeti İstanbul'daki elçisi vasıtasıyla Osmanlı yöneticilerini geniş bir ıslahat programı uygulamaya, teşvik etmekte idi. Sadrazam Halil Hamid Paşa'nın gayretleriyle, Fransız subaylardan faydalanılarak ıslahatlar devam etti¹⁴.

XVIII. yüzyılda batı kültür ve müesseselerine ilgi sadece askeri alanla sınırlı kalmadı. Damat İbrahim Paşa tarafından Paris'e elçi olarak gönderilen Yirmisekiz Çelebi Mehmet'e verilen talimatta medeniyet ve eğitim araçlarını iyice tetkik ettikten sonra uygulanabilir olanları rapor etmesi isteniyordu. Fransa'yı tanıtan elçilerden ilki olan Yirmisekiz Çelebi Mehmet, Fransa'da gördüklerinden oldukça etkilenmiştir. Sefaretnamesinde Paris'in saraylarından, sokak, park ve bahçelerinden hayranlıkla bahsetmiştir. Yine aynı sefaretnamesinde Fransızların bilim ve kültürde oldukça iyi olduklarını rasathane, opera, eczacı okulu, cam, kağıt tezgahları ile teşrihane ve tıbbiye ile ilgili izlenimleri bağlamında belirtmiştir. Diğer taraftan, Yirmisekiz Çelebi'nin Paris elçiliği 1727 yılında Türkiye'de matbaanın kuruluşunu da sağlamıştır. Böylelikle basılan eserler sayesinde Türk aydınları batıda meydana gelen gelişmeleri daha yakından takip etme imkanı bulacaktır¹⁵.

Fransız Devrimi de etkisini asker-sivil bürokrasi ve aydınlar üzerinde göstermiştir. 1789'da Fransa'da devrim sürecinin başladığı tarihte tahta çıkan III. Selim, özellikle Fransa'ya yakınlık duyan bir padişattır. III. Selim'in Avrupa adetlerini ve Fransız danışmanları kabul etmesi, her zaman yüceltilen geçmişin geleneksel kurumlarını onarmaya yönelik Osmanlı padişahlarının alışılmış yaklaşımlarından açık bir sapmaya işaret eder¹⁶. Hiç şüphe yok ki, Osmanlı ıslahatı 18. yüzyılın başlarında başlamıştır. I. Mahmut zamanında, aslen Fransız olup, Osmanlı ülkesine sığınan ve İslamiyet'i kabul ederek Ahmet adını alan Humbaracı Ahmet Paşa (Comte de Bonneval) adıyla meşhur olan kişi 1731 yılında Humbaracı ocağını ıslah etmeye başlamıştır¹⁷. Ocağın ihtiyaç duyduğu askeri yetiştirmek üzere

¹³ Bernard Lewis, Modern Türkiye'nin Doğuşu, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1984, s.50.

¹⁴ Muhammet Şahin, Osmanlı Yöneticilerinde Zihniyet Değişimi ve Batılılaşmanın Başlangıcı, G.Ü.E.F.Dergisi, Sayı 3, Ankara, 2006, s.223-237.

¹⁵ Gündüz Akıncı, Türk Fransız Kültür İlişkileri, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973, s.12-16, 39-42.

¹⁶ Dietrich Yung ve Wolfgang Piccoli, Yol Ayrımında Türkiye, Kitap Yay., İstanbul, 2004, s. 54.

¹⁷ Gündüz Akıncı, y.a.g.e., s.1-2.

1734 yılında Osmanlı'da ilk defa yüksek teknik eğitim yapan müesseseye olan "hendesehane" adlı bir okul açılmıştır. Batı tarzında ordunun ıslahı ile ilgili ikinci önemli adım ise, Baron de Tott isimli bir Fransız topçu subayı ve diplomatının faaliyetleridir¹⁸. De Tott'un çalışmalarıyla 1773'te Haliç'in Hasköy yöresinde daha çok deniz mühendisi yetiştirmek üzere Mühendishane-i Bahri açıldı. Fakat bu tür ıslahat çalışmaları III. Selim döneminde ulaştığı düzeye ulaşamamıştır. III. Selim Fransızca eserlerin Türkçe'ye çevrilmesi, Fransa'dan uzmanlar getirilmesi, yeni okulların açılması gibi faaliyetlerle çağdaş tekniği ordu ve donanmaya sokmayı amaçlamaktaydı¹⁹. III. Selim'in kişiliğinin bu gelişmede bir payının olması ile beraber, İhtilal de, Avrupa'ya getirdiği köklü değişim süreciyle III. Selim'in zamanındaki hızlanan ıslahat temposuna etkide bulunmuştur.

Yine bu dönemdeki bir gelişme de Avrupa başkentlerinde büyükelçi bulundurma kararıydı. Özellikle eski kuşak diplomatların yanında gönderilen gençler burada Avrupa dillerini ve toplumların yaşam biçimlerini öğrenmenin yanı sıra Avrupa'da revaçta olan düşünce akımlarıyla da tanışma fırsatı buldular. Avrupa'da görev yapan bu gençler, ülkeye döndükten sonra reformlara öncülük etmişlerdir. Devrimin etkilediği üçüncü grup ise aydınlar olmuştur. Özellikle Fransa'nın yürüttüğü misyoner faaliyetler Fransızca konuşan ve Fransız düşünce sistemini benimsemiş bir aydın tabaka oluşmasına neden olmuştur²⁰. Sonuçta asker-sivil bürokratlar ve Fransızca konuşan aydın sivil kesim, başta İstanbul olmak üzere imparatorlukta yeni bir hava estirmeye başladılar. Dönemin fikirleri tartışılmaya başlanmış; devrimci Fransa gözünü Avrupa'ya çevirmiş bu kuşak için önemli bir rehber olmuştur²¹.

Geleneksel olarak, güçler dengesi bağlamında Avrupa'da Avusturya'ya ya da Rusya'ya karşı oynadığı Osmanlı'nın yanında aldığı rol nedeniyle Kanuni döneminden İhtilal zamanlarına kadar Fransa Osmanlı'nın 'geleneksel' dostuydu²². Bu dönemde genel anlamda sorunsuz olan Fransa ile olan ilişkiler Napoleon'un diktatörlüğü döneminin hemen öncesinde²³ 1798'de bir Osmanlı eyaleti olan Mısır'a asker çıkarması ile bozulmuştur. Böylece tüm tarihleri boyunca Fransızlar

¹⁸ David, G. (1992). Baron de Tott, İslam Ansiklopedisi, C.5, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını,

¹⁹ Gündüz Akıncı, y.a.g.e, s.51-54.

²⁰ Oral Sander, Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme, Ankara, İmge Kitabevi, 1993, s. 161-164.

²¹ Barış Demirtaş, Jön Türkler Bağlamında Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri, U.Ü.F.E.F. Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:8, Sayı:13, 2007/2, Bursa, s.390-391.

²² Enver Ziya Karal, Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, 1938, s.31.

²³ Lawrence Mayer vd., Comparative Politics, Prentice Hall, New Jersey, 1993, s.123.

ilk kez Türklerle savaşa tutuşmuşlardır. Yine aynı dönemde Fransa'nın Adriatik adalarını alması, Adriatik'in doğu kıyılarını elinde bulunduran Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa'yı tarihlerinde ilk ve son kez komşu yapmıştı. Napoleon döneminden (1804-1814) sonra Restorasyon idaresi zamanında (1815-1830) Fransızların Rum isyanını desteklemeleri, 1827'de Navarin'de Türk donanmasının yakılmasına katılmaları ve 1830'da Cezayir işgali önceki dönemlerdeki dostane sayılabilecek ilişkileri tümenden gölgelemiştir²⁴.

1.3. Tanzimat ve Sonrası

1839 yılında II. Mahmut'un ölmesinden sonra yerine geçen Abdülmecit devletin kuruluşunu yeniden düzenleyen bir ferman hazırlamıştır. 3 Kasım 1839'da Gülhane'de Padişahın, yabancı elçilerin ve halkın huzurunda Dışişleri Bakanı Mustafa Reşit Paşa tarafından okunan Tanzimat Fermanı ya da resmi adıyla "Tanzimat-ı Hayriye"²⁵ esasen Osmanlı devletine Batı anlamında bir ruh ve biçim vermek ve Fransız Devrimiyle ortaya çıkan insan hakları prensiplerini Osmanlı memleketlerinde yaşayan halka da tanımak amacıyla girilen büyük bir devrim hareketidir.

Tanzimat'ın birincil amacı; İmparatorluğun dayandığı, dağılma tehlikesi altındaki kitleleri, yeni prensipler çerçevesinde toplamak ve devlet faaliyetini bu temellere dayandırarak muhtelif unsurlar arasında birlik ve emniyetin temel koşulu olan düzeni sağlamak ve ortak amaçların elde edilebilmesi için, disiplinli bir çalışmanın temellerini kurmaktır²⁶.

1 Şubat 1855'de Viyana'da; Avusturya, İngiltere ve Fransa arasında, gelecek barış görüşmelerinde temel olacak ilkelerin görüşüldüğü bir toplantı yapıldı. Bu ilkeler arasında Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hıristiyan tebaasının hak ve imtiyazlarının açıklanmasını isteyen bir madde kondu. Bu madde programlaşması yolunda yapılan tartışmalar sonunda Fransız tezi kabul edildi. Bu tez; İslam tebaa ile Hıristiyan tebaa arasında örgütlenme ve cemaat hakları, vergiler, askerlik, milli eğitim ve devlet memurluklarına geçme bakımından sürüp gelen farkların bir ferman ile kaldırılarak, Gülhane hattında işaret edilmiş olan tebaa eşitliğinin tam anlamıyla geliştirilmesini öneriyordu. Yani bir noktada Islahat Fermanı Fransa'nın hazırladığı ve Bab-ı Ali'nin de kabul etmek zorunda kaldığı bir ıslahat programıdır²⁷.

²⁴ Abdurrahman Çaycı, Büyük Sahra'da Türk Fransız Rekabeti(1858-1911), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995, s.9.

²⁵ Kemal Gözler, Türk Anayasa Hukuku, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000, s.12.

²⁶ Dietrich Yung ve Wolfango Piccoli, Yol Ayrımında Türkiye, Kitap Yay., İstanbul, 2004, s. 54.

²⁷ Toktamış Ateş, y.a.g.e., 21.

Tanzimat sonrasında çok farklı alanlarda ciddi çabalara girişilmiş ve bunların çoğunda da yoğun bir Fransız etkisi duyulmuştur. Şimdi çalışmamızın ana konusundan kopmadan Tanzimat sonrası Fransa'nın Osmanlı'ya hukuk alanındaki etkilerini değerlendirelim.

1.3.1. Tanzimat ve Fransa'nın Hukuk Alanındaki Etkileri

Tanzimat siyasi, idari ve sosyal alanda Batılı olmayı anlattığı kadar bunlarla beraber hukuk alanında da Batı ekseninde de bir değişimi ifade etmektedir. Tanzimat öncesi Osmanlı'da İslam Hukuku ve örfi hukuk geçerliken Tanzimat ile birlikte Avrupalı devletlerin de etkisiyle ülkede yoğun bir kanunlaştırma faaliyetine girişilmiştir. Bu kanunlaştırma faaliyetlerinde de yoğun bir Fransız etkisi gözlemlenmektedir²⁸.

Fransız hukukunun bütün Avrupa ve dünya hukukunda önemli bir yer alması ve bunlara etkide bulunması, Fransız Devriminden sonra oldu. Fransa'da Medeni Kanun 21 Mart 1804 tarihinde, Hukuk Yargılama Usulü Kanunu 1807'de, Ticaret Kanunu 1808'de, Ceza Yargılama Usulü Kanunu 1810 ve Ceza Kanunu 1811'de yürürlüğe girmiştir. Medeni Kanun dışında tüm yasalar; bazı ufak tefek değişikliklerle Osmanlı İmparatorluğu'nda da kabul edilmişlerdir²⁹.

Osmanlı İmparatorluğu tüm vatandaşları eşit ve ayrıcalıksız bir şekilde kapsamı içine alan ilk yasa olan 1840 tarihli Ceza Kanunu, 1851 yılında eksiklikleri nedeniyle 1851'de değiştirilse de 7 yıl sonra günün ihtiyaçları nedeniyle 1810 tarihli Fransız Ceza Yasası esas alınarak 1858'de yeniden değiştirilmiş ve bazı değişikliklerle 1926'ya kadar yürürlükte kalmıştır. Tanzimat döneminin bir ürünü olan Osmanlı'da dinsel kaynaklı olmayan yasalar topluluğunun oluşmaya başlamasının ilk örneği olan 1840 tarihli Ceza Kanunu ve bundan daha açık laik kurallar içeren 1810 tarihli Fransız Ceza Yasası esas alınarak hazırlanan 1858 tarihli Ceza Kanunudur³⁰. 1879 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda 1808 tarihli Fransız Ceza Yargılama Yasasının çevirisi yürürlüğe girmiş ve 1929'a dek yürürlükte kalmıştır. Yine aynı yıl, yani 1879'da, 1807 tarihli Fransız Hukuk Yargılama Yasasına dayanan "Usulü Muhakeme-i Hukukiyye" yürürlüğe girmiştir. 1849 yılında çıkarılan Ticaret Kanunu(Kanunname-i Ticaret) ise yabancı tüccarlar ile artan ticari ilişkiler ve ortaya çıkan ihtilaflar sebebiyle hazırlanmış olup yine Fransız mevzuatına dayanmaktadır³¹.

²⁸ Bilal Eryılmaz, Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992.

²⁹ Toktamış Ateş, y.a.g.e., s.22.

³⁰ Bülent Tanör, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri 1789-1980, Afa Yay., İstanbul, 1996,s.77.

³¹ Gürsoy Akça ve Himmet Hülür, "Osmanlı Hukukunun Temelleri ve Tanzimat Dönemindeki Hukuksal Yeniliklerin Sosyo-Politik Dinamikleri ", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 19.sayı, Bahar 2006, Konya, s.309.

1.3.2. Türk Kamu Hukuku ve Türkiye'nin Yönetim Yapısı Üzerindeki Fransız Etkisi

Başta Fransa olmak üzere kara Avrupası ülkelerinde idareye özel kişilerin tabi olduğu hukuk kurallarından farklı bir hukuk uygulanmaktadır. Bu hukukta, özel hukukta görülmeeyen birtakım kamu gücü ayrıcalıkları ve yükümlülükleri bulunur. Buna İdare Hukuku ya da Yönetimsel Rejim denmektedir. İdare hukukunda idare, özel kişilerin tabi oldukları mahkemelerden farklı olarak aleyhine açılacak davalara idare mahkemeleri bakmaktadır. İngiltere ve ABD'de geniş bir uygulama bulan Adalet Yönetimi'nden farklı olarak Kıta Avrupa'sında genellikle yönetimsel rejim uygulanmaktadır ve bu sistem ilk olarak Fransa'da geliştiği için bu sisteme Fransız sistemi de denmektedir³². Osmanlı İmparatorluğu da yönetim yapı ve felsefesini bu kaynaktan alacaktır.

Fransa'da Fransız İhtilali'nden sonra 16-24 Ağustos 1790 tarihli Kanun ile idari ve adli makamların ayrılığı ilkesi benimsenmiştir. Bu şekilde idare ile ilgili uyumsuzluklarda mahkemelere dava açılması yasaklanmıştır. Fakat idare ile ilgili sorunlarda mahkemelerin devreden çıkarılması idareyi adalet ve hakkaniyet ilkelerine aykırı bir biçimde aynı davada hem taraf hem hakim durumuna getirmiştir. Neticede bireylerle yönetim arasındaki anlaşmazlıkların çözümü 13 Aralık 1799'da kurulan Devlet Şurası diğer bir adıyla Danıştay'a (Conseil d'Etat) bırakılmıştır³³. Bütün bunlardaki amaç, yönetimin yargı karşısındaki bağımsızlığını kazanmak ve sürdürmek idi. Osmanlı yönetimi de sonraları bu kurumları benimsemişti, fakat Fransa'dan farklı olarak amaç, yargının yönetim karşısındaki bağımsızlığını sağlamaktır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda kamu düzeniyle ilgili yasal düzenlemeler hemen tümüyle Fransa'nın etkisiyle ve Fransız modeline uygun olarak gerçekleşmiştir. Hatta kimi yasalar, doğrudan doğruya Fransız yasalarının çevirisiyle yapılmıştır. İdare hukukumuzun pek çok kavram ve kategorisi de Fransız idare hukuku kökenli olup Osmanlı'da idare hukukunun ilk ders kitaplarından olan İbrahim Hakkı Paşa'nın kitabı Fransız ders kitaplarından iktibas edilmiştir³⁴. Esasında Osmanlı reform hareketlerinin pek çok ilke ve programlarının temeli II.Mahmut zamanında atılmıştır. Devletin yönetimsel işlevlerini yargıdan ayırmayı ve bunu yasal kurallara bağlamayı düşünen ilk Osmanlı Padişahı II. Mahmut olmuştur. Resmî ve sürekli danışma meclislerinin kuruluşu da yine bu dönemde

³² Kemal Gözler, İdare Hukuku, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2003, s.44.

³³ Kemal Gözler, y.a.g.e., s.45-46.

³⁴ Tekin Akılhoğlu, 'Hukuku İdare Üzerine', Amme İdaresi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 1983, s. 69, alıntılanan Onur Karahanoğulları, 'Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi, Modern Türkiye Yönetimsel Yapısında Fransa Modelliği', Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri, A.Ü.S.B.F. KAYAUM, Ankara, 2004, s.26-27..

gerçekleşmiştir. Bu bağlamda zamanında gayriresmi bir danışma organı olan Meclis-i Meşveret yerine yine aynı amaçla Dar-ı Şuray-ı Bab-ı Ali ve Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye adı altında iki önemli meclis oluşturmuştur. Hükümetin bir danışma organı olarak kurulan Dar-ı Şuray-ı Bab-ı Ali kısa bir süre sonra Meclis-i Vala ile birleştirilmiştir. 1838'de kurulan "Meclis-i Vala-yı Ahkâm-ı Adliye" ise aslında bir tür yargı organı olarak kurulmasına karşın; bir tür yasama yetki ve görevlerine de sahip kılınmıştır³⁵. Gerekli kanun tasarılarını hazırlamak ve mahkemelerin kararlarını incelemek ve devlet memurlarını yargılamak bu meclisin sorumluluğundaydı. II. Mahmut'un saltanatının son dönemlerinde kurulan bu meclis bu dönemde başarılı bir çalışma gösterememesine karşın Tanzimat ile birlikte yeni kanun ve nizamların hazırlanmasına hız verildiğinden önemi ve işlevleri artmıştır³⁶.

Tanzimat sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nda hukuk devletine geçmeye yönelik önemli adımlar atılmıştır. Tanzimat'ın ardından devletin yönetsel biçimi konusunda kimi değişimlere gidilmiş ve Avrupa devletlerinde görüldüğü üzere bakanlıklar oluşturulmuş, ya da eskiden aynı işlevi gören kurumların ismi değiştirilerek uyum sağlanılmasına çalışılmıştır. 1843'de çıkartılan bir yasa ile "askeri" ve "mülki" faaliyetler birbirinden ayrılmış ve askerlikle yönetsel memurluğun aynı kişide toplanması engellenmiştir. Ayrıca 1858'de bir yönetmelik çıkartılarak memurların görev ve yetkilerinin belirlenmesine çalışılmıştır.

Devlet bünyesinde eğitim hizmeti de 1869 yılında Fransız Eğitim Bakanlığı'nın tavsiyesi esas alınarak yeni bir Maarif Nizannamesi ile örgütlenmiştir. Böylelikle her büyük köy ve kasabaya rüştiye, her kente sivil idadi ve her vilayet merkezine Fransız liselerini model alan sultaniye adlı yüksek okullar kurulmuştur³⁷. Osmanlı üzerindeki Fransız etkisini göstermesi açısından bu dönemde kurulan Galatasaray Lisesi (Mekteb-i Sultani) önemlidir. Bu dönemde bu kurum Hariciye Nezareti görevlilerinin yetiştiği en önemli kurum haline gelmiştir. Öğretmenlerin, Fransız liselerinin müfredat programına dayalı bir programa göre verdikleri derslerin çoğu Fransızca'dır. Öğrenciler zengin ailelerin çocuklarıdır ve bu okula gitmek Osmanlı seçkin zümresine girmenin en önemli araçlarından. Böylelikle yüzyıl ilerledikçe Osmanlı'da Fransızca bilmenin önemi artarken Farsça'nınki azalmıştır³⁸.

Yine bu dönemde, Avrupa devletlerinin ıslahatlarının uygulanmasına yönelik baskıları ve içerideki gayrimüslimlerin eşitlik istekleri ile 1864 yılında

³⁵ Bülent Tanör, a.g.e.s.78.

³⁶ Bilal Eryılmaz, y.a.g.e., s.177-180.

³⁷ Eric Jan Zürcher, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000, s.92-93.

³⁸ Donald Quatert, Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s.132.

Kabul edilen Vilayet Nizannamesi önemli bir düzenlemedir. Vilayet Nizannamesi vilayet örgütlenmesini Fransız modelinde belirleyen yönetmeliktir. Osmanlı İmparatorluğu'nu vilayet, sancak, kaza ve köy olarak bölen bu yönetmeliğin uygulama konulmasıyla vilayetlerde adli işler idare memurların elinden alınarak yargı yürütmeden ayrılmış oldu. Fransa'nın uygulamalarını esas alan bu model 1869-1870 yıllarında Fransız etkisi altında daha da olgun hale gelmiştir³⁹. 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizannamesi ile ise taşra teşkilatı yeniden düzenlenmiş muhtarlar ve ihtiyar meclislerinin yetki ve görevleri genişletilmiştir. İlk belediye nizannamesinde de Fransa'dan esinlenildiği gibi, Beyoğlu'nda kurulan ilk belediye teşkilatında da Paris örnek alınmış ve resmi dil Fransızca olarak kullanılmıştır⁴⁰. Fransa'nın etkisi bağlamında ise denilebilir ki mahalli idareler içerisinde il özel idaresi ve belediye sistemi Tanzimat'tan sonraki reform hareketleri içinde Fransa'dan alındığı halde muhtarlıklar ise Türk toplumunun siyasi, idari ve sosyal ihtiyaçlarının sonucu olarak ortaya çıkmış mahalli yönetimlerdir⁴¹.

Vilayet Nizannamesi ile yerelde gerçekleşen idari ve adli işlemlerin birbirinden ayrılması merkezde de yansımaları bulmuş ve neticede Fransız usulü mahkemelerin açılmasına ve yargı işlerinin yürütmeden bütünüyle ayrılmasına karar verilmiştir. Bu bağlamda 1837'de kurulan Meclisi Vala-yı Ahkam-ı Adliye kaldırılmıştır. Bunun yerine biri bütün mülki işlerin idare merkezi olmak üzere, 1868 yılında örgütlenmesi ve görevleri yönünden tümüyle Fransız modeli Conseil d'Etat çerçevesinde Şurayı Devlet⁴² diğeri de yüksek bir yargı organı olarak Divan-ı Ahkam-ı Adliye iki kurum oluşturulmuştur. Özellikle Şurayı Devlet, ve en yüksek idari yargı niteliğinde idi. Ayrıca görevleri, teşkilatı üyeleri ile bir yasama meclisinin görüntüsüne de sahipti ki; bu haliyle daha parlamenter sisteme geçişin ilk tecrübesi olarak değerlendirilmiştir.

1.4. Osmanlı'nın Son Dönemlerinde Fransa ile Ekonomik ve Siyasal İlişkiler

Osmanlı İmparatorluğu'nda Batılılaşmanın önemli bir aşaması olan Tanzimat, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun mali bakımdan elinin kolunun bağlanmasıyla başlangıcı oldu. Kısa bir süre içinde İmparatorluk borç alarak borcunu öder hale geldi. Bunun sonucu kaçınılmaz bir iflas ve devletin mali denetiminin başta Fransa ve İngiltere olmak üzere yabancı ülkelere geçmesi oldu.

İmparatorluk bir ferman ile 1863 yılında Fransız sermayesi ağırlıklı çeşitli ayrıcalıklar tanınarak Bank-ı Osman-i Şahane adında yeni bir banka kurulmasına

³⁹ Eric Jan Zürcher, y.a.g.e., s.96-97.

⁴⁰ İlber Ortaylı, Türkiye İdare Tarihi, TODAİE Yayınları, Ankara, 1979, s.297.

⁴¹ Bilal Eryılmaz, y.a.g.e., s.220-223.

⁴² Kemal Gözler, İdare Hukuku, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2003, s.49.

izin vermiştir. Bir nevi Merkez Bankası işlevi gören bu banka; Duyun-u Umumiye'nin kuruluşunda, demiryolu yapımında, reji yönetiminin, Ereğli Maden Kömürü İşletmesini, Terkos Su İdaresinin, Liman şirketinin ve gaz şirketinin kuruluşlarında önemli katkılarda bulunmuştur. 1860'lara gelindiğinde Fransa; Osmanlı Bankası gibi kuruluşlar aracılığı ile Osmanlı üzerindeki etkili durumunu korumaktaydı.

İlk kez 1854'de Kırım Savaşı'nın finansmanı için borç alan Osmanlı İmparatorluğu⁴³ askeri alanda ard arada gelen yenilgiler, yanlış mali politikalar sonucu 1880'de moratoryum ilan ederek borçlarını ödemeyeceğini bildirdi. Alacaklılarla varılan uzlaşma neticesinde 1881 yılında borçların ödenmesi bir plana (Muharrem Kararnamesi) tabi tutulmuştur. Muharrem Kararnamesi ile İmparatorluğun borçlarının tahsil edilebilmesi için kendisine ayrılan gelirleri toplamak ve bunları hak sahiplerine dağıtmak üzere Duyun-u Umumiye adlı bir kurum oluşturulmuştur. Düyun-u Umumiye kısa sürede devlet içinde devlet niteliğine bürünmüştür. Osmanlı İmparatorluğu vergi gelirlerinin üçte biri kadar bir toplamı Düyun-u Umumiye toplamaktaydı. İşte İmparatorluk savaşa böyle bir mali bilanço ile girmiştir⁴⁴.

1.5. Birinci Dünya Savaşı Sonrası Fransa-Türkiye İlişkileri

Fransa ve Türkiye I.Dünya Savaşı'nda farklı saflarda savaştılar. Osmanlı İmparatorluğu savaş sonunda mağluplar tarafında tümüyle yok olma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. 30 Ekim 1918'de Mondros'da imzalanan ateşkes antlaşması öylesine ağır hükümler getirmekteydi ki; tartışmasız bir biçimde savaş suçlusu olan Almanya'ya bile bu derecede ağır hükümler getirilmemişti. Mebusan Meclisi'ne istediği kararları aldırılmayacaklarını anlayan müttefikler, İstanbul'u işgal edince Türkiye Büyük Millet Meclisi Ankara'da toplandı. Ancak müttefiklerin sert dayatma ve ultiमतому sonunda İstanbul hükümeti Sevr Barış Antlaşmasını imzaladı⁴⁵. Ankara hükümetinin ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin daha ilk günden tanımadığı ve bu nedenle hiçbir uygulama imkânı olmamış olan Sevr Antlaşmasının hükümlerini hükümran bir devletin egemenlik hakkı ile bağdaştırmak mümkün değildir.

Ülkenin tam bağımsızlığının sağlanması ve Misak-ı Milli ile saptanan sınırlara ulaşmak için topyekûn bir savaşın verilmesi zorunlu olduğu gibi savaşın sürdürülmesi için ihtiyaç duyulan malzeme ve diplomatik desteğin sağlanması gerekmektedir. Bu strateji ile bir taraftan Moskova hükümeti ile ilişkiler

⁴³ TCMB, Dünden Bugüne Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, TCMB Yayını, Ankara, 2008,s.2.

⁴⁴ Toktamış Ateş, y.a.g.e., s.34.

⁴⁵ William Hale, Türk Dış Politikası, Mozaik Yayınları, İstanbul, 2003, s.37-39.

geliştirilmeye çalışılırken diğer taraftan İtilaf Devletleri arasındaki çıkar çatışmalarından yararlanmak adına en uygun ülke konumundaki Fransa ile ilişkilerin iyi tutulmasına çalışılmıştır. Fransa Suriye’de yaşadığı sorunların yanı sıra Osmanlı işgali sırasında Güneydoğu’da gördüğü direnişten dolayı yılmış, üstelik İngiltere ile de çıkar çatışması içerisindeydi. Kurtuluş mücadelesinin verildiği dönemlerde Türkiye Fransa ile savaşta olmasına karşın bu şartlar altında diplomatik temaslarla ortak iyiyi bulmaya çalışmışlardır. Nitekim bu süreçte iki tarafta karşılıklı ödünler vererek anlaşabılmışlardır. Böylelikle Fransa; uzun süren savaşların Fransız kamuoyunda yarattığı tepkiyi önlemiş, İngiliz politikasına hizmet etmekten kurtulmuş, Rusya’nın da yayılcı politikalarını engellemiş oluyordu. Ankara hükümetine sağladığı destekle de Fransa İslam ülkelerinin sempatisini kazanmış, yaptığı anlaşma ile Suriye üzerindeki tarihsel çıkarlarını da korumuş oluyordu. Türkiye ise Fransa ile anlaşarak hem İtilaf devletleri arasındaki sürüşmeyi parçalanmaya götürmüştür hem de Büyük Zafer ve Mudanya Mütarekesi’nde etkin bir Fransız desteği ve yardımı görmüştür⁴⁶.

1919-1922 arasındaki Türkiye-Fransa ilişkilerinin ekonomik boyutunda ise Türkiye açısından 1922’de imzalanan Ankara antlaşması uzun süren kapitülasyonlar dönemi sonrası ekonomik bağımsızlık anlamına gelmekteydi. Ankara Antlaşması’nın kapitülasyonlar ve Osmanlı borçları ile ilgili getirdiği çözümler Lozan’da aynen kabul edilmiştir. Yine bu antlaşma ile günümüz güney sınırları Hatay hariç belirlenmiştir⁴⁷. Hatay sorununun çözümü içinse 1939’u beklemek gerekmektedir⁴⁸.

2. Cumhuriyet Dönemi Türkiye Fransa İlişkileri

2.1 İkinci Dünya Savaşı’na Kadar Türkiye Fransa İlişkileri

20 Ekim 1921’de Franklin-Bouillon ve Atatürk arasında Ankara Antlaşması’nın imzalanması ile Fransa, Mustafa Kemal hükümetini tanıyan ilk batı ülkesi olmuştur⁴⁹. Daha sonra iki ülke arasında çok daha dostane ilişkiler gelişti, kamuoyunda çok daha olumlu mesajlar verilmeye başlandı, gazetelerde Kemalist hareket desteklendi⁵⁰. Cumhuriyetin ilanından sonra Fransa-Türkiye ilişkileri olumlu bir mecrada 1936 yılına kadar sorunsuz bir şekilde devam etmiştir. 9 Eylül 1936’da Suriye ile Fransa arasında parafe edilen Antlaşma, Türkiye’nin o zamana

⁴⁶ Bige Yavuz, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri (Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922), TTK Basımevi, Ankara, 1994, s.167-169.

⁴⁷ Faruk Sönmezoglu, Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul, 1998, s.65-66.

⁴⁸ Bige Yavuz, y.a.g.e., s.169-170.

⁴⁹ FKM, Türkiye-Fransa Bunları Biliyor muydunuz?, Fransız Kültür Merkezi, Ankara, s.2.

⁵⁰ Melek Fırat, İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye ve Fransa, OBAAM, <http://www.obarsiv.com>.

kadar sorunlarını hallettiği Fransa ile ilişkilerinin tekrar bozulmasına sebep olmuştur⁵¹. Söz konusu antlaşmaya göre Fransa Suriye üzerindeki İskenderun Sancağı dahil tüm haklarını bağımsızlığını yeni elde etmiş Suriye'ye bırakmıştı. Bu şekilde Sancakta çoğunluk olan Türkler'e karşı Suriyeli milliyetçilerin azınlık olarak yaklaşmalarının önü açılmış olmaktadır. Fakat sorun, bu dönemde Almanya'nın Avusturya'yı işgali ile Fransa'nın Doğu Akdeniz'de stratejik önemi olan ve Boğazların bekçisi konumunda olan Türkiye'ye olan ihtiyacının etkisiyle başlatılan diplomatik müzakerelerle ve sorunun Milletler Cemiyeti tarafından ele alınmasıyla çok büyümeden 1938 yılında yapılan Fransa-Türkiye Dostluk Antlaşması ile çözülmüştür⁵².

2.2 İkinci Dünya Savaşı'ndan 1970'li Yıllara Kadar Türkiye Fransa İlişkileri

1945 yılında, 2. Dünya savaşı sona erdiğinde Avrupa'da ve dünyada güçler dengesi tamamen değişmişti. Savaş öncesi büyük bir güç olan Fransa önemli güç kaybına uğramıştı. Diğer taraftan savaş sonrası ABD ve Sovyetler Birliği uluslar arası arenadaki en büyük iki güç haline gelmiştir⁵³.

Türkiye ise savaşa girmemeyi başarmıştı fakat Sovyetler Birliğinin savaştan güçlenerek çıkması ve 17 Temmuz ile 2 Ağustos 1945 tarihleri arasında yapılan Potsdam Konferansı sırasında Türk-Sovyet sınırı çizgisinde kendi lehine değişiklik yapılmasını istemesi ve boğazların ortaklaşa denetimi gibi istekleri karşısında desteği batıda aramaya başlamıştı. Nitekim bundan sonra Amerika Türkiye ve bölge ile ilgili tutumunu değiştirmiş, bölgede artan Rus etkinliğine karşı bölge ülkelerini destekleme kararı almıştır. Türkiye de bu dönemde Truman Doktrini ve Marshall Planı çerçevesinde Amerika'dan askeri ve ekonomik yardım almıştır⁵⁴.

Fransa'nın, savaşın yaralarını sarması ve ekonomisini düzeltmesi gerekiyordu. Bu nedenle Fransa, dış politikada dengeli bir politika izlemeyi tercih etmiş, ABD ile Sovyetler Birliği arasında eşit uzaklıkta ve hakem durumunda bir politika izlemeye çalışmıştı. Fakat o Sovyetler Birliği'nden yeterli ilgiyi görememiş, ABD'den Marshall Planı kapsamında geniş yardımlar alarak, batıyı tehdit eden Sovyetler Birliği karşısında NATO'nun kurucu üyelerinden biri

⁵¹ Mehmet Gönlübol ve Cem Sar, 1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası, Olaylarla Türk Dış Politikası, Siyasal Kitabevi, Ankara, s.126-133.

⁵² Faruk Sönmezoglu, y.a.g.e., s.89-98.

⁵³ Yavuz Güler, II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri 1945-1950, G.Ü.K.E.F. Cilt 5, Sayı 2, Kırşehir, 2004, 209-224.

⁵⁴ Mehmet Gönlübol ve Haluk Ülman, İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası 1945-1965, Olaylarla Türk Dış Politikası, s.211-223.

olmuştur. Yine bu dönemde, Fransa II. Dünya Savaşı sonrası ihtiyacı olan güvenliğinin garanti altına alınmasının Avrupa ile birlikten geçtiğini anlamıştır.

Marshall planı, Avrupa ülkeleri arasında, 16 Nisan 1948 tarihinde Paris'te Avrupa Ekonomik İşbirliği Sözleşmesi imzalanınca, Türkiye savaştan sonra ilk kez Fransa ile ortaklık içine girmiştir. Bu örgütün yerine, 14 Aralık 1960 tarihinde kurulan Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütünde bu ortaklık sürmüş ve Fransa genellikle Türkiye'ye karşı yapıcı bir tutum izlemiştir.

Fransa Türkiye'nin 18 Şubat 1952 tarihinde NATO'ya katılmasına, başından itibaren her hangi bir itirazda bulunmamıştır. Fransa'nın bu süreçteki olumlu tutumunun gerekçesi, 1830 Fransız işgaline kadar yaklaşık 300 yıl Osmanlı yönetiminde kalan Cezayir'de bu sıralarda başlayan kurtuluş mücadelesi olabilir. Türkiye, NATO'ya girdiği sırada, ittifakın Avrupalı üyelerinin bir kısmını en fazla uğraştıran sömürgelerinin bağımsızlık istekleriydi. Bu ülkeler özellikle Birleşmiş Milletler Antlaşmasının kendilerine verdiği imkanlardan faydalanarak, bağımsızlık kazanmak çabası içindeydiler. Türkiye NATO dayanışmasına o kadar çok önem vermiştir ki Birleşmiş Milletlerde bu konularda yapılan oylamalarda Batılı müttefiklerinden farklı yönde oy kullanmaktan dikkatle kaçınmıştır. Bunun en çarpıcı örneği bu dönemde Türkiye'nin Cezayir sorununa karşı yaklaşımında görülebilir. 20.yüzyılın ikinci yarısında Cezayir Kurtuluş hareketinin Fransa'ya karşı başlattığı savaş sürecinde Cezayir'in bağımsızlığını isteyen yüz binlerce Cezayirli Fransızlar tarafından katledilmiştir⁵⁵. Cezayirli Fransa'ya karşı başlattıkları bu mücadelede Türkiye'den destek görmek istemişlerdi. Diğer taraftan Fransa da Türkiye'den destek beklemekteydi ve Türk hükümeti 1955 tarihinde BM Genel Kurulunda sorunun Fransa'nın bir iç sorunu olduğu görüşünden hareketle gündeme alınmasına karşı oy vermiştir tercihini Fransa'dan yana kullanmıştır⁵⁶.

De Gaulle'ün 16 Eylül 1959 tarihinde, Cezayir'e self determinasyon ve gerekiyorsa bağımsızlık hakkı öngören açıklamasından sonra sorun çözülmüş, Türkiye ise bölgesinde prestij kaybetmiştir.

Türkiye'nin Cezayir sorununda kendisini desteklemesine karşılık Fransa 1959'da Türkiye'nin AET başvurusuna destek vererek karşılık vermiştir. Fakat başvuru kabul edildikten sonra Fransa görüşmelerin başlamasıyla birlikte ekonomik gerekçeler ileri sürerek olumsuz tavır takınmıştır. Fransa Türkiye ile ortaklığa karşı çıkıp ekonomik işbirliği yapılmasını yeterli görmekteydi. Türkiye ise her şeye rağmen bu dönemde de Avrupalılarla daha yakın ekonomik bağlar kurmaya

⁵⁵ Ramazan Tosun, Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti, www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/.

⁵⁶ Atatürk Sonrası Türkiye Dış Politika (1938-1995), www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim/.

çalışmaktadır⁵⁷. Fransa'nın Türkiye'ye karşı bu dönemde takındığı olumsuz tutumun arka planında Türkiye'nin bölgede ABD'nin bir müttefiki olması da yatmaktadır. Nitekim Fransa, ABD'nin Avrupa üzerindeki etkinliğinden hep rahatsız olmuştur. Özellikle Büyük Fransa idealine ve milli bağımsızlığına son derece bağlı olan De Gaulle döneminde bölgedeki Amerikan etkisi sorgulanmıştır. İngiltere'yi ABD'nin Avrupa'daki truva atı olarak görmüş ve Türkiye de aynı kategoride değerlendirilmiştir. Bu ortamda, Amerika'ya karşı bağımsız bir politika izleyen De Gaulle⁵⁸ Bağımsız Fransız nükleer gücünün oluşturulması, Fransız birliklerinin NATO'nun askeri kanadından çekilmesi, Banque de France'in altın stokunun tekrar oluşturularak Amerikan dolarının hakimiyetine karşı çıkılması gibi inisiyatifler almaya çalışmıştır. Fakat De Gaulle'ün inisiyatiflerinin ABD'nin hakimiyetine karşı mücadele sonuçsuz kaldığı ileriye sürülen süreçte görülmüştür⁵⁹.

1970'li yıllara kadar Türkiye-Fransa ilişkileri daha ziyade ekonomik konularda ve herhangi bir problemle karşılaşmadan devam etmiştir. Fakat 1970'li yıllardan ikili ilişkileri sıkıntılar beklemektedir.

2.3 Türk-Fransız İlişkilerinde Sıkıntılı Dönem (1973-1986)

1970'li yıllar, Türkiye'nin iç ve dış sorunlarla uğraştığı yıllardır. Bu yıllar diğer batı Avrupa ülkeleri ile birlikte Fransa'nın hızla geliştiği yıllardır. Fransa'da De Gaulle çekilmesiyle yerine seçilen George Pompidou, De Gaulle'un Fransa'nın dünya çapında bağımsız ve etkin politikalar yürütmesi stratejisinden vazgeçerek ülkenin Avrupa'da sınırlı gücünün farkına varmıştır⁶⁰. Diğer taraftan De Gaulle'ün Türkiye politikasını devam ettirmeye çalışıyordu. NATO'ya üye ve Amerika ile çok yakın ilişkide bulunan Türkiye için kolayca uygulayabileceği bir politika değildi. Türkiye o tarihlerde içinde bulunduğu ekonomik, politik ve askeri şartlar gereği, tercihlerini ABD yönünde kullanmayı tercih ettiği gözlenmektedir.

1970'li yıllarda Ermenilerin Türkiye aleyhinde faaliyetleri ve Fransız hükümetinin buna göz yumması ve bunun ötesinde Ermeniler lehine taraf tutması ilişkilerin gidişini tersine çevirmiştir. Bu süreçte Türkiye tarafından defalarca önlenmesine ilişkin talep olmasına rağmen artarak devam eden Ermeni terör örgütü ASALA'nın Fransa'daki Türklere ve Türk temsilciliklerine karşı faaliyetleri neticesinde ilişkiler o derece gerginleşti ki Türkiye Fransa büyükelçisini merkeze

⁵⁷ Luis Murillo, Economic opening, strategic alliances, and the military, *European Business Review*, V.12,N.3, 2000, s.157-169.

⁵⁸ Jean Blondel, *The Government of France, Introduction to Comparative Government*, Harper Collins Publishers, New York, 1990, s.171.

⁵⁹ Georges Langlois, *20.Yüzyıl Tarihi*, Nehir Yayınları, İstanbul, 2000, s.299-300.

⁶⁰ Jean Blondel, a.g.e., s.171.

çakarak Fransa ile ilişkilerini dondurmıştır⁶¹. 1981 Mayıs'ında Fransa'da yapılan cumhurbaşkanlığı seçiminin sosyalistlerin lideri Mitterrand'ın kazanması ve arkasından da parlamento seçimlerini gene sosyalistlerin kazanması, hiç bir zaman istikrarlı olmayan Türkiye-Fransa ilişkilerinin daha da kötüleşmesine yol açmıştır. Bu dönemde Fransa, Ermenilerin Türkiye karşıtı faaliyetlerine karşı tutunduğu takımı PKK'ya da göstermiştir. Mitterrand'ın eşiyle birlikte PKK kamplarını gezmesi Türk kamuoyunda Fransa karşıtlığı yönünde büyük yankı bulmuştur⁶². PKK terör örgütünün, Fransa tarafından bir terör örgütü olduğunun kabulü ve faaliyetlerinin bu ülkede yasaklanması 1993'ten sonra gerçekleşmiştir⁶³. Fakat 1970'li yıllarla başlayan Fransa Türkiye ilişkilerindeki ermeni sorunu varlığını halen devam ettirmektedir. Bu noktada Fransa'da yaşayan yaklaşık 400 bin Türk nüfusunun, bu ülkedeki yaklaşık 500 bin ermeni nüfusuna rağmen Ermenilere nazaran daha örgütsüz olmaları ve Ermenilerin tümünün Fransız vatandaşlığını hak etmelerine karşın Türklerin halen neredeyse yarısının Fransız vatandaşlığını alamaması⁶⁴ Fransa'da politikaların oluşturulması sürecinde Ermenilerin elini Türklere karşı güçlü tutmaktadır.

1970'li yıllarda ikili ilişkilerde kısa süreli soruna sebep bir olay ise Türkiye'nin düzenlediği Kıbrıs Barış Harekatı'dır. Fransa Harekat'a başlangıçta sert tepki verirken bir süre sonra bu sert tavrını değiştirmiştir.

2.4. Son Dönem İlişkiler

Jacques Chirac'ın başbakan seçildiği 1986 yılına kadar II. Dünya Savaşı sonrası en kötü noktaya varan ikili ilişkiler bu yıllardan itibaren Chirac'ın girişimleri ile başlatılan yoğun diplomasi ile yeni bir ivme yakalamıştır. İkili iyi ilişkiler Jacques Chirac'ın 1995 Mayıs ayında Cumhurbaşkanlığına seçilmesiyle hız kazanmıştır. Fransa, bu çerçevede, 1995'te Gümrük Birliği kararının alınmasında ve 1999 Helsinki Zirvesinde Türkiye'nin aday ülke statüsünün resmen tanınmasında önemli ve işlevsel bir rol üstlenmiştir.

Fakat Fransa'nın AB açısından Türkiye politikası; Türkiye'nin, Birliğin üyesi olmadan ortaklık statüsünde tutulmasıdır. Fransa genel olarak bu tavrını AET görüşmelerinden başlayarak halen korumaktadır. Nitekim Avrupa Komisyonu'nun, 6 Ekim 2004'de Türkiye ile müzakerelere başlanmasını tavsiye ettiği İlerleme Raporu'nun yayınlanması sonrası en sert tartışmaların yapıldığı ülke Fransa'dır.

⁶¹ Eşref Hilmi Açıık, Geçmişten Günümüze Türkiye Fransa İlişkileri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008, s.478-479.

⁶² Ahmet Penez, AB Sürecinde Türkiye Fransa İlişkileri, D.E.Ü.A.İ.T.E., İzmir, 2006, s.99.

⁶³ Berna Türkdoğan, Türk-Ermeni İlişkileri (Teheirden Günümüze), Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü.S.B.E, 2006, s.221.

⁶⁴ FKM, Türkiye-Fransa Bunları Biliyor muydunuz?, Fransız Kültür Merkezi, Ankara, s.4.

Fransız kamuoyunun yarısından fazlası Türkiye'yi AB'de görmek istememektedir. Bunda sağcı siyasetçilerin Türkiye'nin üyeliğini bir iç politika malzemesi haline getirmesinin ve Fransa'da yerleşik Ermeni diasporasının yıllardır sürdürdükleri Türk karşıtı propaganda kampanyaları etkili olmuştur. Ayrıca Türkiye'nin az gelişmiş bir ekonomiye sahip olmasına karşın barındırdığı yüksek nüfus Fransızlarda, Türkiye'nin üyeliği durumunda ülkelerine doğru yaşanacak muhtemel Türk göçü korkusu yaşatmaktadır. Bunun dışında kültürel, tarihi nedenler ve İslam korkusu, Fransız halkının Türkiye'nin üyeliğine sıcak bakmamasına neden olmaktadır⁶⁵. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üyeliği konusunda İslam ile ilgili endişesini Fransız Başbakanı Jean-Pierre Raffarin şu şekilde dile getirmiştir: "İslam nehrinin Avrupa seküler yaşamının nehir yatağına girmesini istermiyiz?"⁶⁶. Bütün bu sebeplerden dolayı Fransa'da, son dönemde AB'ye üye olacak devletlerin Fransa tarafından kabulü için referandum yapılmasını içeren ve böylelikle Türkiye'nin AB üyeliğini en azından kısa vadede imkânsızlaştıracak bir anayasa değişikliği yapılmıştır.

Diğer taraftan Fransa ile 1998 yılında imzalanan ve Türk-Fransız ortaklığını stratejik bir çerçeveye oturarak, iki ülke ilişkilerine siyasi, ekonomik, askeri ve kültürel alanlarda yeni bir ivme kazandırmayı amaçlayan "Türkiye-Fransa 2000 Eylem Planı" başlıklı belge ile bu belgeye pratikte işlerlik kazandırılması için geliştirilen "Uygulama Eki" 1998 yılında imzalanmıştır. Fakat bu girişimler Fransa'da 1998'de parlamentoda, 2000'de senatoda kabul edilen, 2001'de de Cumhurbaşkanı tarafından onaylanan Fransa'da sözde Ermeni soykırımını tanıyan yasasının kabul edilmesini içeren süreçte kesilmiştir. Hatta 2003 yılına kadar ilişkiler o denli gerildi ki bu dönemde Türkiye Fransa ile olan askeri, ticari ve diplomatik ilişkilerini asgariye indirmiştir.⁶⁷ 2003 sonrası ise, Türkiye'nin AB üyelik süreci ile ilgili olarak ilişkilerin yeniden canlandırılması için iki ülke tarafından girişimler olmuştur. Hâlihazırda ikili ilişkiler ticaret yoğunluklu artarak devam etmektedir. Bu bağlamda Fransa'da 2009 yılı ikili ilişkilerin daha da geliştirilmesi açısından Türkiye Mevsimi ilan edilmiştir.

SONUÇ

Bu çalışmada Kanuni döneminden başlayarak günümüze kadar olan kısmıyla Fransa-Türkiye ilişkilerini tarafsız bir bakış açısıyla açıklamaya çalıştık. İmparatorluk ve Cumhuriyet dönemi olarak iki ana başlık altında incelediğimiz

⁶⁵ Eşref Hilmi Açıık, y.a.g.e., s.516-517,527.

⁶⁶ Branca, E. (2004), "Le pic'ge turc", Valeurs Actuelles, 1 October, pp. 14-19, alıntıl原因: Jacques Richardson, Games that nations play: will Turkey be part of Europe?, Q Emerald Group Publishing Limited, V. 7 NO. 3 2005, pp. 3-8.

⁶⁷ Eşref Hilmi Açıık, y.a.g.e., s.538-550.

Türkiye-Fransa ilişkileri için ilk dönem; haclı seferleri zamanında başlamakta, 1525 yılında Osmanlı'nın Fransızlara yardımı sonrası bu ilişki Osmanlıların Fransızlara tek tarafı olarak verdiği kapitülasyonlarla stratejik bir ortaklığa dönüşmektedir. Bu dönem kapitülasyonlara rağmen karşılıklı çıkar ilişkisine dayalı olan bu ilişki, Osmanlı'nın gerilediği Fransa'nın ise Avrupa'da başat bir güç haline gelmeye başladığı yıllarda, sürekli Osmanlı aleyhine işler hale gelmiştir.

Duraklamaya başladığı dönemde çareyi askeri alanda ıslahatlara gitmekte arayan Osmanlı bir süre sonra bunun yeterli olmadığını görmüş ve topyekün bir Batılılaşma programı takip etmiştir. Bu süreçte de askeri, hukuki ve idari birçok alanda Fransa Osmanlı'ya esin kaynağı olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu yönetim yapı ve felsefesini Fransız sisteminden almıştır. Kamu düzeniyle ilgili yasal düzenlemelerin birçoğu Fransa'nın etkisiyle ve Fransız modeline uygun olarak gerçekleşmiştir. Tanzimat ile birlikte başlayan kanunlaştırma faaliyetlerinde de yoğun bir Fransız etkisi gözlemlenmektedir. Medeni Kanun dışında tüm yasalar; bazı değişikliklerle Osmanlı İmparatorluğu'nda da kabul edilmişlerdir.

Osmanlı'nın yıkılışı sürecinde işgalcilerden olan Fransa, Mustafa Kemal hükümetini tanıyan ilk batılı devlet olmuştur. Cumhuriyet Dönemi Türkiye-Fransa ilişkilerinin ilk yılları Hatay meselesi hariç sorunsuz bir şekilde geçmiştir. Fakat ikili ilişkiler sonraki süreçte artan yüksek ticaret hacmine rağmen sancılı bir dönemden geçmiştir. Türkiye'nin AET'ye başvurusu ile başlayan ve halen devam eden Türkiye'nin AB'ye üyeliğine karşı Fransız direnişi, diğer taraftan, özellikle 1970'li yıllarda başlayan ve devam eden Ermenilerin Türkiye karşıtı girişimlerine Fransızların göz yumması, hatta destek vermesi, bu süreçte ilişkileri olumsuz etkilemiştir. 2003 sonrası ise, Türkiye'nin AB üyelik süreci ile ilintili olarak ilişkilerin yeniden canlandırılması gerekli olmuştur. İkili ilişkiler bu süreçte ticaretin yoğun olduğu faaliyetlerle devam etmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AÇIK, Eşref Hilmi, Geçmişten Günümüze Türkiye Fransa İlişkileri, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2008.
- AKINCI, Gündüz, Türk Fransız Kültür İlişkileri, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973.
- ATEŞ, Toktamış, Geçmişten Günümüze Türk Fransız İlişkileri, Creative Yayıncılık, İstanbul, 1992.
- BİGE Yavuz, Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri (Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922, TTK Basımevi, Ankara, 1994.

- BLONDEL, Jean, *The Government of France*, Introduction to Comparative Government, Harper Collins Publishers, New York, 1990.
- ÇAYCI, Abdurrahman, *Büyük Sahra'da Türk Fransız Rekabeti 1858-1911*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1995.
- DAVID, G. Baron de Tott, *İslam Ansiklopedisi*, C.5, Türkiye Diyanet Vakfı Yayını, İstanbul, 1992.
- DAVIES, Norman, *Avrupa Tarihi*, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2006.
- ERYILMAZ, Bilal, *Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme*, İşaret Yayınları, İstanbul, 1992.
- FIRAT, Melek, *İki Dünya Savaşı Arasında Türkiye ve Fransa*.
- GÖNLÜBOL, Mehmet ve Cem Sar, *1919-1938 Yılları Arasında Türk Dış Politikası*, Olaylarla Türk Dış Politikası, Siyasal Kitabevi, Ankara.
- GÖNLÜBOL, Mehmet ve Haluk Ülman, *İkinci Dünya Savaşı'ndan Sonra Türk Dış Politikası 1945-1965*, Olaylarla Türk Dış Politikası.
- GÖZLER, Kemal, *İdare Hukuku*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2003.
- GÖZLER, Kemal, *Türk Anayasa Hukuku*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa, 2000.
- HALE, William, *Türk Dış Politikası*, Mozaik Yay., İstanbul, 2003.
- HOBBSAWM, Eric, *Devrim Çağı 1789-1848*, Dost Kitabevi, Ankara, 2003.
- KARAL, Enver Ziya, *Fransa-Mısır ve Osmanlı İmparatorluğu*, Milli Mecmua Basımevi, İstanbul, 1938.
- LANGLOIS, Georges, *20.Yüzyıl Tarihi*, Nehir Yayınları, İstanbul, 2000.
- LEWIS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1984.
- MAYER, Lawrence vd., *Comparative Politics*, Prentice Hall, New Jersey, 1993.
- MURILLO, Luis, *Economic opening, strategic alliances, and the military*, *European Business Review*, V.12,N.3, 2000.
- ORTAYLI, İlber, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- ORTAYLI, İlber, *Türkiye İdare Tarihi*, TODAİE Yay, Ankara, 1979.
- QUATERT, Donald, *Osmanlı İmparatorluğu 1700-1922*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004.
- SANDER, Oral, *Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü: Osmanlı Diplomasi Tarihi Üzerine Bir Deneme*, Ankara, İmge Kitabevi, 1993.

- SÖNMEZOĞLU, Faruk, Türk Dış Politikasının Analizi, Der Yayınları, İstanbul, 1998.
- TANÖR, Bülent, Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri 1789-1980, Afa Yayıncılık, İstanbul, 1996.
- TCMB, Düünden Bugüne Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, TCMB Yayını, Ankara, 2008.
- TOYNBEE, Arnold J., Kenneth P. Kirkwood, Türkiye İmparatorluk-tan Cumhuriyete Geçiş Serüveni, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2003.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, Osmanlı Tarihi, Cilt 2, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 1999.
- YUNG, Dietrich ve Wolfgang Piccoli, Yol Ayrımında Türkiye, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.
- ZÜRCHER, Eric Jan, Modernleşen Türkiye'nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul, 2000.

Makaleler

- AKÇA, G., Hülür H., "Osmanlı Hukukunun Temelleri ve Tanzimat Dönemindeki Hukuksal Yeniliklerin Sosyo-Politik Dinamikleri ", Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 19.sayı, Bahar 2006, Konya.
- AKILLIOĞLU, Tekin, 'Hukuku İdare Üzerine', Amme İdaresi Dergisi, Cilt 16, Sayı 2, 1983 alıntılan Onur Karahanoğulları, 'Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi, Modern Türkiye Yönetimsel Yapısında Fransa Modelliği', Kamu Yönetimi Ülke İncelemeleri, A.Ü.S.B.F. KAYAUM, 2004, Ankara.
- BRANCA, E. (2004), "Le pie'ge turc", Valeurs Actuelles, 1 October, pp. 14-19, alıntılan: Jacques Richardson, Games that nations play: will Turkey be part of Europe?, Q Emerald Group Publishing Limited, V. 7 NO. 3 2005, pp. 3-8.
- DEMİRTAŞ, Barış, Jön Türkler Bağlamında Osmanlı'da Batılılaşma Hareketleri. FKM, Türkiye-Fransa Bunları Biliyor muydunuz?, Fransız Kültür Merkezi, Ankara.
- GÜLER, Yavuz, II. Dünya Harbi Sonrası Türk-Amerikan İlişkileri 1945-1950, G.Ü.K.E.F. Cilt 5, Sayı 2, Kırşehir, 2004.
- ŞAHİN, Muhammet, Osmanlı Yöneticilerinde Zihniyet Değişimi ve Batılılaşmanın Başlangıcı GÜEFDergisi, Sayı 3, Ankara, 2006.

Tezler ve İnternet Kaynakları

- Atatürk Sonrası Türkiye Dış Politika (1938-1995),
<www.ait.hacettepe.edu.tr/egitim>, (16.11.2008).
- OBAAM, <<http://www.obarsiv.com>>, (19.11.2008).
- PENEZ, Ahmet, AB Sürecinde Türkiye Fransa İlişkileri, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi D.E.Ü.A.İ.İ.T.E., İzmir, 2006.
- TOSUN, Ramazan, Ermeni Meselesinin Ortaya Çıkışı ve Mahiyeti, <www.turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi>, (25.11.2008).
- TÜRKDOĞAN, Berna, Türk-Ermeni İlişkileri (Tehcirden Günümüze), Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü.S.B.E, Ankara, 2006.

XVII. ASRIN ÂLİM VE ŞAİRLERİNDEN ALİ BİN MUSLİHİ'D-DİN BOZKIRÎ VE ZEMMU'L-FENÂ ADLI ESERİ

Selami TURAN*
Ahmet AKGÜL**

ÖZET

Sözlük anlamı “öğüt” olan mev’ize, edebî bir terim olarak “dinî muhtevalı meseleleri anlatmak için konular tespit edilerek bunlara uygun ayet, hadis, menkıbe ve vaaz örneklerinin verildiği eserlere” karşılık gelir. Bu yazıda, XVII. yüzyılın şair ve âlimlerinden Ali Bin Muslihi’-d-din Bozkırî ve mev’ize türündeki eseri Zemmu’l-fenâ tanıtılacaktır. Yurt içi ve yurt dışındaki kütüphanelerde nüshaları bulunan ve el yazması olan bu eser, önemine binaen birçok defa istinsah edilmiştir. Zemmu’l-fenâ, harekeli olması bakımından ait olduğu yüzyılın dil özelliklerini, içerdiği konular bakımından da döneminin inanç hususiyetlerini göstermesi yönüyle önemli bir eserdir.

Anahtar Kelimeler: Mev’ize, Ali Bin Muslihi’-d-din Bozkırî, Zemmu’l-fenâ

ONE OF THE 17TH CENTURY POETS AND SCHOLARLY PERSONS, ALI BIN MUSLİHİ'D-DIN BOZKIRÎ AND HIS WORK “ZEMMU'L-FENÂ”

ABSTRACT

Mev’ıza, which lexically means “advice”, literally corresponds to works in which topics are determined to explain religious issues and examples of verses, hadiths, manqabe and preachments are given accordingly. In this paper, one of the 17th century poets and scholarly persons, Ali Bin Muslihi’-d-din Bozkırî and his work “Zemmu’l-fenâ” of mev’ıza type will be introduced. The related works, a manuscript, whose

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Isparta, TÜRKİYE, turan@fef.sdu.edu.tr.

** Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, Isparta, TÜRKİYE. akgulahm@hotmail.com.

copies are present in domestic and foreign libraries, have been reproduced many times because of its importance. *Zemmu'l-fenâ* is an important work because it indicates the linguistic properties of the period it belongs to in terms of its being vowel-points-added and the belief characteristics of the period in terms of topics included.

Key Words: Mev'ıza, Ali Bin Muslihi'd-din Bozkırî, Zemmu'l-fenâ

GİRİŞ

Türk edebiyatında lirik eserlerin yanında didaktik amaçlı ya da herhangi bir konuda öğüt vermek amacıyla yazılmış *nasihat-nâme*, *pend-nâme*, *mev'ize* gibi adlarla anılan pek çok eser vardır. Bu eserler, halkı ya da devlet yöneticilerini ahlakî yönden olgunlaştırmak, onların sosyal davranışlarını düzenlemek ve onları erdemli kılmak amacıyla yazılırlar. Söz konusu eserler, manzum veya mensur olabileceği gibi, manzum-mensur karışık şekilde de yazılabilmektedir.

Bu makaleye konu olan Ali bin Muslihi'd-din Bozkırî'nin Zemmu'l-fenâ isimli eseri de XVII. yüzyıla ait manzum bir mev'ize örneğidir.

Ali bin Muslihi'd-din Bozkırî

XVII. asrın âlim ve şairlerinden olan Ali bin Muslihi'd-din Bozkırî'nin doğum tarihi tam olarak belli değildir. Konya'nın Bozkır kazasındandır. Babasının adı Muslihi'd-din'dir. Ölüm tarihi ve mezarının yeri bilinmemektedir¹.

Ali bin Muslihi'd-din Bozkırî de Zemmu'l-fenâ adlı eserinin "*Dibâcetü'l-kitâb ve sebeb-i te'lif*" bölümünde kendi hayatı hakkında yukarıdaki bilgileri destekleyen şu beyte yer verir:

*Bizim mevlûdımız Bozkır kazasında ser-â-serdür
Ki Muslihi'd-din oğlu Alidür ismimiz ihvâna*²

Eserleri

Şairin bilinen iki eseri vardır. Bunlardan ilki, Risâletü ilâ li'l-Esârîz adıyla kayıtlı aruz konusunda kaleme aldığı Arapça küçük bir risaledir³. Diğeri ise mev'ize türünde kaleme aldığı ve yazının konusunu oluşturan Zemmu'l-fenâ adlı eserdir. Zemmu'l-fenâ'nın yurt içindeki ve yurt dışındaki kütüphanelerde birçok nüshası

¹ Bursalı Mehmed Tâhir (2000), Osmanlı Müellifleri, C. II, Bizim Büro, Ankara, s. 318-319.

² Ankara Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8630, 1a.

³ Ankara Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 618/2.

bulunmaktadır. Bu durum eserin önemli olduğunu ve beğenildiğini göstermesi bakımından dikkate değerdir⁴.

Zemmu'l-fenâ

Zemmu'l-fenâ, mev'ize türünde bir eserdir. Mev'ize kelimesinin sözlük anlamı "öğüt"tür (Devellioğlu, 1988: 759). Edebî manada ise, "dini muhtevalı meseleleri anlatmak için konular tespit edilerek bunlara uygun ayet, hadis, menkıbe ve vaaz örneklerinin verildiği eserlerdir." (TDEA, 6.C; 299).

Ali bin Muslihi'd-din Bozkırî, eserinin adının Zemmu'l-fenâ olduğunu ve bu esere bu adı neden verdiğini eserin girişinde şöyle dile getirir:

Bunuñ içindeki mesel fenâyı zemm ider cümle

Anıñ-çün buña âd virdim ki Zemmu'l-fenâ ihvâna⁵

Yazar, eserin aynı bölümünde, Zemmu'l-fenâ'nın konusunu ise şöyle belirtmektedir:

Ki bundan-soñra bilsünler bu bir mev'izdür ihvâna

Hudâ feyz etdiği mikdar beyân etdüm bunu ihvâna⁶

Bozkırî, eserini hazırlarken muteber kitaplardan ve hadislerden de alıntılar yaptığını şu beyitle ifade eder:

Ki mu'teber kitâblardan bunu ahz eyledim biliñ

Ne deñlü var-ise muhrik ehâdis u nebi eyvân⁷

Zemmu'l-fenâ, bir vaaz ve nasihat kitabı olarak yazıldığı için farklı konular içermektedir. Eserin "Fihrist" bölümünde yer alan konulardan bazıları şunlardır⁸:

Kitabın girişi ve yazılış sebebi, gaflete dalarlar, mal toplamak, dünyayı verme, ahirete talip olanlar, dünya malı, mal sevgisi, cehennem azabı, fakirliğin yok olması, dünya hırsı, sadakanın fazileti, Recep ayının faziletleri, Recep ayında oruçlu olanlara, Şaban ayının faziletleri, Berat gecesinin faziletleri, Ramazanın faziletleri, Ramazanın mü'minlere şifası, Kadir gecesinin faziletleri, Ebu Talib'in oğlu Ali, sadaka, bayramın faziletleri, cennetin faziletleri, namazı terk etmek, cemaatin faziletleri, namazın faziletleri, ezanın faziletleri, ebedi mutluluk, güzel ahlak,

⁴ Yazar ve eser üzerinde ayrıntılı bir inceleme tarafımızca bir proje çalışması olarak düşünülmektedir.

⁵ Ankara Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8630, 1b.

⁶ Ankara Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8630, 1a.

⁷ Ankara Milli Kütüphane, Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 06 Mil Yz A 8630, 1b.

⁸ Konular eserin orijinal metninde Arapça ya da Farsça olmakla beraber günümüz Türkçesiyle verilmiştir.

ruhların ferahlığı, dinin faziletleri, ilmin faziletleri, Kur'an'ın faziletleri, besmele hakkındaki hadisler, nehirlerin faziletleri, zikrin faziletleri, besmele-i şerifin fazileti, Kur'an'ın şefaati, Ali'yi ve ehl-i beytini bilmenin fazileti, tevhid bilmenin fazileti, ilmin hikâyesi, insanın ölümü, isyanın ölümü, kabir azabı, takva ehli, imanın şefaati, amellerin şefaati, cenaze namazı, evladın vefatı, evladın vefatına şükür, salihâ hatun, salihâ hatunun ailesine hizmeti, hürmet ve aklın ihsanı, malın gurur vermesi, komşuya ihsan, giybet, dedikoducu fitnat, halkın alay konusu olmak, sözü esirgememek, söz ahlakı, sabırlı yoksul, yiyecek yardımında bulunma, Allah'ın cemaline âşık olanlar, ana babaya itaat, Resul'ün şefaati, Allah'ı zikretmede gafillik edenler, emr-i bi'l-ma'ruf, Allah aşkı, dünya sevgisi, ilk ruhun üflenmesi, ikinci ruhun üflenmesi, kıyamet, kıyamet gününün azabı, belaya sabır gösterenler, cehennem azabı, dört kişinin cehennemde vaveylası, cennet, mü'minin cennetteki hali, mü'minin cennetteki huzuru, Allah'ın cemâlî⁹.

Zemmu'l-fenâ'nın bazı nüshalarının hareketlidir. Bu husus XVII. yüzyıl Orta Osmanlıca döneminin dili, imlası ve gramer hususiyetleri üzerine çalışma yapacaklara birçok malzeme sunmaktadır.

Zemmu'l-fenâ'nın Nüshaları

1. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 32 Şarki 104

Başlangıç:

Senâ vü hamd-i lâ-yuhtî sana ey Hâlık-ı feyyâz

Ki yokdur hiç sana emsâl ki sensin o Hudâ-yı feyyâz

Bitiş: Ali bin Muslihi'd-dîn Bozkırî

Koleksiyon: Isparta Şarkıkaraağaç İlçe Halk Kütüphanesi, 103 yaprak, 245x170-195x120 mm. 17 satır, Harekeli Nesih yazı, Abadî kâğıt.

Sırtı yıpranmış kahverengi meşin, üstü çok yıpranmış ebru kâğıt kaplı, mukavva bir cilt içerisindedir.

2. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 42 Kon 4843

Koleksiyon: Konya İl Halk Kütüphanesi, 103 yaprak, 245x170-195x125 mm. 17 satır. Arap-nesih yazı.

Söz başları kırmızı, sırtı kahverengi, meşin mukavva cilt.

(Nüsha, Zemmu'l-Ginâ adıyla kayıtlıdır.)

⁹ 06 Mil Yz A 8630. 1ab.

3. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 42 Kon 5260

Koleksiyon: Konya İli Halk Kütüphanesi, 128 yaprak, 245x160-210x125mm. Harekeli nesih yazı.

Kırmızı mavi bez kaplı, miklepli mukavva cilt.

Müstensih: Urganlızade Molla Mehmed

4. Mısır Milli Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 57

(Kahire-Mısır'da bulunan bu nüsha "Zemmu'l-Ginâ" adıyla kayıtlıdır.)

90 yaprak, 310x210 mm. 23 satır.

5. Türk Dil Kurumu Kütüphanesi, Yz. A 453

Koleksiyon: Türk Dil Kurumu Kütüphanesi Türkçe Yazmaları, 97 yaprak, 180x140-110x80 mm. 15 satır. Nesih yazı, kâğıt türü: Nohudî.

Konu başları ve ayetler kırmızıdır. Sırtı ve sertabı siyah meşin, kapaklar mavi-sarı kâğıt kaplı, miklepli mukavva bir cilt içerisindedir.

İstinsah Tarihi: 1254 (M.1838)

Müstensih: Mehmed b. Osman Efendi

6. İstanbul Hüseyin Kocabaş Kitaplığı, S.H.M.H.K.Yaz. 272

Koleksiyon: Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, 108 yaprak, 260x180-185x125 mm. 17 satır. Nesih yazı.

7. İstanbul Hüseyin Kocabaş Kitaplığı, S.H.M.H.K.Yaz. 273

Koleksiyon: Hüseyin Kocabaş Kitaplığı Türkçe Yazmaları, 120 yaprak, 215x155-155x90 mm. Satır sayısı sayfalara göre değişken. Nesih yazı.

8. Milli Kütüphane-Ankara, 06 Hk 3416

Koleksiyon: Ankara Adnan Ötügen İli Halk Kütüphanesi, 125 yaprak, 225x165-160x120 mm. 15 satır, Harekeli medrese rikası, üç ay filigranlı kâğıt.

Şirazesi bozuk soğuk şemseli siyah deri kaplı mukavva cilt.

(Millî Kütüphane'de Ali b. Muslihi'd-dîn Bozkırı adına "Zemmu'l-Fenâ" adıyla kayıtlı olan bu eser de mev'ize türündedir; fakat manzum değil mensurdur, dili Arapçadır ve Ali b. Muslihi'd-dîn Bozkırı'ye ait değildir.)

9. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 8630

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, I+131 yaprak, 240x175-187x117 mm. 15 satır. Harekeli nesih yazı. Kartal ve isim filigranlı kâğıt.

Yeşil pandizot bir cilt içindedir. Başta lab ve la'da eserin fihristi vardır. Çift sütun.

İstinsah Tarihi: 1289 (M.1872)

10. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 8426

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 91 yaprak, 220x160 - 170x130 mm. Satır sayısı sayfalara göre değişken. Nesih yazı. Abadî kâğıt.

Siyah mürekkep kullanılmıştır. Eser dinî-ahlâkî bilgiler kitabıdır.

İstinsah Tarihi: 1224 (M.1809)

Müstensih: Abdulhalim b. Ömer

11. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 7044/3

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 128 yaprak, 170x235 - 180x120 mm. 15 satır. Nesih yazı. Harf filigranlı kâğıt.

Kahve meşin kaplı, miklebli şirazesizdir.

12. Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 6192

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 135 yaprak, 245x180-191x122 mm. 15 satır. Harekeli nesih yazı. Harf filigranlı kâğıt.

Şirazesi dağılmak üzere, sırtı yeşil kâğıt ve siyah pandizot bez kaplı mukavva bir cilt içerisindedir. Eser, Osmanlı edebiyatıyla ilgilidir. Cetveller kırmızıdır, yapraklar rutubet lekeli.

13. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 3387

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 139 yaprak, 220x155 - 160x110 mm. 15 satır. Harekeli nesih yazı. Harf filigranlı kâğıt.

Sırtı kopuk, şirazesi dağınık, şemseli, zencirekli kahverengi meşin cilt. Cetveller ve söz başları kırmızıdır. Eser mev'izedir.

İstinsah Tarihi: 1230 (M.1815)

14. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 3470

Koleksiyon: Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 150 yaprak, 215x145 - 170x110 mm. 13 satır. Harekeli nesih yazı. Abadî kâğıt.

Harap hâlde, siyah meşin bir cilt içerisindedir. Söz başları, duracaklar ve cetveller kırmızı, yapraklar rutubet lekeli.

15. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 1065

Koleksiyon Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 138 yaprak, 195x140 - 145x100 mm. 15 satır. Harekeli nesih yazı. Saykallı sarı kâğıt.

Şemsesi Osmanlı baskılı kırmızı pandizot bez kaplı mukavva bir cilt içerisindedir. Eser, mev'izeyle ilgilidir. Eser sondan eksiktir. Cilt esere ait olmayıp sonradan eklenmiştir. Şirazesi dağınık, cetveller kırmızı, kir lekeli.

16. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 7063

Koleksiyon Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 128 yaprak, 170x235 180x120 mm. 15 satır. Nesih yazı. Harf filigranlı kâğıt.

Kahve meşin kaplı, mıktelepli şirazesizdir.

17. Milli Kütüphane, 06 Mil Yz A 6292

Koleksiyon Milli Kütüphane Yazmalar Koleksiyonu, 135 yaprak, 245x180 191x122 mm. 15 satır. Harekeli nesih yazı. Harf filigranlı kâğıt.

Şirazesini dağılmak üzere, sırtı yeşil kâğıt kaplı siyah pandizot bez kaplı mukavva bir cilt içerisinde. Cetveller kırmızıdır, yapraklar rutubet lekeli.

İstinsah Tarihi: 1270 (M.1853)

Müstensih: Mehmed Kemalî

SONUÇ

Makale konusunu oluşturan Zemmu'l-fenâ'nın yazıldığı mev'ize türü, Türk edebiyatında üzerinde pek fazla çalışma yapılmamış konulardan biridir.

Bu yazımız, üzerinde herhangi bir bilimsel çalışma yapılmamış olan Zemmu'l-fenâ ve yazarı hakkında daha sonra yapacağımız çalışmalara bir başlangıç niteliğindedir.

Bu eser üzerine yapılacak çalışmalar sonucunda elde edilecek veriler, eserin yazıldığı yüzyılda toplumun sosyal, kültürel ve dinî hayatını yansıtacaktır. Bundan dolayı bu verilerin sosyoloji ve ilahiyat bilim dallarına da katkı sağlayacağı inancındayız.

Ayrıca Zemmu'l-fenâ, harekeli bir metin olması sebebiyle, Türkiye Türkçesinin fonolojik ve imla gelişiminin tespitinde de -yazıldığı yüzyıl itibariyle- önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

DEVELLİOĞLU, F., (1988), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (1986), C. 6, Dergâh Yayınları, İstanbul.

UYGULAMALI BİR KÜLTÜR COĞRAFYASI ÇALIŞMASI TUZLUKÇUDA TATAR KÖYLERİ (KONYA)*

Sevil SARGIN**

ÖZET

Tatarların büyük bir kısmı, Kırım Yarımadası ve Kıpçak bozkırlarında yüzlerce yıl içinde edindikleri bilgilerini, birikimlerini, tecrübelerini, yaşam tarzlarını, Rusların vatanlarını işgal etmesi sonucu, zorunlu olarak göç ettikleri yeni vatanları olan Anadolu toprakları üzerinde yeniden hayata geçirmişlerdir. Kültürün dinamik yapısı gereği, bu birikime, içinde yaşamaya başladıkları coğrafyada edinilmiş farklı deneyimleri de ekleyerek, yakın zamana kadar özgün yapılarını korumuşlardır. Ancak özellikle son yıllarda, hızla gelişen ulaşım ve iletişim araçlarının etkisiyle, popüler kültürün kırları da etkilemesi sonucu, Türkiye'nin hemen her köşesinde geleneksel yapıdan hızla uzaklaşmaktadır. Bu bağlamda, önemli ölçüde kırlarda yaşatılmakta olan geleneksel kültür hızla yok olmakta ve daha çok şehir hayatını etkilemekte olan popüler kültür, modernleşme anlamında, iletişim araçları yoluyla köylerde de etkisini göstermektedir. Zaten kırdan şehre göç sonucu devamlı nüfus kaybeden kırlar, kalanların da geleneksel yapıdan uzaklaşmasıyla kendilerine özgü yapılarını kaybederek, aynılaşmakta ve farklılıklar birer birer yok olmaktadır. Bu değişim doğal olarak ülkenin çeşitli yerlerine dağılmış olan Tatar köylerini de etkilemektedir. Nitekim üç Tatar köyü üzerinde yapılan bu araştırmanın sonuçları, üzerinde durulmayan birçok âdetin yanı sıra lehçe, giyim kuşam adetlerinin ve geleneksel mimarinin büyük ölçüde yok olduğunu, sadece damak zevkine bağlı olarak, geleneksel yemeklerin günümüzde de önemli ölçüde korunduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Kültür Coğrafyası, Tatar Köyleri, Adetler ve Gelenekler, Mimari

* Bu çalışma 25-27 Mayıs 2008 tarihinde Kırım'da düzenlenen Uluslararası II. Türkoloji Kongresi'nde sunulan "Üç Tatar Köyünün (Erdogdu, Köklüce, Dursunlu) Kültür Coğrafyası Açısından İrdelenmesi (Konya-Türkiye)" adlı bildirinin genişletilmiş halidir.

** Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü Öğretim Üyesi.

AN APPLIED STUDY OF CULTURAL GEOGRAPHY: TATAR VILLAGES IN TUZLUKÇU (KONYA)

ABSTRACT

Most of Tatars have implemented their acquirements, experiences, life styles they had in Crimean Peninsula and Kıpçak steppes for centuries in Anatolia, their new country they migrated to as a result of the Russian invasion of their land. In accordance with the dynamic structure of culture, they have carried on their original structure by adding different experiences they've had in the new geography they started living. However, transportation and communication facilities which have rapidly developed especially in recent years affected rural life. The spreading speed of these facilities which have signifacantly affected the whole rural life causes disintegration and secession from traditional structure all over Turkey not only in cities but also in villages. In this context, traditional culture which has been carried on mostly in villages disappears and popular culture which affects mostly rural life has started to affect villages via communication facilities. As a result of the immigration from rural areas to urban areas, rural areas that have already been losing population become similar by losing their unique structure and very important culture elements disappear one by one. This change naturally affects the Tatar villages which have spread in different parts of the country. As a matter of fact, the results of the research that was carried on three villages have showed that in addition to a lot of traditions which were not emphasized; dialects, dress and finery traditions, traditional architecture have also disappeared, only traditional food and cuisine have largely been preserved.

Key Words: Culture Geography, Tatar Villages, Customs and Traditions, Architecture

GİRİŞ

Kırım Tatarlarının ya da Tatar Türklerinin 200 yıldır, önce Osmanlı İmparatorluğuna, sonra Türkiye Cumhuriyeti'ne yönelmiş olan göçleri hem Anadolu toprakları üzerinde Müslüman Türk nüfusunun artmasına hem de Türk kültürünün çeşitlenmesine etki etmiştir. Aralarında soy bağı olan bu insanların farklı coğrafyalarda edindikleri gelenek, görenek, yaşam biçimi ve tecrübelerindeki farklılıklar, birbirlerine sunacakları hazineler olmuştur. Ama en önemlisi, baskıdan, zulümden kurtulmak ve kimliğini koruyabilmek için dünyanın en zor kararını vererek ana yurtlarından bir daha dönmek üzere ayrılan Tatarların yaraları, Anadolu topraklarında sarılmıştır.

Gelen Tatar göçmenlerin yoğun olarak yerleştirildiği bölgeler Marmara Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesidir. Bu bölgelerimizde mevcut kır yerleşmelerinin

yanında veya yakınında yeni Tatar köyleri kurulmuştur. Bilindiği gibi Anadolu'ya gelen Tatarların bir kısmı Kırım'dan, bir kısmı ise başta Köstence şehri olmak üzere Romanya'dan gelen Tatarlardır. Yeni vatanlarında her türlü baskı ve zulümden uzak bir hayata başlayan göçmenler, başlangıçta ülkenin içinde bulunduğu savaş yıllarının zor şartlarına, daha sonraki yıllarda ise ekonomik zorluklara göğüs germişlerdir. Tatarlar yakın yıllara kadar gelenek, görenek, dil ve adetlerini yaşamış ve yeni nesillere aktarmışlardır. Ancak gerek birlikte yaşamının ve yerli kültürün etkisi altında kalmanın gerekse Anadolu Türkleri ile kız alış-verişlerinin ve her türlü paylaşımlarının doğal sonucu olarak, son zamanlarda eski adetlerinden uzaklaşmalar olmuştur. Öz kültüründen uzaklaşmaya etki eden diğer bir faktör ise sadece Tatarları değil, toplumun her kesimini etkisi altına alan popüler kültürdür. Ayrıca kırdan şehre göçün bir sonucu olarak da geleneksel yaşamdan uzaklaşmakta, Tatar adet ve geleneklerinin yaşadığı Tatar köyleri gittikçe yaşlanmakta (yaşlı nüfus anlamında) ve küçülmektedir.

Nitekim bu çalışmada Konya'nın Tuzlukçu ilçesinde birbirine yakın mesafede üç Tatar Köyü (Dursunlu, Köklüce, Erdoğan) üzerine araştırma yapılmış, bu köylerin Tatar köyü özellikleri kültür coğrafyası açısından irdelenmiştir. Günümüzde şehirleşme (kırdan şehre göç), popüler kültürün etkisiyle aynışma, kimliğini, adetlerini, öz kültürünü kaybetme yanında ekonomik sıkıntılarla da boğuşan bu kır yerleşme birimleri, bu çalışmada kültürel özellikleri açısından incelenecektir. Ancak özgün ya da geleneksel kültürün önemli göstergeleri olan yaşam tarzının, bilgi, tavır ve davranış kalıplarının ne ölçüde erozyona uğradığını tespit etmek kolay olmadığından daha kolay gözlemlenebilen maddi kültür unsurları mercek altına alınarak aşınmanın boyutları ortaya konulacaktır. Bu maddi kültür unsurları, bu çalışma için, giyim kuşam, yeme-içme adetleri ve konut özellikleri olarak sınırlandırılmıştır. Bu üç köyde yapılan anket, gözlem ve mülakatlar değerlendirilmiştir.

Tatar Köylerinin Anadolu'da Dağılışı

Bilindiği gibi Türkiye, Kırım Tatarlarının en fazla olduğu ülkedir. Bunun en önemli sebebi, Osmanlı-Rus savaşlarının öncesinde ya da sonrasında Rusların Kırım Tatarlarına uyguladığı zulüm ve baskılardır. Bu zulüm ve baskılar, Rusların Kırım Tatarlarını Osmanlı'nın Kırım'daki beşinci kolu olarak görmelerindedir (Kırımlı, 2007). Bu süreçte ağır baskı ve zulümden kurtulmak için göç etmek zorunda kalan Tatarların Anadolu'ya yönelen göçleri hem Osmanlı İmparatorluğu döneminde hem de Cumhuriyet döneminde devam etmiştir. Anadolu'da kır nüfusunun ve yerleşme düzeninin ağır tahrip gördüğü Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde, gerek Balkanlardan gerekse Kırım'dan gelen yeni nüfus, adeta taze kan görevi görmüş ve bu durum Cumhuriyet döneminde de devam etmiştir.

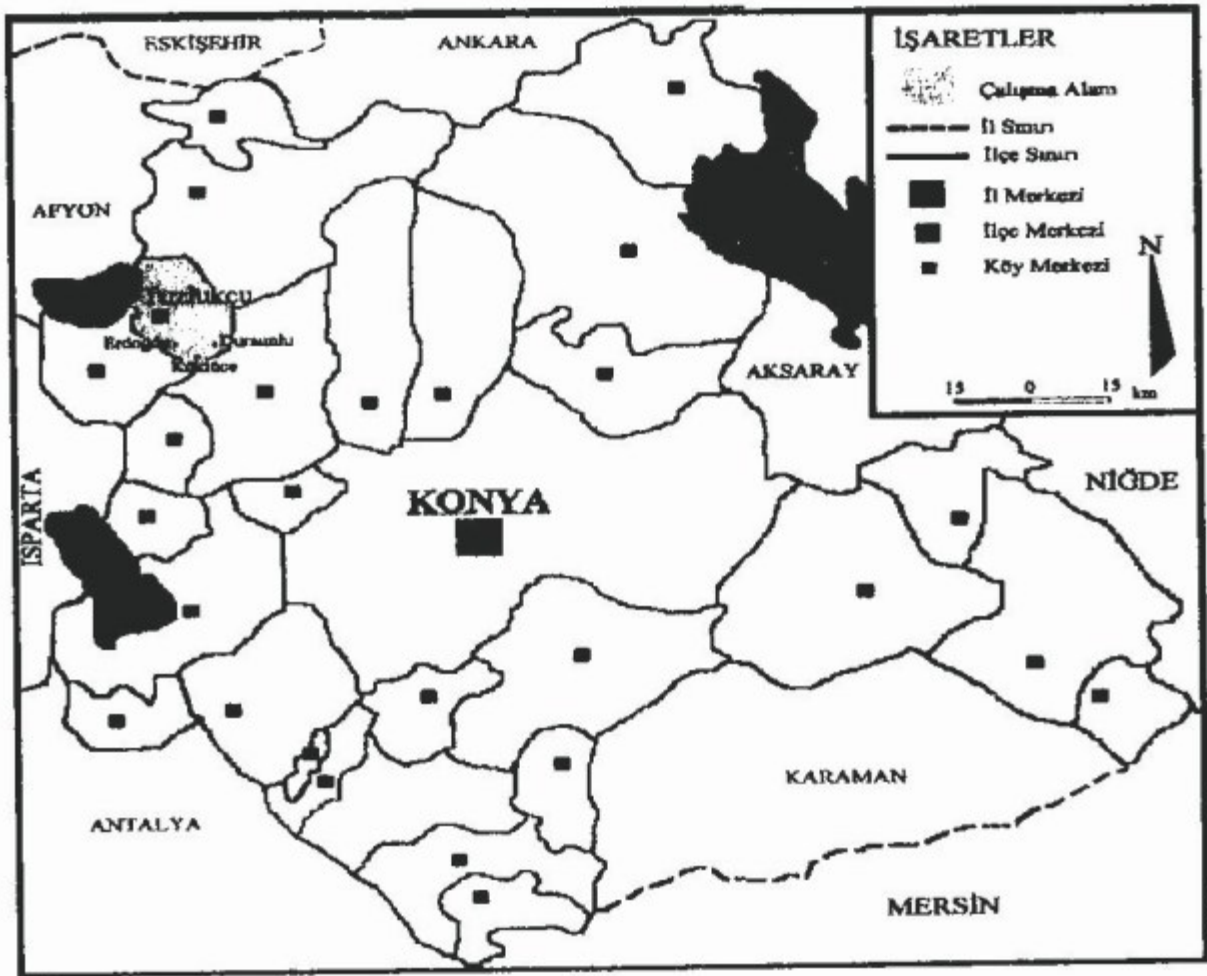
18. yy. sonlarında başlayan, 19. yy'da ve Cumhuriyetin ilk yıllarında azami düzeye ulaşan Kafkasya, Kırım ve Balkanlardan gelen göçmenlerin devlete ait topraklara yerleştirilmesi ile Anadolu'da yeni kır yerleşmeleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Böylece belli bir düzen içerisinde olmasa da devlete ait boş araziler üzerinde yeniden tarım faaliyetleri başlamıştır ki bu durum savaşlarla tahrip olan Anadolu kırları için yeniden canlanma anlamında büyük önem taşımaktadır. Bu süreçte Anadolu'nun çeşitli vilayetlerine yerleştirilmiş olan Tatarların, daha çok Anadolu'nun batı yarısında toplanmış olduğu görülmektedir. Nitekim bugün tespit edilmiş olan Tatar köylerinin dağılışıma bakıldığında, Ankara'nın batısında belirgin bir yoğunluk olduğu görülür. Bu yoğunluk içerisinde Eskişehir, Ankara illeri başta gelir. Daha farklı bir ifade ile İç Anadolu Bölgesinde tüm diğer bölgelerden daha fazla Tatar köyü bulunmaktadır. İç Anadolu Bölgesini Marmara Bölgesi izlemektedir. Kocaeli, İstanbul, Edirne, Balıkesir, Bursa illeri Marmara Bölgesinde Tatar köylerinin en fazla olduğu illerdir. Bu bölgelerimizde bir yoğunluk olmakla birlikte Adana'dan (Ceyhan ilçesi), Kırıkkale, Yozgat ve Sivas'a kadar geniş bir alanda sayıları az da olsa Tatar köylerinin kurulmuş olduğunu görüyoruz. Ancak gelen göçmenlerin daima kırlara yerleştirildiği gibi bir kaniya kapılmak doğru değildir. Kuşkusuz Kırım'dan gelen Tatarların bir kısmı şehirlerde yerleşmişlerdir. Kırım Tatarlarının en yoğun olarak yerleştiği şehir Eskişehir olmuştur. 19. yy. sonlarında şehrin etrafında yeni göçmen mahallelerinin kurulmasıyla şehirde hem nüfus artmış hem de şehir mekânsal olarak büyümüştür (Tunçdilek, 1986, 147). Ayrıca İstanbul'un Şehremini semti de Kırım ve Köstence'den gelen Tatarların yoğun olduğu yerlerden biridir ve başka birçok şehir için bu örnekleri arttırmak mümkündür.

Çalışma Alanının Konumu ve Nüfus Özellikleri

Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı olan Köklüce (Kaha), Dursunlu ve Erdoğan köyleri yörede Tatar köyleri olarak anılır. Uzun zaman Akşehir ilçesine bağlı olan bu köyler, 1990 yılında Tuzlukçu beldesinin ilçe merkezi olmasından sonra bu ilçeye bağlanmışlardır. Nüfusları 185- 373 arasında olan bu köylerin Tuzlukçu ilçe merkezine olan uzaklıkları 12 km. ile 30 km. arasında değişmektedir.

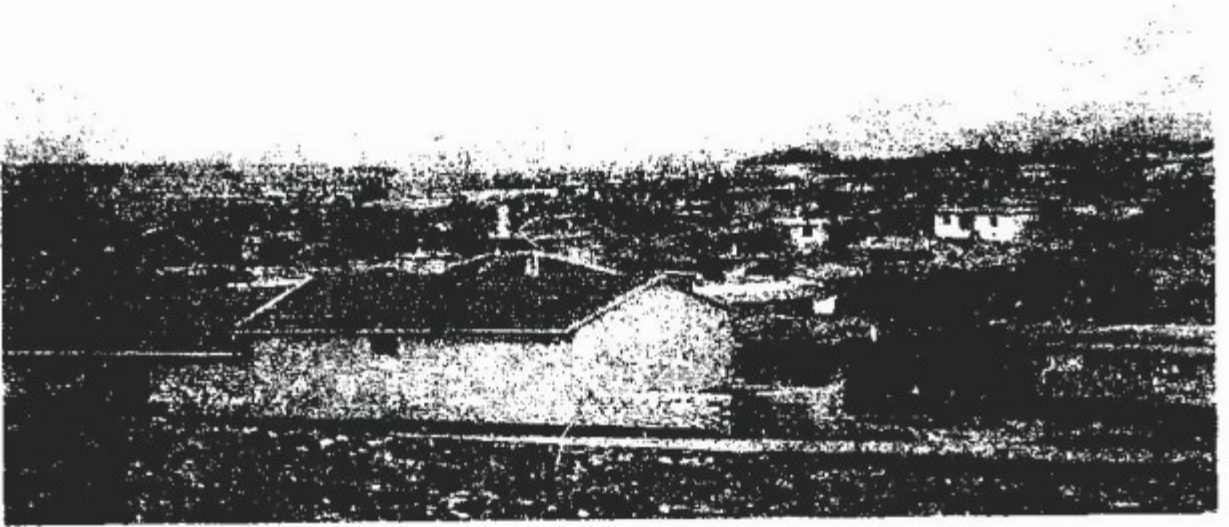

Şekil 1-Çalışma Alanı Yer Bulduru Haritası

Köklüce (Kaha) Köyü

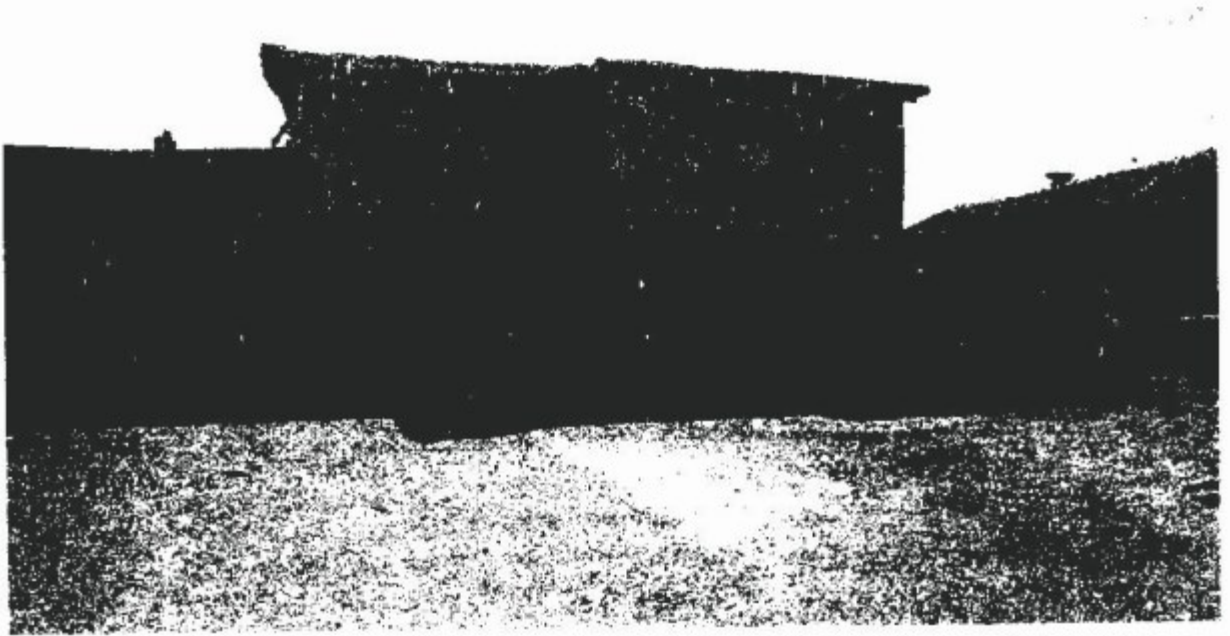
Köklüce köyü Akşehir ilçe merkezinin kuzeydoğusunda, Tuzlukçu ilçesinin ise doğusunda bulunmaktadır. Köyün Akşehir'e uzaklığı 30 km. Tuzlukçu'ya olan uzaklığı ise 17 km.dir. Köyün nüfusu 297 ve hane sayısı 104'tür. Nüfusun cinsiyet yapısına bakıldığında köyde 143 erkek, 155 kadın olduğu görülür. Hane halkı sayısı 2.90'dır. Türkiye'nin her yerinde olduğu gibi, kırdan şehre göç sonucu köyün nüfusu yıllar içerisinde belirgin bir şekilde azalma göstermektedir. Köyün ilköğretim çağındaki çocukları eğitim için Ilgın'ın Çavuşçugöl kasabasına taşınmaktadır. Köyün geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Köklüce köyünün ekilebilir toplam arazi varlığı 18.998 dekadır. Bunun 16.357 dekarı kuru tarım arazisi, 2.641 dekarı ise sulu tarım arazisidir. Köklüce'de 750 koyun ve 344 sığır vardır.

Fotoğraf 1- Köklüce Köyü Yöredeki Tatar Köylerinden Birisidir

Dursunlu Köyü

Kırım'dan gelen Tatarlar tarafından kurulmuş olan köy, Akşehir'in kuzeydoğusunda, Tuzlukçu'nun doğusunda bulunmaktadır.

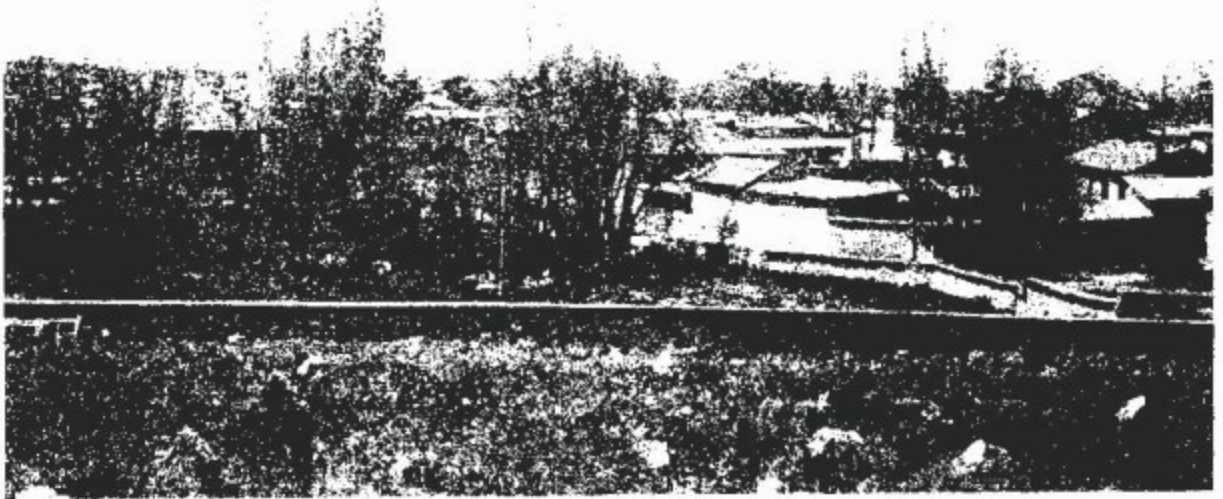
Fotoğraf 2- Dursunlu Köyünde Ali İhsan Bostancı'ya Ait Olan Ev ve Avlusu

Tuzlukçu'ya 20 km. mesafededir. Köyün nüfusu 185'dir. Nüfusun cinsiyet dağılımına bakıldığında 93'ünün erkek, 92'sinin kadın olduğu görülür. Köyün hane sayısı 55, hane halkı sayısı ise 3.36'dır. İlköğretim çağındaki çocuklar eğitim için Ilgın'ın Çavuşçugöl kasabasına taşınmaktadır. Köyün geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Köyün ekilebilir arazisi toplam 10.201 dekadır. Bunun 9.673 dekarı kuru tarım arazisi, 528 dekarı sulu tarım arazisidir. Köyde 700 koyun, 226 sığır, 1.672 dekar mera alanı bulunmaktadır.

Erdoğdu Köyü

Tuzlukçu ilçesine 12 km. mesafede olan Erdoğdu köyünün nüfusu 373'tür. Nüfusun 176'sı erkek, 197'si kadındır. Köyün hane sayısı 126, hane halkı sayısı 2.96'dır. Hane sayısının nüfusa oranla fazla olmasında sadece yazları kullanılan boş evlerin sayısının çok olmasının etkisi vardır.

Fotoğraf 3- Erdoğdu Köyünde Tatarların Oturduğu Mahalle ve Mezarlığı

Köyün ilk kurucuları Kırım Tatarları olmakla birlikte daha sonra Bulgaristan'dan gelen göçmenlerin de köye yerleştirilmesiyle köy içerisinde Tatar olanların oranı azalmıştır. Nitekim şehirlere yönelen göçün de etkisiyle köy içinde Tatarlara ait hane sayısı 20-25'lere kadar düşmüştür. Köyün başlıca geçim kaynağı

tarım ve hayvancılıktır. Köyde elektrik, su, telefon, sağlık ocağı ve okul vardır. Ancak öğrenci azlığı nedeniyle taşınmalı eğitim yapılmakta, köyün öğrencileri eğitim için Tuzlukçu'ya taşınmaktadır. Köyün geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Köyün toplam tarım alanları 31.831 dekadır. Bunun 27.617'si kuru tarım alanı, 4.214 dekarı ise sulu tarım alanıdır. Köyde toplam 150 koyun, 507 sığırtı ve 1.800 dekar mera alanı bulunmaktadır.

Üç Tatar Köyünün Kültür Coğrafyası Açısından Değerlendirilmesi

Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Konya'nın Tuzlukçu ilçesine bağlı Tatar köylerinde yaşayan insanların kendilerine özgü dil, geleneksel mimari, yeme- içme adetleri başta olmak üzere kendilerine özgü çeşitli özelliklerini ne ölçüde koruduklarını belirlemektir.

Çalışmanın Varsayımları

Yüzyılı aşkın bir süredir Anadolu toprakları üzerinde yaşayan Tatarların kendilerine özgü adetleri ve gelenekleri, hem içinde yaşadıkları hâkim kültürün etkisiyle hem de etkisini her geçen gün arttıran kırdan şehre göçün etkisiyle yok olmaktadır. Özellikle geçen yüzyılın ikinci yarısında başlayan kırlardan şehirlere yönelen göç olayı ile hızlanan adetlerin unutulması süreci, yine aynı faktörlerin etkisiyle devam etmektedir.

Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada, Tuzlukçu ilçesine bağlı üç köyde yaşayan ve farklı yaş gruplarından oluşan evrenden seçilmiş örneklem grubu üzerine uygulamalı bir araştırma yapılmıştır. Çalışmada, anket ve mülakat teknikleri uygulanmış, elde edilen veriler, ilgili istatistik metod ve tekniklerden yararlanılarak değerlendirilmiştir. Elde edilen sonuçlar, yerinde yapılan inceleme ve gözlemlerle karşılaştırılmış, ayrıca resmi kurumların kayıtlarından da yararlanılmıştır.

Evren ve Örneklem

Bu çalışmada evreni temsil eden Köklüce (Kaha), Dursunlu ve Erdoğan köylerinde bulunan her kişiye ulaşmak mümkün olmadığından, evreni temsil eden bir örneklem grup üzerinde çalışılmıştır. Nitekim Erdoğan, Köklüce ve Dursunlu'da toplam 130 anket uygulanmış ancak geri dönmeyen, eksik ya da yanlış doldurulan

15 anket değerlendirmeye tabi tutulmamış, 115 anket SPSS paket programı kullanılarak analiz edilmiştir.

Ankete Katılanların Profilleri

Anket okuma yazma bilen 7 yaş üstü bireylere uygulanmış ve her yaş grubunun temsil edilmesine özen gösterilmiştir. Ayrıca kadın ve erkek oranının birbirine yakın olması gözetilmiştir.

Görüşülenlerin Cinsiyeti

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Erkek	66	57,4	57,4	57,4
Kadın	49	42,6	42,6	100,0
Toplam	115	100,0	100,0	

Bu bağlamda yukarıda bulunan Tablo'da da görüldüğü gibi görüşülenlerin % 57.4'ü erkek, % 42.6'sı kadındır. Nitekim üç köyün toplam nüfusu 889 kişidir. Bu nüfusun 430'u yani %49'u erkek, 459'u yani %51'i kadındır. En çok nüfusa sahip olan Erdoğan köyü aynı zamanda Tatarların en az olduğu köydür.

Görüşülenlerin Yaşı

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
10 yaş altı	1	,9	,9	,9
11-15 yaş	9	7,8	7,8	8,7
16-20 yaş	14	12,2	12,2	20,9
21-25 yaş	8	7,0	7,0	27,8
26-30 yaş	10	8,7	8,7	36,5
31-35 yaş	7	6,1	6,1	42,6
36-40 yaş	7	6,1	6,1	48,7
41-45 yaş	7	6,1	6,1	54,8
46-50 yaş	9	7,8	7,8	62,6
51-55 yaş	12	10,4	10,4	73,0
55 +yaş	31	27,0	27,0	100,0
Toplam	115	100,0	100,0	

Yukarıdaki Tablo'da ankete katılanların yaş gruplarına dağılımı görülmektedir. Bu tabloya göre ankete katılanların % 37.4'ü 50 yaş üstü, % 50.3'ü ise 40 yaş üstüdür. Bu dağılım köylerin nüfusunun yaş dağılımına da uygundur. Tuzlukçu Sağlık Grup Başkanlığının verilerine göre, bu üç köyde yaşayanların yaş gruplarına dağılımı, 0-19 yaş grubunda 157 kişi, 20-39 yaş grubunda 172 kişi, 40-59 yaş grubunda 276 kişi, 60 + yaş grubunda ise 284 kişidir. Bu verilerden de anlaşılacağı gibi nüfusun yarısından fazlası 40 yaşın üzerindedir.

Görüşülenlerin Doğum Yeri

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Köklüce	45	39,1	39,1	39,1
Erdoğdu	26	22,6	22,6	61,7
Dursunlu	18	15,7	15,7	77,4
Akşehir	21	18,3	18,3	95,7
İzmir	1	,9	,9	96,5
Diğer	4	3,5	3,5	100,0
Toplam	115	100,0	100,0	

Ankete katılanlara doğum yerleri sorulmuş, Kırım ve Köstence doğumluların olup olmadığı irdelenmiştir. Yukarıdaki Tablo'da görüldüğü gibi bu soruya cevap verenlerin % 39,1'i Köklüce, % 22,6'sı Erdoğdu, % 15,7'si Dursunlu, % 18,3'ü ise Akşehir doğumlu olduklarını belirtmişlerdir. Akşehir doğumlu olduğunu belirtenlerin büyük çoğunluğunun Akşehir'de hastanede doğanlar olduğu tespit edilmiştir.

Görüşülenlerin Kökenlerine Ait Bilgileri Bilip Bilmedikleri

Yüzyılı aşkın süredir Anadolu topraklarında yaşayan Tatarlar içinde Kırım'dan gelenlerden hiç kimse kalmamıştır. Her üç köyde de yaşayanların en yaşlısı bile bu topraklarda doğmuş ve büyümüştür. Bu bağlamda yeni neslin kökenlerine ait bilgilerinin olup olmadığı ölçülmeye çalışılmıştır. Bu amaçla "Dedelerinizin nereden geldi?" sorusu sorulmuştur. Bu soruya cevap verenlerin % 97,4'ü kökenlerine ait bilgilerini ifade etmişlerdir.

Aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi bu soruya cevap verenlerin % 85,7'si kökenlerinin Kırım'dan, % 5,4'ü Orta Asya'dan, % 3,6'sı ise kökenlerinin Köstence'den geldiğini belirtmişlerdir.

Görüşülenlerin Dedelerinin Geldikleri Yer

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kırım	96	83,5	85,7	85,7
Orta Asya	6	5,2	5,4	91,1
Küstence	4	3,5	3,6	94,6
Diğer	6	5,2	5,4	100,0
Toplam	112	97,4	100,0	
Cevapsız	3	2,6		
Toplam	115	100,0		

Verilen cevaplardan anlaşıldığı gibi, kökenleri ya da dedelerinin nereden geldiği konusunda hemen hepsinin bilgi sahibi olduğu görülmektedir.

Görüşülenlerin Hane Nüfusları

Görüşülenlerin hane nüfusları, çocukları ile beraber yaşayıp yaşamadıkları, çocukları yanlarında olmayanların çocuklarının nerede yaşadığı, aile büyükleriyle birlikte yaşayıp yaşamadıkları sorularak, aile yapısı, kırdan şehre göç ve göç edilen yerler konusunda bilgi almak hedeflenmiştir.

Görüşülenlerin Hane Nüfusu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
2	28	24,3	25,5	25,5
3	16	13,9	14,5	40,0
4	30	26,1	27,3	67,3
5	27	23,5	24,5	91,8
6 ve üzeri	9	7,8	8,2	100,0
Toplam	110	95,7	100,0	
Cevapsız	5	4,3		
Toplam	115	100,0		

Görüşülenlerin % 25,5'inin hane halkı sayısının 2 kişi, % 14,5'inin 3 kişi, % 27,3'ünün 4 kişi, % 24,5'inin 5 kişi, % 8,2'sinin de 6 kişi ve üzeri olduğu görülmektedir. Türkiye'nin ortalama hane halkı büyüklüğü 1992 yılı verilerine göre 4,75 kişi, 2000 yılı verilerine göre 4,5 kişi, 2007 verilerine göre ise 3,86 kişidir. 2007 yılı verilerine göre bu değer şehirler için 3,74, kırlar için 4,17 kişidir. Nitekim

bu üç köyde görüşülenlerin % 67,3'ünün 4 ve 4 kişinin altında hane halkı büyüklüğüne sahip olduğu görülmektedir ki bu değer Türkiye ortalamasına göre çok düşüktür. Ayrıca yapılan mülakatlar ve gözlemler sonucu 2 kişi yaşayanların neredeyse tamamının 50 yaş üzeri olduğu tespit edilmiştir. Daha önce değinildiği üzere bu köylerin hane halkı büyüklükleri Erdoğan için 2.96 kişi, Dursunlu için 3.36 kişi, Köklüce için 2.90 kişidir (Tuzlukçu Sağlık Grup Başkanlığı).

Görüşülenlerin Çocuklarıyla Birlikte Yaşayıp Yaşamadığı

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Evet	34	29,6	42,5	42,5
Hayır	46	40,0	57,5	100,0
Toplam	80	69,6	100,0	
Cevapsız	35	30,4		
Toplam	115	100,0		

Köyden şehre olan göçün boyutlarını ve göç edilen yerleri belirleyebilmek için görüşülenlere "çocuklarının yanlarında olup olmadığı" sorulmuş, bu soruya cevap verenlerin % 57,5'i "hayır" diyerek çocuklarının yanlarında olmadığını, % 42,5'i ise "evet" diyerek çocukları ile birlikte yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

Birlikte Yaşamayanların Çocuklarının Nerede Yaşadıkları

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
İzmir	25	21,7	17,9	17,9
Akşehir	33	28,7	23,6	41,5
Ankara	3	2,6	2,1	43,6
Eskişehir	14	12,2	10,0	53,6
İstanbul	17	14,8	12,1	65,7
Konya	8	6,9	5,7	71,4
Diğer	40	3,5	28,6	100,0
Toplam	140	----	100,0	
Cevapsız	320	----		
Toplam	115			

Çocukları yanlarında olmayanlara çocuklarının nerede yaşadığı sorulmuştur. Bu soruya verilen cevaplar birleştirilerek birden fazla çocuk için ortak Tablo oluşturulmuştur. Yukarıdaki Tablo'da görüldüğü gibi cevap verenlerin % 17.9'u çocuklarının İzmir'de, % 23.6'sı Akşehir'de, % 10'u Eskişehir'de, % 12'si İstanbul'da, % 5.7'si Konya'da ve % 28.6'sı ise çocuklarının diğer illerde olduğunu belirtmişlerdir. Bu verilerden anlaşıldığı gibi, çocukları göç eden ailelerin çocuklarının en çok tercih ettiği şehir Akşehir ilçe merkezidir. Akşehir'den sonra en fazla tercih edilen şehirlerin İzmir, İstanbul, Eskişehir, Konya olduğu görülmektedir.

Geleneksel aile yapısının devam edip etmediğini anlamak için görüşülenlere, birlikte yaşadıkları aile büyükleri olup olmadığı sorulmuş, bu soruya cevap verenlerin %40'ı "evet", %60'ı "hayır" cevabı vermiştir. Bu soruya verilen cevapların "hayır" olmasında ankete katılanların % 37.4'ünün 50 yaş üzeri olmasının etkisi vardır. Nitekim görüşülenlerden 50 yaş üzeri olanların hane nüfuslarının büyük çoğunluğunun 2 kişi olması çocuklarının göç etmiş olması ile ilgilidir. Ayrıca yaşlı olmaları sebebiyle bu yaş grubundaki kişilerin anne ve babalarının olmaması bu sonuç üzerinde etkilidir. Büyük ölçüde orta yaş grubu içindeki kişiler bu soruya "evet" cevabı vermişlerdir. Bu soruya "evet" diyenlere yanlarında kimin kaldığı sorulduğunda % 26.7'si "anne", % 66.7'si "anne-baba" demişlerdir ki bu sonuca bakarak, en azından göçe katılmamış olan ailelerde geleneksel aile düzeninin sürdüğünü söyleyebiliriz. Aileye katılacak yeni bireylerin seçiminde herhangi bir tercihlerinin olup olmadığını öğrenmek amacıyla "aileye katılan gelin ya da damatların Tatar olmasını tercih edip etmedikleri" sorulmuş, Bu soruya cevap verenlerin % 54.5'i tercih ettiklerini belirtmek anlamında "evet", % 45.5'i "hayır" demişlerdir.

Giyim-Kuşam

Köklüce, Erdoğdu, Dursunlu köylerinde yaptığımız gözlemlere dayanarak, bu köylerde giyim kuşam adetlerinde yöre halkının giydiklerinden farklı bir kıyafetin olmadığını söylemek mümkündür. Yöre köylerde kadınların giydiği geleneksel kıyafet olan "şalvar" çok yaygındır. Nitekim Tatar köylerinde de birçok kişi tarafından şalvarın tercih edildiğini, ancak özellikle Erdoğdu ve Köklüce'de şalvar yanında yer yer uzun eteğin de giyildiği gözlemlenmiştir. Orta yaş ve üzeri yaşlarda hem şalvar hem de uzun etek tercih edilmesine rağmen, gençlerde modern giyimlerin tercih edildiği görülmektedir. Özellikle orta eğitim ve yüksek eğitimde okuyan gençler modern giyim tarzını daha fazla tercih etmektedir.

Tatarların Giydiği Özel Giysilerin Neler Olduğu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Kırma Fistan	26	22,6	34,2	34,2
Fes	16	13,9	21,1	55,3
Kabzal (Gömlek)	2	1,7	2,6	57,9
Şalvar	11	9,6	14,5	72,4
Mahmuzlu çizme	1	,9	1,3	73,7
Diğer	20	17,4	26,3	100,0
Toplam	76	----	100,0	
Cevapsız	269	----		
Toplam	115			

Bu soruya cevap verenlerin % 63.2'si "hayır" derken, % 36.8'i "evet" demiştir. Bu soruya "evet" diyenlere "bu giysilerin neler olduğu" sorulmuş ve % 34.2'si "kırma fistan", % 21'i "fes", % 2.6'sı "kabzal (gömlek)", % 14.5'i "şalvar" diye cevap vermiştir. Bu kıyafetlerin ne zaman giyildiği sorulduğunda cevap verenlerin hemen hepsi "eskiden giyilirdi, artık hiç giyilmiyor" şeklinde cevap vermişlerdir. Tatarlara ait özgün giysileri olduğunu söyleyenlerin 50 yaş üstü kişiler olduğu gözlemlenmiştir. Bu yaş grubundakilerin geleneksel giysilerden hatırladıklarının olduğu, ancak yeni neslin bu giysilerin varlığından bile habersiz olduğu görülmektedir.

Tatar Yemekleri

Köklüce, Erdoğan, Dursunlu köylerinde yapılan anket çalışmasında özellikle yemek kültürlerine sahip çıkıp çıkmadıkları, damak zevklerini koruyup korumadıkları ölçülmeye çalışılmıştır.

Aşağıda belirtilen amaçla görüşülenlere "en sevdiğiniz yemek nedir?" sorusu sorulmuş ve tek cevap yazmaları istenmiştir. Bu soruya cevap verenlerin % 39.3'ü "çiğbörek", %12'si "tatar aşısı", %8'i "köbete", % 6.3'ü "kaşık börek" diyerek, Tatar yemeklerini tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Nitekim diğer yemeklerin de daha az oranlarda da olsa Tatar yemekleri olduğu görülmektedir. Sadece 1.8 oranında kuru fasulye, 2.7 oranında ise patates kızartması en çok sevilen yemek olarak belirtilmiştir.

Görüşülenlerin En Çok Sevdikleri Yemek Türü

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Çiğ börek	44	38,3	39,3	39,3
Köbete (göbete)	9	7,8	8,0	47,3
Tatar aşısı	14	12,2	12,5	59,8
Kaşık börek	7	6,1	6,3	66,1
Kavurma	1	,9	,9	67,0
Kuru fasulye	2	1,7	1,8	68,8
Patates kızartması	3	2,6	2,7	71,4
Kıyık	8	7,0	7,1	78,6
Diğer	24	20,9	21,4	100,0
Toplam	112	97,4	100,0	
Cevapsız	3	2,6		
Toplam	115	100,0		

Yine bu amaçla sorulan “Tatar yemeklerini bilip bilmedikleri” sorusuna cevap verenlerin % 98.2’si “evet” diyerek Tatar yemeklerini bildiklerini belirtmişlerdir. Görüşülenlere “hangi yemekleri biliyorsunuz” sorusu sorulmuş, en çok bilinen yemek olarak, aynı zamanda en çok sevilen çiğbörek (%24.5) ilk sırada yer almıştır. Çiğböreği göbete (köbete) (% 17.4), tatar aşısı (%15), kaşık börek (%10) izlemektedir.

Görüşülenlerin Tatar Yemeklerinden Hangilerini Bildiği

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Tatar Aşısı	62	53,9	15,2	15,2
Çırcır	1	1,7	,5	15,7
Kıyık	16	13,9	3,9	19,6
Kaşık börek	43	37,4	10,6	30,2
Çiğbörek	99	86,1	24,3	54,5
Göbete	71	61,7	17,4	71,9
Bükme	12	10,4	2,9	74,8
Yalpak aş	8	6,9	2,0	76,8
Salma	19	16,5	4,7	81,5
Sakala sarkanı	2	1,7	,5	82,0
Kaşkaş	5	4,3	1,3	83,3
Diğer	68	59,1	16,7	100,0
Toplam	407	---	100,0	
Cevapsız	168	---		
Toplam	115			

Görüşülenlere "Tatar yemeklerini ne sıklıkla yedikleri" sorulmuş, bu soruya cevap verenlerin % 70.2'si haftada bir, % 20.2'si ayda bir, % 8.8'i sadece özel günlerde diye cevap vermiştir. Buradan da anlaşılmaktadır ki Tatar yemekleri unutulmamıştır. Hatta her yaş grubundan kişiler tarafından sık denecek aralıklarla sevilerek yenmekte, hemen birçok yemek çeşidi de bilinmektedir. Ayrıca "peç" denilen fırınlarda pişirilen ve yumuşak olması amacıyla patates karıştırılarak yapılan ekmeklerde Tatar köylerinde hala pişirilmektedir. Bu çeşit ekmek yöredeki diğer köylerde, neredeyse hiç yapılmamaktadır.

Görüşülenlerin Tatar Yemeklerini Ne Sıklıkla Yediği

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Haftada Bir	80	69,6	70,2	70,2
Ayda Bir	23	20,0	20,2	90,4
Sadece Özel Günlerde	10	8,7	8,8	99,1
Hiç Yemiyorum	1	,9	,9	100,0
Toplam	114	99,1	100,0	
Cevapsız	1	,9		
Toplam	115	100,0		

Düğünlerde yapılan yemeklerde ise çevre köylerle benzerlik olduğu görülmektedir. Bu benzerlik çok eskiye dayanan ortak kültüre işaret etmektedir. Düğünün başladığı günlerde büyük baş hayvan kesmek Tatar köylerinde de görülen bir adettir. Çevre köylerde düğün yemeği olarak çorba, kavurma, sebze, pilav, helva şeklinde yapılan ve "takım" denilen yemek yapma adeti, aşağı yukarı benzer şekilde, sadece sebze yerine nohut yemeği olarak Tatar köylerinde de uygulanmaktadır. Nitekim "düğünlerde hangi yemekleri ikram edersiniz" sorusuna cevap verenlerin % 52.7'si "düğün çorbası, kavurma, nohut, helva", % 27.5'i ise "düğün çorbası, sarma dolma, tatar aşı, tavuklu köbete" şeklinde cevap vermiştir.

Görüşülenlerin Düğün, Bayram Gibi Özel Günlerde Hangi Yemekleri Pişirdiği

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Düğün Çorbası-Kavurma-Nohut-Helva	48	41,7	52,7	52,7
Düğün çorbası-Nohut-Helva	7	6,1	7,7	60,4
Düğün çorbası- Sarma dolma-Tatar aşı-Tavuklu köbete	25	21,7	27,5	87,9
Diğer	11	9,6	12,1	100,0
Toplam	91	79,1	100,0	
Cevapsız	24	20,9		
Toplam	115	100,0		

Fotoğraf 4- Köklüce Köyünde Ali İhsan Bostancı'ya Ait Evin Avlusunda Bulunan ve Ekmek Pişirilen Ocak (Peç).

Kırım Türkçesinin (Tatarca) Unutulup Unutulmadığı

Tatarca'yı (Kırım Türkçesini) Ne Kadar Bildikleri

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Hem konuşabiliyorum hem de anlayabiliyorum	62	53,9	54,4	54,4
Anlayabiliyorum ama konuşamıyorum	30	26,1	26,3	80,7
Hem konuşamıyorum hem de anlayamıyorum	22	19,1	19,3	100,0
Toplam	114	99,1	100,0	
Cevapsız	1	,9		
Toplam	115	100,0		

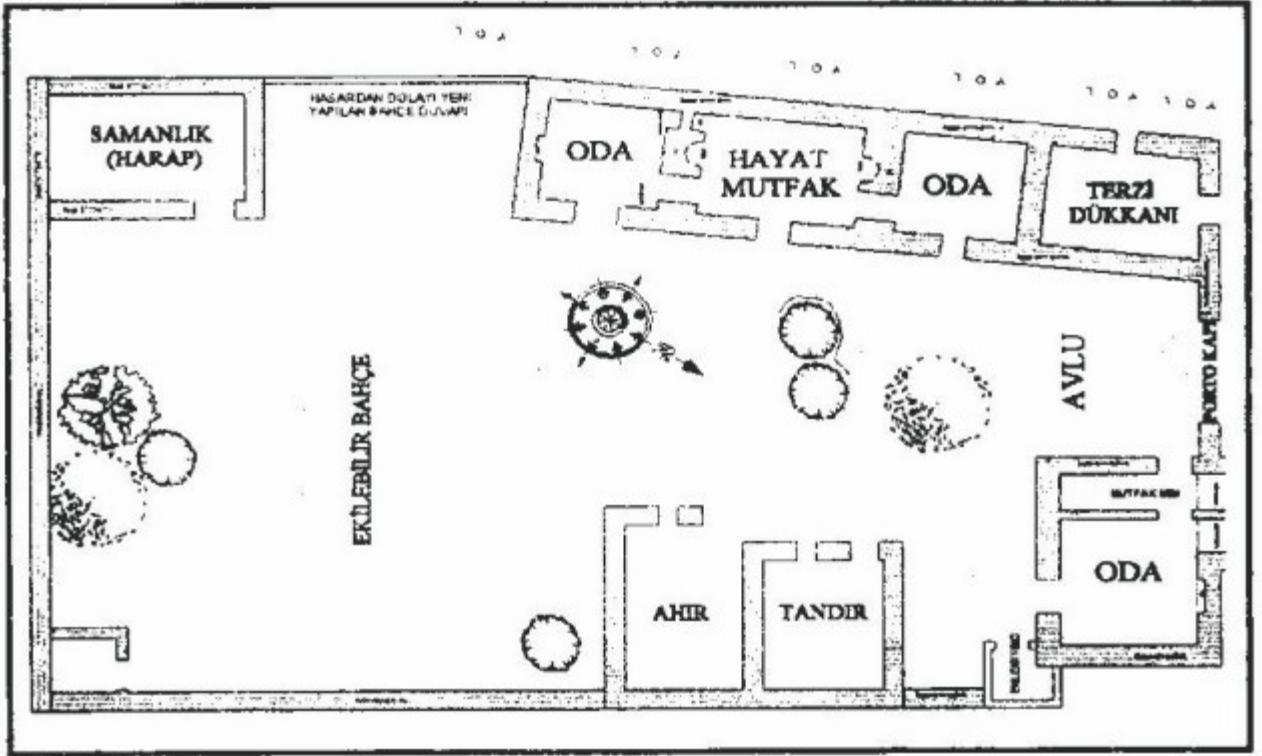
Köklüce, Erdoğan, Dursunlu köylerinde yüzyılı aşkın süredir yaşayan Tatarların Kırım lehçesini koruyup koruyamadıklarını ölçmek için görüşülenlere "Tatarca konuşanları anlayıp anlamadıkları" sorulmuş, bu soruya cevap verenlerin

% 54.4'ü "hem konuşabiliyorum hem de anlayabiliyorum", % 26.3'ü "anlayabiliyorum ama konuşamıyorum", % 19.3'ü "hem konuşamıyorum hem de anlayamıyorum" demişlerdir. Yaş grupları ile yapılan çapraz Tablo'da 55 yaş üstü grubunda "hem konuşabiliyorum hem de anlayabiliyorum" diyenler oranı % 98 iken, 16-20 yaş grubunda "hem konuşamıyorum hem de anlayamıyorum" diyenler oranı % 50'dir. Bu sonuçlar gençler arasında Kırım Türkçesinin önemli oranda anlaşılabilir olmaya başladığını göstermektedir. Nitekim yaşlıların ifadesine göre; "Tatarcaı anlıyoruz" diyen gençlerin de birçoğu, ancak sınırlı oranda, çok kullanılan kelimelerle konuşulduğunda, Tatarcaı anlayabilmektedir.

Geleneksel Mimari

Anadolu'nun kır yerleşme düzeninde ve konut özelliklerinde yöreden yöreye belirgin farklılıklar bulunmakta, bu farklılıklara coğrafi mekânın imkânları önemli ölçüde etki etmektedir. Binlerce yıllık birikim ve deneyimlerin bir sonucu olarak her bir yöre kendi iç dinamiklerinin sağladığı imkânları değerlendirerek konut ve yerleşme düzenini oluşturmuştur. Bu bağlamda göçlerle gelenler, getirdikleri farklı deneyimleri coğrafi mekânın imkânlarıyla birleştirmiş, yerel deneyimlerden de faydalanarak, kendilerine özgü konut ve yerleşme düzenini oluşturmuşlardır. Bu sebeple Anadolu'nun birçok yerinde muhacir köyleri kendine özgü özellikleriyle belirginleşmişlerdir. Bu çeşitlilik içerisinde Tatar köylerinin de özgün tarafları olduğu görülmektedir. Özellikle dışa kapalı, iç avlulu, geniş mekânlar üzerine kerpiç kullanılarak inşa edilen ve beyaz toprakla sıvanan konutları tüm Tatar köylerinde görmek mümkündür. Ancak Orta Asya'dan Balkanlara kadar uzanan coğrafyada örneğine çokça rastlanan bu tarz konutların sayısı Anadolu coğrafyası üzerinde önemli ölçüde azalmaktadır. Araştırma alanımızda da yakın yıllara kadar birçok örneği olan bu ev tiplerinin sayısının önemli ölçüde azaldığı gözlemlenmiştir. Eskiye evlerin yerine yapılan evler hemen daima modern tarzda olmakta, şehirle olan sıkı irtibata bağlı olarak hem kullanılan malzeme hem de tarz değişmektedir. Ancak hâlihazırda her üç köyde de dışa kapalı, iç avluya bakan ev düzeninin örneklerini görmek mümkündür.

Şekil 2- Mehmet Emin Akıncı Evinin Planı (Erdogdu Köyü)

Fotoğraf 5- Mehmet Emin Akıncı Evinin Avlusu Ve Etrafında Yer Alan Kullanım Alanları

Fotoğraf 6- Mehmet Emin Akıncı Evinin İlk Yapılan Hayat (Mutfak) ve Odalarının Avludan Görünümü

Bu çalışmada örnek olarak alınan Erdoğan köyündeki "Mehmet Emin Akıncı Evi" geleneksel Kırım Tatar mimarisi tarzına örnek olabilecek istisna evlerden birisidir. Evin yapılış tarihi neredeyse 80-100 yıl öncesine uzanmaktadır. Nitekim evin oldukça eski ve harabe hali yapımının üzerinden çok zaman geçtiğine işaret etmektedir. Evin ilk yapılmış olan sağdaki asıl kısmına daha sonra soldaki nispeten daha yeni olan eklenti ilave edilmiştir. Sokaktan içeri büyük, yüksek ve ahşaptan yapılmış olan "Porta Kapı" dan (sokağa açılan ana kapı) girilen evin avlusu, yüksek kerpiç duvarlarla çevrilidir. Porta kapının girişinde, sağda, daha önceleri terzi dükkânı olarak kullanılan bölme vardır. Bu bölmenin "avluya" bakan penceresinin ve girişinin olmadığı, doğrudan sokak bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu bölmeye bitişik olarak inşa edilen kısım ise ilk yapılan ev ve eklentilerini oluşturmaktadır. Asıl ev olarak ilk yapılan ve Tatar mimarisinin geleneksel özelliklerini taşıyan evin girişinde hayat (yerel dilde "Ayat") denilen bölme vardır. Hayat adı verilen bu bölme aynı zamanda evin mutfağı olarak ta kullanılmakta, sağında ve solunda iki odaya açılmaktadır (Foto 6). Daha önceleri hayatın solundaki duvara monte edilmiş olan ocak, aynı zamanda evin ısıtılması işlevini de görmekteyken, daha sonra ocak yıkıldığı için kaldırılmış, duvar her iki yönde (hayat ve oda) düzleştirilmiş, odalar sobayla ısıtmaya başlanmıştır. Nitekim ocağın

arkasındaki odada daha önceleri bulunan hamamlık (gusülhane), yüklük olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hamamlığın içinde bulunan, ocağa bitişik ve gömülü olarak geniş ağızlı, toprak bir küp yer almaktadır. Evin sıcak su ihtiyacı için bulunduran bu geniş ağızlı toprak küpün de artık kullanılmadığı görülmektedir.

Karı-Kocadan oluşan iki kişilik aile sokağa açılan ana kapının girişinde, sol tarafta bulunan diğerine göre daha yeni olan kısımda yaşamaktadır. Bu kısım bir mutfak ve bir odadan (oda içinde hamamlık) meydana gelmektedir. Bu ev diğerine göre daha yakın yıllarda yapılmıştır. Evin tuvaleti dışarıda, eve bitişik olarak inşa edilmiştir. Nitekim avlunun etrafında diğer eklentiler yer almakta, ahır (aran), tandır (peç), yıkılmış bir samanlık bulunmaktadır. Evin avlusunda ise ekilebilir bahçe, birkaç ağaç ve çiçekler yer almaktadır (Şekil 2). Evde kullanılan ana malzemeler tüm duvarlarda kerpiç, tavanda ahşap kiriş, evin damında kullanılan sazlar ve sıva malzemesi olarak beyaz topraktır. Kullanılan malzeme açısından değerlendirildiğinde; yöredeki diğer köylerde kullanılan yapı malzemesinin aynıdır. Bazı evlerde mutfak (aşgana)evden ayrı ya da eve bitişik, avluya bakan bir bölme olarak da yapılmaktadır. Bazı evlerde de çardak (karkana) bulunmaktadır. Evlerin civar köylerde olmayan en önemli eklentisi ise "Peç" denilen ocaklardır. Bunlar Tatarlara ait hemen her evde mevcuttur (Foto 4-5).

Tatarların Adetlerini Unutup Unutmadıkları

Her üç köyümüzde de her yaş grubundan kişilere Tatarların adetlerini unutup unutmadıkları sorulmuş, bu soruya cevap verenlerin %78.1'i "evet" diyerek unutulduğunu, %21.9'u ise "hayır" diyerek unutulmadığını söylemişlerdir.

Tatarların Adetlerini Unuttuğunu Düşünenlerin İleri Sürdükları Sebeplerin Neler Olduğu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Gençlerin adetleri önemsenmesi	6	5,2	6,3	6,3
Adetlerin yetişkinler tarafından gençlere öğretilmemesi	11	9,6	11,5	17,7
Gençlerin şehirleri gitmesi sonucu adetleri unutulması	12	10,4	12,5	30,2
Tatar olmayanlarla evlenilmesi sonucu adetlerin unutulması	4	3,5	4,2	34,4
Hepsi	63	54,8	65,6	100,0
Toplam	96	83,5	100,0	
Cevapsız	19	16,5		
Toplam	115	100,0		

Adetlerin unutulduğunu düşünenlere “adetlerin unutulmasının sebebi olarak neyi gördükleri” sorulmuş, yukarıdaki Tablo’da görüldüğü gibi bu soruya cevap verenlerin % 6.3’ü gençlerin adetleri önemsememesi, % 11.5’i adetlerin yetişkinler tarafından gençlere öğretilmemesi, % 12.5’i gençlerin şehirlere göç etmesi sonucu adetlerin unutulması, % 4.2’si Tatarlarla evlenilmemesi sonucu adetlerin unutulduğunu belirtmişlerdir. Ankete katılanların %65,6 gibi büyük çoğunluğu ise “hepsi” diyerek tüm faktörlerin bir araya gelmesi sonucu adetlerin unutulduğunu ifade etmişlerdir. Bu sonuç bizim varsayımlarımızı da doğrulaması yönünden önemlidir.

SONUÇ

En yaygın tarifıyla kültür, belirli bir toplumun üyeleri tarafından paylaşılan ve birbirine aktarılan bilgi, tavır ve davranış kalıplarının hepsinin toplamıdır. Bu bağlamda Kırım’dan Anadolu’ya göç etmiş olan Tatarların ortak kültürlerini oluşturan birçok âdet, gelenek ve görenekleri toplu olarak yerleştikleri, yeni vatanları olan Anadolu topraklarında uzun yıllar yaşatılmıştır. Göç etmek, malum olduğu üzere binlerce yıllık birikimin temel dayanaklarını önemli ölçüde tahribata uğratar. Ancak toplu olarak yapılan göçlerde kültürel birikimin taşınması ve yaşatılması şansı artar. Özellikle kır yerleşmeleri, hemen her toplumun geleneksel ve kendine özgü yapısının korunduğu yerler olarak önem taşır. Nitekim Kırım Türklerinin Anadolu’ya taşıdıkları kültür birikimleri, daha çok toplu olarak yerleştikleri kır yerleşmelerinde yani Tatar köylerinde korunmuştur. Ancak tüm Türkiye’de yaşanan şehirleşme süreci, yani kırdan şehre göç hareketi, doğal olarak Tatar köylerini de etkilemiştir. Buna bağlı olarak Tatar köyleri de nüfusları gittikçe azalan küçük köylere dönüşmektedir. Ayrıca ulaşım ve iletişim araçlarının, en uç köylerde bile bir değişim süreci başlattığı bilinmektedir. Tüm bu etkilenmelerin doğal sonucu olarak, kırlarda geleneksel kültüre ait birçok özellik hızla yok olmaktadır. Göçe bağlı olarak gittikçe ıssızlaşan ve yaşlı insanların yaşadığı, küçük köyler şeklinde karşımıza çıkan bu kır yerleşmelerinde, gençler şehirlili yaşam tarzını benimserken, yaşlıların ömrü ile sınırlı olan adetler unutulmaktadır. Bu bağlamda inceleme alanımızı oluşturan Konya’nın Tuzlukçu ilçesine bağlı üç Tatar köyünde (Erdoğdu, Köklüce, Dursunlu) giyim kuşam, mimari, yeme içme adetlerinin hem yerel adetlerin etkisiyle hem de modernliğin baskısıyla ya tamamen ya da kısmen yok olduğu görülmektedir. Ancak çalışmanın sonuçları, özellikle damak zevkinin ve geleneksel yemeklerin hala önemli ölçüde korunmakta olduğunu ve her yaşta kişi tarafından öncelikle tercih edildiğini göstermektedir. Geleneksel Tatar yemeklerinden herhangi birisi, hemen herkes için, hala en sevilen yemektir. Geleneksel kırsal mimari özelliklerini taşıyan örneklerle de yer yer rastlanmaktadır. Ancak günümüze kadar birlikte ve kapalı bir sosyal yaşamın sonucu olarak bir

miktar korunabilmiş olan tüm bu değerler, nüfusları her sayım döneminde azalan, hane nüfusu devamlı küçülen ve yaşlanan bu köylerde daha uzun yıllar korunacak gibi görünmemektedir. Dolayısı ile bu çalışmadan elde edilen verilerden, bu köylerin yakın gelecekte göçe bağlı olarak daha da küçüleceği ve kültüre daha hâkim yaşlı nüfusun azalacağı ve Tatar köylerinin giderek azalan özgünlüğünün çok yıllar daha korunamayacağı çıkarımı yapılmıştır.

KAYNAKÇA

S

- Buran, A. ve Aklaya, E., (2001). **Çağdaş Türk Lehçeleri**, Akçağ Yayınları, Ankara.
- Dönmezer, S., (1990). **Sosyoloji**, Beta Yay., İstanbul.
- Karaş, E., **Diasporadaki Köylerimizden: Köklüce**, <http://www.fikirdebirlik.org/bolum.asp?bolum=Diasporadaki%20Köylerimiz>.
- Kırımlı, H., (2007). **Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri**, <http://www.kirimdernegi.org/istanbul/bahcesaray/yazi.asp?yazi=200709002>.
- Mercaner, S., (1988). **Akşehir'de Tarım ve Tarımsal Faaliyetler**, İstanbul Üniv. Sos. Bil. Enst. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Tunçdilek, N., (1986). **Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi**, İst. Üniv. Yay., No:3367, İstanbul.
- Turhan, M., (1951). **Kültür Değişmeleri**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yay., İstanbul.
- Tuzlukçu İlçe Sağlık Grup Başkanlığı İlgili Raporları–2008.
- Tuzlukçu İlçe Tarım Müdürlüğü Raporları–2008.
- Tümertekin, E. ve Özgüç, N., (2004). **Beşeri Coğrafya İnsan-Kültür-Mekan**, Çantay Kitabevi, İstanbul.

“GİBİ”NİN MÜTEREDDİTLİĞİ ÜZERİNE Amazon Savaşçı Kadınlar Örneği

Hülya ALTUNYA*

“Amazonlar gelmişti hani, erkek gibi, işte o gün”¹

Homeros

ÖZET

Mitos ve tarihsel gerçeklik arasındaki alan üzerinde duran Amazonlar, Antikçağ Yunan toplumlarının zihindeki savaşçı kadın imajını temsil etmektedirler. Daha önce savaşçı kadınlarla karşılaşmayan Yunanlılar, Amazonlarla bir savaş yapmak zorunda kaldıklarında, onlarla ilgili olarak kendi kültür ve dillerindeki boşluğu “erkekler gibi savaşan kadınlar” şeklinde ifade etmektedirler. Bu ifade, bir taraftan Amazonların varlığının kabul edildiği anlamına gelirken, diğer taraftan onların erkekler kadar iyi savaşçı olamayacaklarını göstermesi bakımından “gibi” edatıyla kararverilemez bir duruma işaret etmektedir. Burada “gibi” edatı, iki farklı şey arasındaki benzerliği gösterse bile, aynı zamanda kendisiyle karşılaştırılma yapılan varlığın birliğini/tekliğini ilan etmektedir. Böylece iyi savaşçı olma niteliği erkeğe temlik edilmekte, buna karşılık kadının ise erkeklere sadece benzeyebileceği iması yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gibi, Mitos, Amazonlar, Kararverilemezlik, Otorite

* Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kelam Bilim Dalı, altunya@ilahiyat.sdu.edu.tr.

¹ Homer, *The Iliad*, trans. E.V. Rieu, Penguin Boks. Britain, Book: III, 1954, s. 69.